

Urkujen hankinnan eteneminen –
Kolmen pohjoissuomalaisen seurakunnan urkuhankinnat

Sibelius-Akatemia
Kuopion osasto
Kirkkomusiikin koulutusohjelma
Tutkielma
Anne-Mari Kraft
Syksy 2008

Sisällysluettelo

ALKUSANAT	3
1 JOHDANTO	4
1.1 TUTKIMUSAIHE	4
1.2 TUTKIMUSAINEISTO	4
1.3 LÄHESTYMISTAPA JA KÄYTETYT MENETELMÄT	6
2 URKUJEN HANKINNASSA HUOMIOITAVIA ASIOITA	9
2.1 KIRKOLLISTEN RAKENNUSTEN JA URKUJEN SUOJELU	10
2.2 KOTIMAISET VAI ULKOMAISET URUT?.....	12
2.2.1 Miksi urkuja ulkomailta?.....	12
2.2.2 Suomen ilmaston uruille asettamat vaatimukset.....	13
2.2.3 Puun kuivauskäsittely.....	15
2.3 PUUN LÄMPÖKÄSITTELY	17
2.4 TAKUU JA VAKUUDET	18
2.5 URKUHANKINNASSA SEURAKUNTAA AUTTAVAT TAHOT	19
2.5.1 Asiantuntija urkutoimikunnan neuvonantajana.....	20
2.5.2 Kirkon urkuasiain neuvottelukunta	21
2.5.3 Kirkon rakennusasiain neuvottelukunta	22
2.6 TARJOUSKILPAILU.....	23
2.6.1 Julkiset hankinnat ja niitä koskevat säädökset	23
2.6.2 Hankinnasta ilmoittaminen	24
2.6.3 Tarjouspyyntö.....	26
2.6.4 Tarjouksen tekeminen ja tarjousten käsittely	27
2.6.5 Hankintapäätös, hankintasopimus ja jälki-ilmoitus	28
2.6.6 Hakemus markkinaoikeuteen.....	28
3 URKUHANKKEIDEN ETENEMINEN ESIMERKKISEURAKUNNISSA	31
3.1 URKUHANKKEEN SUUNNITTELU HAUKIPUTAAN SEURAKUNNASSA.....	31
3.1.1 Tarjouspyynnön laatiminen.....	32
3.2 URKUHANKKEEN SUUNNITTELU IIN SEURAKUNNASSA.....	34
3.2.1 Tarjouspyynnön laatiminen.....	35
3.2.2 Martti Porthanin kirje tarjouspyynnöstä.....	37
3.3 URKUHANKKEEN SUUNNITTELU PUDASJÄRVEN SEURAKUNNASSA	38
3.3.1 Tarjouspyynnön laatiminen.....	39
3.4 HAUKIPUTAAN URKUTARJOUKSET	43
3.4.1 Peltö & Pirkkasen ja Virtasen tarjoukset.....	43
3.4.2 Porthanin ja Grönlundin tarjoukset.....	45
3.4.3 Sotkamon tarjoukset	47
3.4.4 Urkutarjoitusten käsittely seurakunnassa.....	48
3.5 IIN URKUTARJOUKSET	51
3.5.1 Paschenin ja Porthanin tarjoukset	51
3.5.2 Sotkamon, Virtasen ja Grönlundin tarjoukset	53
3.5.3 Urkutarjoitusten käsittely seurakunnassa.....	55
3.5.4 Tarjouskilpailun käsittely markkinaoikeudessa.....	59
3.5.4.1 Hakemus markkinaoikeuteen.....	59
3.5.4.2 Vastinepyyntö ja seurakunnan vastine.....	61
3.5.4.3 Hakijoiden vastaselitys.....	63
3.5.4.4 Markkinaoikeuden päätös.....	64
3.6 PUDASJÄRVEN URKUTARJOUKSET	66
3.6.1 Sotkamon ja Virtasen tarjoukset.....	66
3.6.2 Porthanin ja Bruno Christensen & Sonner Orgelbyggeri ApS:n tarjoukset	68
3.6.3 Urkutarjoitusten käsittely seurakunnassa.....	70
3.6.4 Tarjouskilpailun käsittely markkinaoikeudessa.....	71
3.6.4.1 Hakemus markkinaoikeuteen.....	71
3.6.4.2 Vastinepyyntö ja seurakunnan vastine.....	72
3.6.4.3 Markkinaoikeuden päätös.....	73
4 POHDINTAA URKUJEN HANKINNASTA	76
4.1 URKUHANKKEEN ALKUVAIHEEN MAHDOLLISIA ONGELMAKOHTIA	76

4.2 TUTKIMUSSEURAKUNTIEN URKUHANKINTOJEN VERTAILUA	76
4.2.1 Mitä eroja seurakuntien, niiden käytäntöjen ja eri henkilöiden välillä voi havaita?	77
4.2.2 Tarjouspyyntöjen suunnittelun ja sisältöjen vertailua.....	79
4.2.3 Havaintoja tarjouksista.....	82
4.2.4 ...ja tarjousten vertailusta seurakunnissa	83
4.3 MIKSI IISSÄ JA PUDASJÄRVELLÄ JOUDUTTIIN MARKKINAOIKEUTEEN?	86
5 LOPUKSI	90
LÄHDELUETTELO	92

Alkusanat

Kalajoen kirkkoon valmistuivat uudet urut 2000, jolloin asuin itsekin vielä Kalajoella. Kiinnostuin urkujen hankinnasta ja seurasin siitä käytyä keskustelua lehtien palstoilta ja kanttori Veli Ainalin kertomuksista. Ainali opetti minulle urkujensoittoa ja kävin kirkossa harjoittelemassa, joten minulla oli mahdollisuus seurata läheltä urkujen pystyttämistä ja kirkkotilan remonttia. Prosessi oli pitkä ja monivaiheinen erityisesti kirkon historiallisesta arvosta johtuvien selvitysten takia. Kirjoitin Kalajoen kirkon uusien sekä kaksien aiempien urkujen hankinnoista kirjallisen työn syksyllä 2005. Työn otsikkona on Kalajoen kirkon urut 1903–2000. Kalajoen urkuhankintaa tutkittuani sekä eri lehtien urkuhankintaa käsitteleviä artikkeleita ja keskusteluja seurattuani kiinnostuin aiheesta ja siihen liittyvistä asioista niin paljon, että päädyin tekemään urkujen hankinta-aiheisen tutkielman.

Olen keskustellut eri urkurakentajien kanssa ja lukenut Organum- ja Kirkkomusiikki -lehtien palstoilla käytyä keskustelua urkujen hankinnasta. Näiden keskustelujen perusteella olen havainnut, että urkuhankintaan saattaa liittyä monenlaisia ongelmia ja epäkohtia. Minua kiinnosti tutkia tarkemmin, mitä ongelmia urkuhankinnoissa on ollut ja mistä ne johtuivat. Halusin myös tutkimukseni perusteella pohtia, voisiko ongelmien ehkäisemiseksi tehdä jotakin. Oletin, että osa ongelmista voi johtua siitä, ettei julkisista hankinnoista laadittuja ohjeita ja lakia ole tutkittu riittävän huolellisesti. Pohdin näitä asioita työni neljännessä ja viidennessä luvussa.

Selvitän työssäni tarkemmin, mitä ohjeita urkuja hankkivan seurakunnan täytyy noudattaa ja mitkä tahot hankintaan osallistuvat. Seurakunnan puolesta hankkeessa ovat mukana kanttorin lisäksi kirkkovaltuuston ja -neuvoston jäsenet, talouspäällikkö, kiinteistöpäällikkö tai hallintojohtaja sekä mahdollinen urkutoimikunta. Muita mahdollisia tahoja on monia, kuten Kirkkohallituksen toimi- ja neuvottelukunnat, museovirasto, arkkitehti ja urkuasiantuntija. Kaikki eivät ilman muuta ole mukana jokaisessa hankinnassa, vaan seurakunta pyytää heiltä lausuntoja ja kun tilanne niin vaatii. Esimerkiksi museoviraston apua tarvitaan, kun kirkko on ikänsä puolesta suojeltu.

Kiitän työni ohjaaja Jan Lehtolaa kärsivällisestä ohjauksesta ja tuesta tutkielman teon eri vaiheissa. Kiitän Haukiputaan, Iin ja Pudasjärven seurakuntia saamastani tutkimusmateriaalista, ilman urkuhankinnoista saamaani materiaalia en olisi voinut tehdä työtäni. Kiitän myös Kalevi Määttä, Heikki Autiota, Martti Porthania, Pentti Peltoa ja Pekka Suikkasta, joilta olen saanut arvokasta tietoa tutkielmaani liittyviin asioihin. Lopuksi kiitän vielä perhettäni saamastani tuesta ja kannustuksesta.

1 Johdanto

1.1 Tutkimusaihe

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten urkujen hankinta etenee ja miten seurakuntien, urkurakentajien ja asiantuntijoiden erilaiset toimintatavat vaikuttavat hankkeen toteutumiseen. Tutkin aluksi urkujen hankintaa yleisellä tasolla ja tarkastelen kansallista julkisia hankintoja koskevaa lakia ja EU:n ohjeita. Aihetta ei ole tutkittu aiemmin tästä näkökulmasta. Tutkielmia ja kirjallisia töitä on tehty joidenkin yksittäisten seurakuntien uruista, esimerkiksi Kokkolan kirkon uruista (Verronen 2006). Urkujen hankintaa suunnittelevan seurakunnan täytyy perehtyä tarkasti julkisista hankinnoista laadittuihin säädöksiin ja ohjeisiin, joiden perusteella se voi tehdä tarjouspyynnön niiden vaatimalla tavalla. Tarjouspyynnössä pitäisi mainita selkeästi kaikki urkuhankkeen kannalta tärkeät asiat. Jos tarjouspyyntö tehdään huolimattomasti eikä tarjousten käsittelyssä oteta kaikkia tarjoajia tasapuolisesti huomioon, saattaa joku tarjoajista viedä asian markkinaoikeuden tutkittavaksi.

Tarkastelen tutkielmassani lähemmin kolmen pohjoissuomalaisen seurakunnan, Haukiputaan, Iin ja Pudasjärven, urkuhankintojen vaiheita, tarjouspyynnön tekemistä, tarjousten vertailua ja urkurakentajan valintaa. Vertailen näiden esimerkkiseurakuntien urkuhankintoja keskenään ja pohdin, miten eri tahojen erilaiset toimintatavat ovat vaikuttaneet hankkeen etenemiseen. Kiinnitän huomiota siihen, miten hyvin seurakunta tietää tarjouspyyntöä tehdessään minkälaisen soittimen se haluaa ja miten selkeästi toiveet ilmaistaan tarjouspyynnössä. Pyrin selvittämään, miten saatuja tarjouksia käsitellään ja valitaanko tarjouskilpailun voittaja tarjouspyynnössä mainituilla perusteilla.

1.2 Tutkimusaineisto

Olen lukenut *Organum*-lehdet vuosilta 1995–2007 ja *Kirkkomusiikki*-lehdet vuosilta 1991–2007. Jälkimmäisissä käsitellään paljon EU:n tarjouskilpailulle asettamia vaatimuksia, sen positiivisia ja negatiivisia vaikutuksia. Artikkeleissa kysellään, toimivatko seurakunnat reilusti ja tasapuolisesti kaikkia tarjoajia kohtaan, kun he laativat tarjouspyyntöä ja valitsevat rakentajaa. Artikkeleista suurin osa on saman kirjoittajan kirjoittamia. Tästä syystä hänen henkilökohtaiset mielipiteensä saattavat värittää artikkeleita ja joitakin urkuhankintoihin liittyviä asioita saatetaan yleistää liikaakin. Joistakin viimeaikojen urkuhankinnoista on kirjoitettu kirjoja ja olen lukenut niistä muutamia. Vaikka kirjoissa esiteltyt urkuhankkeet eivät ole tutkimuskohteinani, olen saanut niiden kautta laajempaa käsitystä

erilaisista urkuhankkeista ja hankintojen toteutumisesta eri seurakunnissa. Pentti Pelto on toimittanut *Vähänkyrön urkujen kirjan*. Vähäsäkyrössä on Urkurakentamo Martti Porthan Oy:n rakentamat J. A. Zachariassenin esikuvan mukaisesti rakentamat urut, jotka valmistuivat 2000. Mäntän seurakunnan urkuhankinnasta kertoo Teemu Paarlahden toimittama urkukirja *Monin kerroin äänessä*. Mäntässä on 2003 valmistuneet urut, jotka on rakentanut hollantilainen J.L. van den Heuvel -urkurakentamo. Kokkolan kirkon urkuhistoriaa käsittelevän kirjan, *Urkuiloa*, on kirjoittanut pääosin Stefan Lönnquist. Kokkolan kirkkoon valmistui uudet Åkerman & Lund -rakentamon urut 2002. *Kotkan urkukirjassa* kerrotaan urkujen suunnittelusta ja rakentamisesta yksityiskohtaisesti. Kirjan on toimittanut Kotkan seurakunta yhdessä Sibeliuksen Akatemian kirkkomusiikin osaston kanssa ja siihen ovat kirjoittaneet Martti Porthanin lisäksi eri asiantuntijat. Olen lukenut myös Kirkon urkutoimikunnan 1998 toimittamat Historiallisten urkujen suojeluohjeet sekä joitakin aikaisempina vuosina tehtyjä kirjallisia töitä ja tutkielmia, kuten Hanna Aution kirjallisen työn *Urkujen rakennuksen suuntaviivoja Suomessa 1970–2000 Kirkkomusiikki-lehden kirjoitusten valossaa*.

Olen haastatellut puhelimitse muutamien suomalaisten urkurakentamoiden edustajia: Urkurakentamo Veikko Virtanen Oy:n teknistä johtajaa Heikki Autiota, Sotkamon Urkurakentajat Oy:n urkurakentaja Kalevi Määttä, Urkurakentamo Martti Porthan Oy:n toimitusjohtaja Martti Porthania, musiikin tohtori Pentti Peltoa ja diplomiurkuri, Kirkon urkuasiain neuvottelukunnan puheenjohtaja Pekka Suikkasta. Internetistä olen saanut paljon materiaalia julkisten hankintojen yleisohjeista ja EU:n säädöksistä. Lisäksi olen kysynyt sähköpostitse tietoja esimerkiksi urkuasiain neuvottelukunnan historiasta ja toimenkuvasta.

Olen käynyt Haukiputaalla ja Iissä hakemassa tutkimusmateriaalia seurakuntien urkuhankkeista. Pudasjärven kanttori lähetti materiaalin postitse. Haukiputaan urkuhanke tuli tutkielmaani mukaan yllättäen. Olin matkalla hakemaan Oulun Kaakkurin ja Iin seurakunnista luvattua materiaalia, mutta matkan aikana selvisi, etten saisikaan Kaakkurin seurakunnan materiaalia. Kaakkurin kanttori Juha Soranta ehdotti kysymään Haukiputaan kanttori Hannu Niemelältä materiaalia heidän urkuhankinnastaan, ja sainkin jo seuraavana päivänä käydä Haukiputaalla kopioimassa urkujen hankintamateriaalin mukaani. Käydessäni Haukiputaalla ja Iissä sain samalla tilaisuuden kysyä urkuhankkeen etenemisestä ja nähdä Haukiputaan valmiit ja Iin valmistumassa olevat urut. Olen valinnut esimerkkiseurakunnat sillä perusteella, että halusin tutkia urkuhankintoja, jotka eivät ole edenneet täysin mutkattomasti ja vertailun vuoksi myös sellaista urkuhankintaa, joka on edennyt sujuvasti. Ongelmallisia urkuhankintoja halusin tutkia sen takia, että saisin tietoa siitä, mistä ongelmia

voi tulla, miten niitä ratkaistaan ja millä tavalla toimimalla seurakunnat ja urkurakentajat voisivat välttää hankaluuksilta.

”Ongelmalliset urkuhankinnat” löytyivät Iin ja Pudasjärven seurakunnista. Löysin markkinaoikeuden internet-sivuilta Iin ja Pudasjärven seurakuntien urkujen hankinnasta tehdyt valitukset ja tietoja valitusten käsittelystä. Soitin Iin seurakunnan kirkkoherralle ja kysyin mahdollisuutta saada tutkia heidän hankettaan lähemmin. Kerrottua tutkimuksen tarkoituksesta sain luvan käydä hakemassa materiaalia silloin, kun se minulle sopisi. Tutkielmani kannalta Iin seurakunnan urkuhanke oli markkinaoikeuteen tehdyn valituksen lisäksi mielenkiintoinen myös siksi, että urkurakentajaksi valittiin ulkomainen rakentamo. Kahdessa muussa esimerkiseurakunnassa urkurakentaja on kotimaasta ja sattumalta vielä molemmissa Sotkamon Urkurakentajat Oy. Pudasjärven urkuhankkeesta puhuin seurakunnan kanttorin Jukka Jaakkolan kanssa. Haukiputaan urkuhanke sopi hyvin tutkimukseni vertailuseurakunnaksi, koska siellä urkuhankinta oli edennyt sujuvasti.

Jouduin miettimään, kuinka kerron seurakunnan edustajille, että haluan tutkia sellaista urkujen hankintaa, joka ei ole edennyt mutkattomasti. Urkuhankintaan saattaa liittyä asioita, joissa seurakunta on toiminut ajattelemattomasti. Tästä syystä seurakunnan edustajat eivät ole välttämättä halukkaita antamaan hankintamateriaalia tutkittavaksi. Minun tarkoitukseni ei ole toimia tuomarina, vaan haluan, että toiset voisivat ottaa virheistä opiksi, jotta niitä ei tarvitsisi tehdä uudestaan muissa seurakunnissa. Aina ongelmien syynä ei ole seurakunnan huolimaton toiminta, vaan joskus valituksien taustalla voi olla urkujenrakentajien keskinäinen kilpailu, ristiriidat tai tarjouksen tekijän eli urkurakentajan huolimattomuus. Minulle tuli yllätyksenä se, kuinka tarkkana omista urkuhankinnoista ja niihin liittyneistä epäkohdista Oulun Karjasillan ja Kaakkurin seurakunnissa oltiin. Kanttori Juha Soranta ei uskaltanut antaa urkujen hankintamateriaalia tutkittavaksi.

1.3 Lähestymistapa ja käytetyt menetelmät

Haastattelin puhelimitse useita henkilöitä saadakseni täsmällistä tietoa minua kiinnostavista ja tutkielman kannalta tärkeistä asioista. Soitin ensimmäiseksi Sotkamon Urkurakentajat Oy:n Kalevi Määtälle. Hän kertoi avoimesti urkuhankintojen ongelmista, rakentajien välisestä kilpailusta, valituksista ja valituksien syistä. Kysyin Määtältä, mitä puumateriaalia he käyttävät valmistamissaan uruissa ja miten puu on käsitelty ennen kuin sitä käytetään materiaalina. Sain häneltä selkeän kuvauksen kosteusprosentteineen heidän käyttämästään puusta ja mistä he puun saavat. Kysyin häneltä myös, miten ulkomaisten rakentajien käyt-

tämä puumateriaali eroaa suomalaisten käyttämästä puusta. (Määttä 4.1.2008, puhelinhaastattelu.) Kysyin samasta asiasta myöhemmin myös Pentti Pellon mielipidettä (Pelto 10.1.2008, puhelinhaastattelu)¹, koska hän kirjoittaa eräässä artikkelissaan siitä, miten puu käsitellään ennakolta, Suomessa aivan eri tavalla kuin Keski- ja Etelä-Euroopassa (Pelto 2003, 18).

Pentti Pelto on kirjoittanut paljon artikkeleita Kirkkomusiikki- ja Organum-lehtiin. Halusin kysyä häneltä tarkentavia kysymyksiä asioihin, joita olin jäänyt artikkeleiden lukemisen jälkeen miettimään. Keskustelimme muun muassa asiantuntijoista ja heidän antamistaan lausunnoista sekä urkujen suojelusäädöksestä, sillä hän käsittelee aiheita artikkeleissaan paljon. Puhelun jälkeen jäin miettimään, miten ulkomaisten rakentamoiden urut mahvatkaan kestää Suomen oloissa, ja toisaalta huolestuin Suomen asiantuntijoiden ammattitaidosta.

Soitin myös Veikko Virtasen urkurakentamolle ja keskustelin Heikki Aution kanssa. Hän kertoi, miksi he tekevät urkuhankkeista valituksia markkinaoikeuteen. Hänen mielestään seurakunnat ovat tulkinneet hankintalakia väärin, mistä syystä Virtanen on nähnyt aiheelliseksi puuttua asiaan. (Autio 4.1.2008, puhelinhaastattelu.) Haastattelin sen jälkeen vielä Martti Porthania. Hänellä tuntuu olevan vahvat mielipiteet, ja hän tekee urkuja tiukasti valitsemansa linjan mukaisesti. Porthanin mielestä jotkut seurakunnat pyytävät tarjousta ”huvikseen”, vaikka rakentaja on todellisuudessa jo etukäteen päätetty. Tästä tavasta hän oli harmissaan. Porthan on räikeimmissä tapauksessa halunnut puolustaa oikeuksiaan ja tehnyt valituksen markkinaoikeuteen. Kysyin Porthanilta myös lämpöpuun käytöstä ja Kotkan urkuhankkeen etenemisestä. (Porthan 20.12.2007, puhelinhaastattelu.)

Keskustellessani urkurakentajien kanssa minulla vahvistui mielikuva heidän keskinäisestä kilpailustaan ja huonoista väleistään. Joku mainitsi ihan ääneenkin, että monesti urkurakentajat tekevät valituksia toisistaan. Urkurakentajilla on vahva luottamus oman rakennustapansa paremmuuteen, mikä on tietenkin tärkeää itseluottamuksen ja kehityksen kannalta. Heidän puheistaan oli kuultavissa toisten rakentajien materiaalien ja työtapojen heikko arvostus. Haastatteluni ei tavoittanut ihan kaikkia Suomessa vaikuttavia urkurakentajia. Olin puhelinyhteydessä Helmut Gripenrogiin, joka äänittää Paschen Kiel Orgelbaun

¹ Pentti Pelto (s.1938) valmistui kanttori-urkuriksi Sibelius-Akatemiasta 1960 ja suoritti urkujensoiton diplomitutkinnon 1962. Hän on toiminut kanttorin tehtävissä Helsingissä 1963–70, liturgisen soiton ja urkujensoiton opettajana Sibelius-Akatemiassa 1962–70 ja urkurakentajana Kangasalla 1970–94. Hän on kehittänyt urkujen suunnittelua Suomessa ja valvonut historiallisten urkujen restaurointitöitä. Luottamustehtävissä hän on toiminut muun muassa Organum-seuran puheenjohtajana 1969–75 ja Suomen Kanttori-Urkuriliiton sihteerinä 1964–70. Pentti Pelto väitteli musiikin tohtoriksi 1994 ja oli kirkkomusiikin professorina Sibelius-Akatemiassa 1994–2001. Hän on konsertoinut urkurina, kirjoittanut urkuartikkeleita ja urkuja käsitteleviä kirjoja. Suomen historiallisia urkuja -tietokanta perustuu Pentti Pellon pitkäaikaiselle tutkimustyölle suomalaisen urkuhistorian parissa.

Suomeen rakentamat urut yhdessä Kalevi Mäkisen kanssa, mutta hän ei vaikuttanut halukkaalta haastatteluun. Heidän lisäksi Suomessa on muitakin urkurakentajia, joita en haastatellut.

Kirkon urkuasiain neuvottelukunnan puheenjohtaja Pekka Suikkaselta kysyin neuvottelukunnan työstä ja ovatko neuvottelukunnan jäsenet jäävejä toimimaan asiantuntijana urkuhankinnoissa. Kysyin myös urkujen suojeluun liittyvistä asioista puheenjohtajalta itseltään, kun olin lukenut Pentti Pellon kirjoituksia kyseisestä asiasta. (Suikkanen 15.1.2008, puhelinhaastattelu.)

Tutkin seurakuntien urkuhankintoja saamiini urkutoimikuntien kokouspöytäkirjojen, saatujen tarjousten ja kaiken urkuhankintaan liittyneen materiaalin avulla. Seurakuntien materiaalit poikkesivat laajuudeltaan ja tarkkuudeltaan jonkin verran toisistaan. Kyselinkin täydentäviä tietoja seurakuntien kanttoreilta ja talouspäälliköiltä vielä jälkeenpäin. Olen saanut työhöni paljon tietoja myös internetistä. Julkisten hankintojen neuvontayksiköllä on omat sivustonsa, samoin kirkkohallituksella, markkinaoikeudella, urkurakentamoilla, seurakunnilla jne. Näille eri sivuille on ollut pääasiassa helppo löytää ja haluamani tieto on löytynyt suhteellisen vaivattomasti. Välillä sivustojen rakenteet ovat tuntuneet kuitenkin todella monimutkaisilta ja olen saanut yrittää monia eri reittejä, jos olen halunnut päästä uudelleen samoille sivuille. Ymmärrettävien lähdeviitteiden kirjoittaminen on tuottanut myös ongelmia, ja olen joutunut monta kertaa selaamaan sivuja, jotta järkevä polku on löytynyt.

2 Urkujen hankinnassa huomioitavia asioita

Seurakunnan urkuhankinta lähtee usein liikkeelle, kun kanttori tekee kirkkoneuvostolle asiasta esityksen. Jos kirkkoneuvosto pitää esitystä hyvänä ja tarpeellisena, se esittelee asian kirkkovaltuustolle. Kirkkovaltuusto tekee periaatepäätöksen hankinnan aloittamisesta saamiensa lausuntojen ja alustavan kustannusarvion perusteella. Seurakunnan taloudelliset resurssit vaikuttavat paljon hankkeen toteutumismahdollisuuksiin, sillä isot remontit ja muut investoinnit saattavat mennä urkujen edelle, vaikka urkuhanke olisikin hyvin perusteltu. Taloudenhoitaja, kirkkoneuvosto tai kirkkoneuvoston alainen taloudellinen jaosto selvittävät taloudelliset resurssit urkujen hankintaan ja valmistelevat talousarvion, johon on varattu urkuja varten rahaa. Talousarvion hyväksymisestä päättää kirkkovaltuusto. Seurakunnan urkuhankinnalle on mahdollista hakea kirkon keskusrahaston avustusta. Tällöin vaaditaan Kirkon urkuasiain neuvottelukunnan lausunto urkujen hankinnasta. (Pelto 1990, 50 ja Kirkkolaki, III-osa, Seurakunnan hallinto.)

Kirkkoneuvosto nimeää yleensä erillisen urkutoimikunnan valmistelemaan urkujen hankintaa. Urkutoimikunta tekee yhdessä urkurakentajan ja asiantuntijan kanssa suunnitelmat uusista uruista. Toimikunta esittelee urkujen hankinnan ratkaisevia vaiheita ja suunnitelmia kirkkoneuvostolle, joka esittelee asiat puolestaan kirkkovaltuustolle. Tällaisia asioita ovat tarjouspyynnön ja valitun urkutarjoituksen hyväksyminen. Urkujen hankintaa voi hoitaa myös kirkkoneuvosto tai seurakuntaneuvosto, jos urkutoimikuntaa ei perusteta. (Pelto 1990, 51.)

Urkuhankinnan suunnittelun alkuvaiheessa on huomioitava tulevatko uudet urut vanhojen urkujen tilalle, toiseen paikkaan vanhojen urkujen rinnalle vai uuteen kirkkoon ensimmäisiksi uruiksi. Jos vanhat urut aiotaan purkaa, kannattaa seurakunnan selvittää ensin onko uruilla sellaista historiallista arvoa, jonka perusteella ne on suojeltu ja siksi tärkeää säilyttää kirkossa. Jos uusille uruille joudutaan vanhojen urkujen säilyttämisen vuoksi etsimään toinen paikka kirkosta, täytyy selvittää, onko kirkkorakennus suojeltu, ja jos on, miten suojelu rajoittaa mahdollisia muutostöitä. Museovirasto ja kirkkohallituksen rakennusasiain neuvottelukunta antavat lausunnon tällaisessa tilanteessa mahdollisista muutostöistä. Uuden kirkon suunnitteluvaiheessa on tärkeää varata uruille sopiva paikka ja huomioida urkujen erityisvaatimukset tilan suhteen. Tällaisia erityisvaatimuksia ovat urkujen vaatima tila, sen koko ja akustiikka, ikkunoiden sijoittelu, lämmitys ja ilmastointi. Etukäteissuunnittelulla voidaan helpottaa urkujen hankintaa ja tehdä se mahdollisimman mutkattomaksi. Urkujen hankintaan voi tulla mutkia silloin, kun uruille varattu tila on arvioitu liian pieneksi tai jos ikkunoita on sijoitettu urkujen kannalta epäedullisiin paikkoihin. Ur-

kujen viritys kärsii huomattavasti, jos pilleihin pääsee paistamaan aurinko suoraan ikkunasta. Lisäksi on huomattava, että kuoro ja muut esiintyjät tarvitsevat riittävästi tilaa urkujen läheisyydestä. (Rautioaho 1991, 10–15 ja Kirkkolaki 14 luku 5 §.)

2.1 Kirkollisten rakennusten ja urkujen suojelu

Vuoden 1994 alussa tuli voimaan kirkkolaki, jossa säädetään ennen vuotta 1917 rakennetut kirkolliset rakennukset suojelun alaisiksi. Kirkkohallitus voi määrätä myös nuoremman kirkollisen rakennuksen suojeltavaksi, jos siihen on pätevä syy. Suojelun piiriin kuuluu rakennusten lisäksi niiden kiinteä sisustus, maalaukset, taideteokset ja piha-alueet. Koska urut kuuluvat kirkon, kappelin tai seurakuntatalon kiinteään sisustukseen, nekin kuuluvat suojelun piiriin. Museovirasto antaa lausunnon muutostöistä, jos suojeltu kirkollinen rakennus aiotaan purkaa tai sen ulko- tai sisäasua oleellisesti muuttaa. (Kirkkolaki 14 luku 5 §.)

Museoviraston tehtävänä on suojella kansallista kulttuuriperintöä. Kirkot ovat keskeinen osa Suomen rakennustaiteellista historiaa. Käytännössä kirkollisten rakennusten suojelu tarkoittaa, että rakennus on säilytettävä suojelun edellyttämässä kunnossa ja siinä tehtävät korjaukset ja muutokset on tehtävä rakennuksen kulttuurihistoriallista arvoa vaarantamatta. Yleensä seurakunnat ymmärtävät kirkkojensa historiallisen arvon ja ottavat itse yhteyttä museovirastoon suunnitellessaan kirkon korjausta. Museoviraston asiantuntijat käyvät useimmiten paikan päällä arvioimassa korjaussuunnitelmia ja neuvottelut jatkuvat suunnittelevan arkkitehdin kanssa. Museoviraston rakennushistorian osasto on asiantuntijana kirkkolain tarkoittamien kohteiden korjaus- ja restaurointikysymyksissä. (www.nba.fi/fi/kirkkojen_suojelu.)

Kirkkojen sisustus ja urut tulevat suojelun piiriin tavallaan sekundäärisesti, mutta ne ovat myös maamme taiteellista ja esineellistä kulttuuriperintöä. Urut liittyvät Suomen musiikin historiaan ja edustavat kirkkojen perinteistä soinnillista äänimaailmaa. Urkujen suojelu on Museoviraston toimintaperiaatteen mukaista, kun vanhojen urkujen tarpeettomia uudistuksia vältetään ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaat urut pyritään säilyttämään toimivana pääsoittimena alkuperäisellä paikallaan. Museovirastolla ei ole urkujen suojeluun perehtynyttä henkilöstöä, vaikka se antaakin lausuntoja vanhojen kirkollisten rakennusten korjaustöistä. Museovirasto tulee mukaan urkuhankkeeseen siinä tapauksessa, jos uruille suunniteltu sijoituspaikka vaatii kirkon rakenteita olennaisesti muuttavaa korjaamista ja kirkkorakennus on suojeltu. Seurakunnan on toimitettava korjaussuunnitelmat kirkkohalli-

tuksen hyväksyttäväksi ja kirkkohallitus pyytää suunnitelmista vielä museoviraston lausuntoa. Lopulta päätös on alistettava opetusministeriön vahvistettavaksi. (<http://apostoli2.evl.fi/julkaisut.nsf> → Historiallisten urkujen suojeluohjeet ja Kirkkolaki 14 luku 2 ja 5 §.)

Kirkon urkutoimikunta julkaisi 1998 ohjevihkosen historiallisesti arvokkaiden urkujen suojelusta. Ohjeissa kerrotaan Suomen urkuhistoriasta, perustellaan urkujen suojelun tärkeyttä ja annetaan neuvoja urkujen suojeluun käytännössä. Siinä myös opastetaan kanttoireita, joiden seurakunnassa on historiallisesti arvokkaat urut. Tällaiset urut vaativat soittajaltaan kunnioittavaa asennetta ja asiantuntevaa huoltoa. Suojeluohjeissa kehoitetaan pyytämään lausuntoa Kirkon urkutoimikunnalta (nykyiseltä Kirkon urkuasiain neuvottelukunnalta) vanhojen urkujen huoltoa ja korjausta tai restaurointia koskevissa asioissa. Suojeluohjeiden liitteenä on ote Suomen historiallisten urkujen tutkimusprojektin (SHUT) tietokannasta, jossa luetellaan ennen vuotta 1917 rakennetut urut, joista on jotain säilynyt. Urkutoimikunta on lähettänyt vihkosen kaikkiin niihin seurakuntiin, joissa on historialliset urut. (<http://apostoli2.evl.fi/julkaisut.nsf> → Historiallisten urkujen suojeluohjeet.)

Urkujen suojelusäädöstä on kritisoitu siitä syystä, ettei sen noudattamista käytännössä kukaan valvo. Kirkon urkuasiain neuvottelukunta² ei voi puuttua historiallisesti arvokkaiden urkujen kohtaloon, koska sillä ei ole aloiteoikeutta. Neuvottelukunta antaa lausuntoja vain pyydettyäessä. (Pelto 10.1.2008, puhelinhaastattelu.) Asiantuntijoiden tehtävä on periaatteessa selvittää kirkon vanhojen urkujen ikä ja historiallinen arvo, jos uusia urkuja suunnitellaan rakennettavaksi vanhojen tilalle. Historiallisesti arvokkaita urkuja on kohdeltu huolimattomasti ja niitä on saatettu purkaa, varastoida tai restauroida epäasiallisella tavalla. Historiallisten urkujen rinnalle on myös rakennettu uusia soittimia, ja arvokkaat, vanhat urut on jätetty soittamatta ja vaille niiden arvoa vastaavaa huoltoa. Moni vanha soitin saattaa ”jumittua”, lakata toimimasta, jos sitä ei säännöllisesti käytetä. (Pelto 2004, 7.) Esimerkiksi pneumaattisen koneiston nahka- ja huopaosat voivat käyttämättömänä kangistua ja halkeilla, minkä seurauksena voi tulla vuotavia äänikertoja ja osa äänikerroista saattaa soida koko ajan. (Määttä 4.1.2008, puhelinhaastattelu.)

Museovirasto, kirkkohallituksen neuvottelu- ja toimikunnat sekä opetusministeriö olivat mukana Kalajoen kirkon 2000 valmistuneiden urkujen hankinnassa. Hankinta oli monivaiheinen, ja siihen vaikutti osaltaan se, että kirkkorakennus on suojeltu. Urkujen sijoittaminen kirkon kuoriosaan vaati, että kirkon sisätiloihin tehtiin huomattavia muutoksia. Kirkon

² Kirkon urkuasiain neuvottelukunnan tehtäviin kuuluu seurata urkujen kehitystä ja tutkimusta sekä valmistella ja tehdä esityksiä kirkkohallitukselle urkujen suunnittelua ja soittimien huoltoa koskeviksi yleisohjeiksi. Lisäksi neuvottelukunta valmistelee urkuhankkeita koskevat lausunnot ja antaa yksittäisen urkuhankkeen suunnittelua koskevia ohjeita ja lausuntoja. (Kirkon urkuasiain neuvottelukunnan johtosääntö, 29.8.2005.)

toisen puolen lehteriä jouduttiin purkamaan ja lehterille menevää ovea siirtämään. Lisäksi kirkon valaistusta ja alttaria remontoitiin samalla kertaa. Tästä syystä korjaus- ja muutostöistä pyydettiin lausuntoa myös museovirastolta. Urkuhankkeen alkuvaiheessa mukana ollut arkkitehti Heli Kittilä suunnitteli, että urut sijoitetaan kahteen kerrokseen sivulehterin lattian läpi. Museovirasto ei hyväksynyt hänen suunnitelmiaan ja lausunnossa todetaan, että tällainen sijoitustapa on sopimatonta vanhaan kirkkoon eikä urkujen julkisivua voi katkaista lehterikaiteella. Myöhemmin arkkitehti Kittilän tilalle pyydettiin Arkkitehtitoimisto Jorma Teppo Oy. Heidän tekemänsä suunnitelmat urkujen sijoittamisesta saivat niin museoviraston kuin muidenkin toimikuntien hyväksynnän, ja urut saatiin kaikkia tahoja tyydyttävällä tavalla sijoitettua kirkkoon. Urut sijoitettiin lopulta kuoriin, mutta lehterin osittaisen purkamisen ansiosta yhteen kerrokseen, niin että koko julkisivu on hahmotettavissa. Kalajoen kirkon kuoriosan muutostöiden ja urkujen sijoitussuunnitelmat täytyi kirkkohallituksen vahvistamisen jälkeen vielä antaa opetusministeriön tutkittaviksi ja vahvistettaviksi. (Kraft 2005.)

2.2 Kotimaiset vai ulkomaiset urut?

2.2.1 Miksi urkuja ulkomailta?

Kotimaisten ja ulkomaisten urkurakentajien hyvistä ja huonoista puolista keskustellaan ja kirjoitetaan paljon varsinkin Kirkkomusiikki- ja Organum-lehdissä. Aiheesta käyty keskustelu on välillä kiivasta ja kannattajia löytyy sekä kotimaisille että ulkomaisille uruille. Suomeen rakennettiin 1991 kaksikymmentäneljä uutta urkua, joista yhdet olivat ulkomaisen rakentamon valmistamat. Vuonna 2005 valmistui yksitoista soitinta, joista neljä oli ulkomaisen rakentamon valmistamia. (Kirkkomusiikki 1/1992 ja 2/2006.)

Jotkut seurakunnat tilaavat ulkomaiset urut ehkä mielikuvansa perusteella, jonka mukaan ulkomaisen rakentajan valmistamat urut ovat kotimaisia hienommat. Joku saattaa kuvitella myös, että ulkomaiset urut ovat ilman muuta laadukkaammat kuin kotimaiset. Pentti Pelto kirjoittaa kirkkomusiikkilehdessä 2/2002, että urkujenrakentajien väliset laatuerot ovat todellisuutta, ja että se tulisi muistaa myös ulkomaisten urkujen kohdalla. Kaikkien urkujenrakentajien ammattitaito ei ole niin hyvä, kuin voisi odottaa. Pentti Pellon mielestä osa uruista on jopa ”pelottavan heikolla ammattitaidolla” tehtyjä (Pelto 2002b, 26).

Joskus asiantuntijana toimiva henkilö voi suositella ulkomaista urkurakentajaa kertomalla jopa totuudenvastaisia väitteitä kotimaisista urkujenrakentajista. Tällaisia väitteitä

ovat esimerkiksi, että suomalaiset urkurakentajat kokoavat vain alihankkijoilta ostamansa urkujen osat yhteen, jolloin urkujen kotimaisuusaste on 20–30 %. (Andtbacka 23.1.2001, Jakobstads Tidning.) Tällaiset perustelut osoittavat, ettei niiden antaja ole urkujen rakentamiseen kovin tarkasti perehtynyt, joten hänen on mahdotonta arvioida kattavasti eri urkurakentajien valmistamien soittimien etuja ja puutteita. Nykyisin ainakin Urkurakentamo Martti Porthan Oy ja Sotkamon Urkurakentajat Oy ilmoittavat kotimaisuusasteen olevan yli 90 % (Tutkimusseurakuntien saamat urkutarjoukset). Martti Porthan valmistaa suurimman osan pilleistä itse, joten urkuja ei voida väittää koottavan vain alihankkijoilta ostetuista osista. Martti Porthan osti keväällä 1996 Kangasalan Urkurakentamon metallipillien valmistuksessa käytettävät koneet ja palkkasi ammattitaitoisen pillien valmistajan. Tällä perusteella hän ilmoittaa Kangasalan laadukkaana pillien valmistuksen jatkuvan Suomessa edelleen. (Kotkan urkukirja 1998, 44.) Pentti Pelto ihmettelee juuri äsken mainittua väitettä, että suomalaiset rakentajat vain kokoavat alihankkijoilta hankkimansa urkuosat. Moni rakentaja ostaa osan urkuosista alihankkijoilta, kuten puhaltimia ja pillejä, mutta samalla tavalla toimivat myös ulkomaiset rakentajat. Miksi toiminta on tuomittavampaa kotimaisten rakentajien kohdalla? Seurakunnan urkutoimikunnan on vaikea vähäisellä kokemuksella ja tiedolla suhtautua kriittisesti saamiinsa lausuntoihin, joten he yleensä luottavat vakaasti asiantuntijan mielipiteisiin ja suositteluihin. Tämänkin takia asiantuntijoiden olisi tärkeää seurata alan jatkuvaa kehitystä mahdollisimman avarakatseisesti. (Pelto 10.1.2008, puhelinhaastattelu.)

Suomen liittyminen Euroopan Unioniin 1995 on aiheuttanut lisää vaivaa seurakunnille ja asiantuntijoille. Seurakunnan edustajat perehtyvät, usein asiantuntijan opastuksella, säännöksiin ja toiminta-ohjeisiin ehkä ensimmäistä kertaa elämässään. Urkurakentajat Kalevi Määttä ja Martti Porthan kertoivat puhelinhaastattelussa, että EU:n hankinta ohjeet ovat vaikuttaneet urkumarkkinoihin siten, että moni suomalainen seurakunta on valinnut ulkomaisen rakentamon, mutta vain erittäin harvoin suomalainen rakentamo on valittu ulkomaisten urkurakentajaksi. Kalevi Määttä ja Martti Porthan eivät vaikuttaneet innostuneilta lähettämään tarjouksia ulkomaille muulloin kuin pyydettyä. (Määttä 4.1.2008, puhelinhaastattelu ja Porthan 20.12.2007, puhelinhaastattelu.)

2.2.2 Suomen ilmaston uruille asettamat vaatimukset

Suomen ilmasto vaihtelee lämpötiloiltaan ja kosteudeltaan. Lämpötila voi vaihdella kesän ja talven välillä jopa + 30 asteesta –30 asteeseen. Ristijärven seurakunnan tarjouspyynnös-

sä mainitaan, että Pohjois-Suomessa ulkoilman lämpötila vaihtelee +20 asteesta –30 asteeseen ja ilmankosteus vaihtelee myös runsaasti. Tarjouspyynnössä kerrotaan lisäksi, että kirkko on viikot kylmillään, jolloin sisätilan lämpötilakin voi olla –20 tai –30 astetta, ja viikonlopuiksi kirkko lämmitetään. (Ristijärven seurakunnan urkujen hankintailmoitus.) Urkujenrakentajan on huomioitava tällaisten erikoisolosuhteiden vaikutukset urkujen kestävyydelle jo suunnitteluvaiheessa.

Absoluuttisella ilmankosteudella tarkoitetaan vesihöyryn massan suhdetta ilman kokonaistilavuuteen. Mittayksikkönä käytetään grammoja vettä kuutiometrissä ilmaa (g/m³). Kosteuden ylärajaa kutsutaan kyllästyskosteudeksi, jonka saavuttamisen jälkeen ilmaan lisätty kosteus muuttuu vesipisaroiksi. Kyllästyskosteuden määrä riippuu ilman lämpötilasta eli lämmin ilma voi sitoa enemmän kosteutta kuin kylmä. Suhteellinen kosteus tarkoittaa puolestaan sitä, että montako prosenttia absoluuttinen kosteus on kyseessä olevan ilman lämpötilan kyllästyskosteudesta. (<http://www.fmi.fi>)

Ilman kosteus vaihtelee sateiden ja lämpötilan mukaan. Talvella sisätilojen ilma kuivaa lämmittämisen takia. Kosteusarvot voivat siten vaihdella äärimmillään alle 40 %:sta yli 75 %:iin. Keskimääräisinä kosteusarvoina pidetään 40 % – 75 %:n väliin jääviä arvoja. Talvella lämmitys saattaa kuivattaa ilmaa jopa alle 10 %:n kosteuteen ja syksyn sateiden aikaan ilman suhteellinen kosteus voi nousta jopa yli 90 %:n. Kosteuden ja lämpötilan vaihtelut vaikuttavat puun elämiseen. Se on kohtuullista keskimääräisessä kosteudessa, mutta kasvaa äärimmäisissä kosteusolosuhteissa. Puu asettuu ympäristönsä kanssa tasapainokosteuteen, joka riippuu absoluuttisesta kosteudesta ja ilman lämpötilasta (Pelto 2002b, 27).

Puu on aine, joka turpoo ja kutistuu eri suuntiin eli ”elää”. Puun elämisominaisuudet on hyvä tiedostaa jo puurakenteita suunniteltaessa, jotta välttyttäisiin esimerkiksi voimakkaan kuivumisen aiheuttamilta halkeamilta. Puun elämisen arvellaan olevan Suomessa 2–3 kertaa voimakkaampaa kuin esimerkiksi Keski-Euroopassa. Mikäli puu pääsee elämään paljon, se voi vaikuttaa siihen, etteivät rakenteet pysy suorassa ja tämä saattaa olla turmiollista etenkin koneiston ja ilmalaatikoiden kannalta. Suomen ilmasto-olosuhteet vaativat puulle erityistä kuivauskäsittelyä ennen sen käyttöönottoa, ja täällä puun täytyy olla merkittävästi kuivempaa kuin Keski-Euroopassa. Tämän vuoksi jo tarjouspyynnössä tulisi huomioida vaatimus ennakkoon käsitellyn puun käyttämisestä urkujen rakentamisessa. (Pelto 2003, 18.)

2.2.3 Puun kuivauskäsittely

Puun kuivaaminen on tärkeä osa sen jatkokäyttöä ajatellen. Oikealla tavalla kuivattu puu pysyy suorana eikä halkeile tai lahoa. Kuivaa puuta on helppo käsitellä, se taipuu vähemmän ja kestää suurempaa kuormitusta kuin kostea puu. Puuta kuivataan erilaisilla menetelmillä, joskus lautatarhakuivauksella, mutta useimmiten tarkoitusta varten suunnitelluissa kuivaamoissa. Eri puulajit vaativat eripituisen kuivumisajan, erityisesti tiheä ja paksu puu vaatii kauemmin aikaa kuivaamiseen kuin huokoisempi ohut puu. Suomalaisista puulajeista muut kuin lehtikuusi, ovat suhteellisen helppoja kuivata. Jalopuista esimerkiksi tammi on sisähalkeamariskin ja pyökki kutistumisen vuoksi kuivattava varovasti. (www.puuproffa.fi.)

Kosteuden hidas siirtyminen puun sisäosasta pinnalle aiheuttaa puun kuivaamiseen ongelman. Puun pinnalta kosteus haihtuu helposti, mutta pintaosat eivät saisi kuivua paljon sisäosia kuivemmiksi, koska siitä voi aiheutua puun sisäistä jännitystä ja halkeamia erisuuristen kutistumien vuoksi. Puuta kuivataan eri tavoilla sen käyttökohteen vaatimuksien mukaan. Hitaasti kuivattu puu on laadukkaampaa ja kalliimpaa kuin nopeasti kuivattu puu. (www.puuproffa.fi.)

Sotkamon Urkurakentajat Oy tekee urkujen rungot, palkeet ja sisärakenteet suomalaisesta pohjoisessa kasvaneesta männystä. Puumateriaalin he ostavat erikoissahalta, joka valikoi oksattoman ja tiheäsyisen puun heitä varten. Puu kuivataan noin 6–8 %:n kosteuteen, josta se on asennusvaiheeseen mennessä kuljetuksen aikana ehtinyt yleensä nousta noin 10 %:n kosteuteen. Mänty on herkkää kolhuille, joten jalkio, soittopöytä, rekisterikoneisto ja -tapit tehdään jalopuusta, kuten tammesta tai vaahterasta. Jalopuut ovat kalliimpaa ja kovempaa materiaalia, joten ne kestävät jatkuvaa käyttöä paremmin. (Määttä 4.1.2008, puhelinhaastattelu.)

Kysyin Pentti Pellolta puhelinhaastattelussa ulkomaisen ja kotimaisen puun eroista ja niiden kestävyydestä Suomen olosuhteissa. Hän kertoi, että Keski-Euroopassa ei ole samanlaisia talviolosuhteita kuin meillä –siellä ei ole niin kovia pakkasia eikä kirkkoja yleensä lämmitetä, koska ihmiset ovat tottuneet kylmiin kirkkoihin. Lämmityksen aiheuttama sisäilman kuivuminen on heille sen takia outoa. Suomessa kirkkoja sen sijaan lämmitetään koko talvikauden ajan ja sisäilman suhteellinen kosteus voi kovien pakkasten aikaan laskea 10 %:iin. Silloin puun tasapainokosteus voi olla alle 1 %. Puu joutuu Suomen ilmastossa todella vaativiin olosuhteisiin, jollaisiin se ei Keski-Euroopassa joudu koskaan. Pentti Pelto kertoo nähneensä useissa tapauksissa, etteivät keskieuropalaisten rakentamat urut ole kestäneet Suomen ilmaston suuria kosteuden ja lämpötilan vaihteluita. Suomessa urku-

jen rakentamiseen käytettävä puu kuivataan koneellisesti hyvin kuivaksi, ja Pellon mukaan ulkomailla kuivaaminen on vähäisempää. (Pelto 10.1.2008, puhelinhaastattelu.)

Kalevi Määttä Sotkamon Urkurakentajat Oy:stä arveli, että ulkomailla kuivataan ihan vastaavalla tavalla puuta kuin Suomessakin. Hän epäili, että puutavara ehtii imeä kosteutta itseensä pitkien kuljetusmatkojen aikana. Ulkomainen puu, erityisesti mänty, saattaa olla myös huokoisempaa ja harvasyisempää kuin Suomessa kasvanut puu. Jos puuta esimerkiksi viljellään apulannalla, niin se kasvaa nopeasti ja siitä tulee huokoisempaa. Huokoisempi puu imee helpommin itseensä kosteutta kuin tiheäsyinen puu. Tammesta tehdyt urkujen osat kestävät paremmin, vaikka ne tuotaisiin ulkomailta. Tammi ei ole niin herkkä imeämään kosteutta kuin esimerkiksi mänty, koska tammi on puulajina kovempaa ja tiheämpää.

Määttä epäili, että esimerkiksi Haapajärvelle urut rakentanut tanskalainen urkurakentamo Bruno Christensen & Sønner ApS on käyttänyt urkujen materiaalina huokoisempaa, nopeasti kasvanutta puuta, jonka takia se imee kosteutta itseensä kesäaikana paljon ja talviaikaan kuivuu voimakkaasti. Tämän seurauksena urkujen rakenteisiin on tullut lyhyessä ajassa monia ongelmia: luukut ovat irtoilleet tai vääntyneet ja ilmalaatikot ovat kärsineet. Kirkon sisäilmaa onkin talviaikaan urkujen vuoksi voimakkaasti kosteutettu, jottei kuivumisongelmia tulisi, mutta sen takia kirkon maalipinta on kärsinyt. Seurakunnalle ongelmat ovat ikäviä ja tulevat kalliiksi.

Sotkamon Urkurakentajat Oy ottaa nykyisin puuta myös omaan verstaaseen kuivattavaksi. Puu tulee sahan kuivaamosta 15–20 % kosteana ja siitä se kuivuu luonnollisesti verstaatioissa loput 10–12 %. Puut on ladottu väljästi rimojen päälle, jotta ilma kiertää. Tilassa on lisäksi ilmaa kierrättävä puhallin. Kuivaamiseen menee aikaa 1–2 vuotta. Kesällä puu ei kuivu ollenkaan, vaan saattaa kostua jonkin verran lisää, mutta talven lämmityskaudella kuivuminen jatkuu.

Ongelmia tulee uruissa silloin, jos puun elämiselle ei jätetä tilaa. Esimerkiksi ovia ei saa tehdä liian tiukoiksi, koska puun turvotessa ne eivät aukea tai ne vääntyilevät ja rikkoutuvat. Peiliovi saattaa myös särkeä kehikkonsa, jos se on liian tiukka. Samoin käy palkeille ja ilmakehille. Määttä arvelee, että ulkomaiset rakentamot eivät välttämättä osaa ottaa huomioon Suomen olosuhteiden vaikutuksia puun elämiselle. (Määttä 4.1.2008, puhelinhaastattelu.)

2.3 Puun lämpökäsittely

Urkurakentamo Martti Porthan Oy käyttää valmistamissaan uruissa lämpöpuuta, jota voidaan valmistaa lähes kaikista puulajeista. Urkurakentamo ei valmista itse lämpöpuuta vaan ostaa sen valmiina huolimatta siitä, että se on kalliimpaa ja hankalampaa hankkia kuin tavanomaisesti kuivattu puu. (Porthan 20.12.2007, puhelinhaastattelu.) Lämpöpuuta on kehitelty Tampereen teknillisessä korkeakoulussa. Ideana on vanhentaa puuta nopeammin kuin tavallisesti. Lämpöpuuta markkinoidaan kertomalla, että puu käsitellään vielä kuivaamisen jälkeen 200°C:n lämmössä, minkä seurauksena sen huokosrakenne muuttuu ja puun sisältämät sokerit hajoavat. Siksi lahottajasienet eivät pysty käyttämään niitä ravinnokseen. Käsittelyn aikana puuta suojataan höyryllä, mikä estää puun syttymisen ja vaikuttaa samalla puussa tapahtuviin kemiallisiin muutoksiin. Lämpöpuu tehdään käsittelyn avulla vettähylykiväksi, jolloin sen sointiominaisuuksien katsotaan paranevan. Käsittely heikentää puun lujuutta eli haurastuttaa sitä jonkin verran, mutta puun muotopysyvyys vaihtelevissa kosteusolosuhteissa paranee huomattavasti. Lämpökäsittelyn jälkeen puu vastaa ominaisuuksiltaan 200 vuotta sitten kaadettua puuta. (Lehtola 1998, 11 ja www.swm-wood.com.)

Martti Porthan kertoi, että hän käyttää lämpöpuuta sen elämis- ja sointiominaisuuksiin saatujen hyötyjen perusteella sekä puun lämpimän ruskean värin takia. Korkea käsittelylämpötila antaa puulle tummia värisävyjä. Väri on sitä tummempi mitä korkeammassa lämpötilassa puuta on käsitelty. Lämpöpuusta tehdyt urut näyttävät siten jo valmistumishetkellä ”vanhoilta”. Elämisominaisuuksien hyötyjä ovat puun kutistumisen ja turpoamisen väheneminen. Lämpöpuulla saadut sointiominaisuudet saavutetaan Porthanin mukaan käsittelemättömällä puulla vasta vuosikymmenien jälkeen. (Porthan 20.12.2007, puhelinhaastattelu.)

Urkurakentamo Martti Porthan Oy on ainoa suomalainen rakentamo, joka käyttää lämpökäsiteltyä puuta uruissa. Martti Porthan kertoo saaneensa puun käytöstä paljon kritiikkiä. Hän kertoo, että on halunnut ottaa oman riskin uuden materiaalin suhteen. Hän on saanut hyviä kokemuksia lämpöpuun käytöstä, mutta niitä eivät muut halua Porthanin kertoman mukaan tunnustaa. Urkurakentamo Martti Porthan Oy rakentaa kuitenkin edelleen myös urkuja, joissa ei ole lämpöpuuta, jos urkujen tilaaja niin haluaa. (Porthan 20.12.2007, puhelinhaastattelu.)

Toisten rakentajien mielestä lämpöpuusta ei ole riittävästi kokemusta tai siitä on huonoja kokemuksia. Kalevi Määttä Sotkamon Urkurakentajat Oy:stä kertoo, että useassa tarjouspyynnössä mainitaan erikseen, ettei urkuja saa tehdä lämpöpuusta. Määttä on nähnyt lämpöpuusta valmistettuja urkuja, joissa puu on ollut niin haurasta, että sitä on irronnut

isoina säleinä tai käteen jäänyt tikkuja. Hän suhtautuu erittäin epäillen lämpöpuun käyttöön uruissa tai huonekaluissa. (Määttä 4.1.2008, puhelinhaastattelu.)

2.4 Takuu ja vakuudet

Eri urkurakentamot myöntävät eripituisia takuuajkoja ja erilaisia takuuehtoja rakentamilleen uruille. Ennakkoon maksetuille erille myönnettyt vakuudet vaihtelevat eri urkurakentamoiden kesken. Ensimmäiset maksuerät seurakunta joutuu usein maksamaan urkurakentajalle ennen kuin urkujen pystytys on edes alkanut. Osa urkurakentamoista ei mainitse vakuuksien suuruutta kuin pyydettyä, kun taas osa mainitsee niiden suuruuden aina. Esimerkiksi Urkurakentamo Martti Porthan Oy:n tarjouksissa vakuuksia ei yleensä ole mainittu. (Kraft 2005 ja tutkimusseurakuntien saamat urkutarjoukset.) Erkki Tuppurainen arveli Kalajoen urkuhankinnan yhteydessä, että Porthanin rakentamo on yleensä ollut halukas antamaan 60 %:n vakuuden. Kalajoen seurakunnan urkutoimikunta sai urkutarjouksia neljältä kotimaiselta urkurakentamolta hankkiessaan 2000 valmistuneita urkuja. Urkurakentamo Veikko Virtanen Oy olisi myöntänyt uruille 10 vuoden takuun. Virtasen tarjouksessa mainittiin ennakkomaksujen vakuudeksi 100 %. Sotkamon Urkurakentajat Oy:n tarjouksessa uruille luvattiin myös 10 vuoden takuu, mutta vakuuksien määrää ei mainittu. Ky Urkurakentamo Hans Heinrich tarjosi uruille hankin 10 vuoden takuun ja ennakkomaksuille 100 %:n pankkitakauksen. Urkurakentamo Martti Porthan Oy:n tarjouksessa ei mainita takuusta tai vakuuksista. (Kraft 2005.)

Kuopion Kallaveden seurakunnan kirkkoon, joka valmistui 1983, päätettiin hankkia urut kirkon valmistumisen yhteydessä. Periaatepäätös urkujen hankinnasta tehtiin 1981. Urkujen disposition suunnittelijoiksi valittiin Kallaveden seurakunnan kanttori Seppo Kirkisen lisäksi diplomiurkurit Erkki Tuppurainen ja Eero Väätäinen. Hankinta eteni siten, että tarjoukset päätettiin pyytää 15.2.1982 pidetyssä kokouksessa Kangasalan urkutehdas Oy:ltä, Urkurakentamo Veikko Virtaselta, Urkurakentamo Hans Heinrichilta ja Urkurakentamo Velj. Tuomelta. Kaikilta edellä mainituilta urkurakentajilta saapui määräaikaan 29.3.1982 mennessä tarjoukset. Kangasalan Urkutehtaan tarjous oli niistä halvin, 652 000 mk. Velj. Tuomen tarjous oli kallein, 770 000 mk ja Heinrichin sekä Virtasen tarjoukset olivat 750 000 mk. Työryhmä, johon kuuluivat Juhani Kiiski, Erkki Tuppurainen, Eero Väätäinen ja Seppo Kirkinen, suositteli seurakuntayhtymän yhteisen kirkkoneuvoston taloudelliselle jaostolle Kangasalan Urkutehtaan tarjousta, ja taloudellinen jaosto päätti, että urut tilataan kyseiseltä rakentamolta.

Kangasalan urkutehdas meni kesken urkujen hankinnan konkurssiin 1.4.1983, jonka takia Kuopion seurakuntayhtymä menetti Kallaveden kirkon uruista etukäteen kahdessa erässä maksamansa rahat. Konkurssipesän uskottu mies Teppa Gummerus ilmoitti seurakuntayhtymän taloudelliselle jaostolle, että konkurssipesän varoista on velvollisuus maksaa Kuopion seurakuntayhtymälle heidän maksamansa rahat takaisin, yhteensä 212 000 mk. Myöhemmin sanotaan, että ”valitettavasti konkurssipesän varat eivät kuitenkaan riitä etuoikeudettoman seurakuntayhtymän saatavan maksamiseen”.

Konkurssiin mennyt Kangasalan urkutehdas myi urkutehtaan Hämeen Urkutehdas Oy:lle. Seurakuntayhtymän talousjohtaja pyysi uusia tarjouksia Kallaveden (siihen aikaan puhuttiin Jynkän kirkosta) kirkon uruiksi Hämeen urkutehtaalta ja myös muilta rakentajilta. Saatujen kolmen tarjouksen hintaerot olivat suuret. Hämeen Urkutehdas tarjosi urut hintaan 986 000 mk, johon liittyi indeksikorotus. Urkurakentamo Tuomen tarjous oli 825 000 mk ja Urkuteollisuus Oy:n tarjous ylivoimaisesti halvin 715 000 mk. Urut päätettiin tilata Urkuteollisuus Oy:ltä sillä perusteella, että hinta oli halvin, toimitusaika lyhin, toimitus varmistettu monenlaisin vakuuksin sekä siksi, että uutta rakentajaa haluttiin suosia. Tämän arveltiin edistävän maamme urkujenrakennusta. Kallaveden kirkkoon vuokrattiin pienet 4-äänikertaiset urut vuoden ajaksi, jolloin kirkko oli jo valmis mutta pysyviä urkuja odoteltiin. Uudet urut vihittiin käyttöön jumalanpalveluksessa 30.9.1984. (Kuopion seurakuntayhtymän yhteisen kirkkoneuvoston taloudellisen jaoston pöytäkirjat 1982.)

Kallaveden seurakunnan kanttori Seppo Kirkinen kertoo, että ennen Kangasalan Urkutehtaan konkurssia ei ollut yleistä, että ennakkomaksuille olisi annettu vakuus. Vakuuksien antaminen yleistyi heti konkurssin jälkeen, koska moni muukin seurakunta menetti huomattavia summia rahaa konkurssin takia. (Kirkinen 14.3.2008, keskustelu.)

2.5 Urkuhankinnassa seurakuntaa auttavat tahot

Seurakuntien urkutoimikunnat voivat pyytää ja saada urkuhankinnan eri vaiheissa asiantuntija-apua monilta tahoilta. Urkujen suunnittelussa tarvitaan usein ammattitaitoista asiantuntijaa ja mahdollisesti Kirkon urkuasiain neuvottelukunnan lausuntoa. Kirkon rakennusasiain neuvottelukunta voi antaa lausuntonsa, jos kirkon kiinteisiin rakenteisiin joudutaan tekemään urkuja varten muutoksia ja suunnitelmien piirustukset on lähetetty Kirkkohallituksen käsiteltäväksi. Museovirasto antaa myös lausuntonsa tarvittaessa (katso luku 2.1).

2.5.1 Asiantuntija urkutoimikunnan neuvonantajana

Asiantuntijoina toimivat nykyisin urkurit, hiippakuntakanttorit tai muuten tunnetut kanttorit sekä urkujensoiton opettajat. Kun aiemmin asiantuntijat toimivat suunnittelijana, valvojana ja tarkastajana, niin se ei enää nykyisin riitä. Asiantuntijan tehtävät alkavat usein siitä, että hän arvioi seurakunnan vanhojen urkujen kuntoa ja korjausmahdollisuuksia. Myöhemmin asiantuntija voi auttaa urkutoimikuntaa hahmottamaan, minkä kokoiset urut tarvitaan ja miten seurakunnan taloudelliset mahdollisuudet vaikuttavat urkujen kokoon ja tyylin valintaan. Asiantuntijan on tärkeää olla hyvin perillä kansallisesta ja Euroopan Unionin julkisia hankintoja koskevasta lainsäädännöstä, jotta hän osaisi auttaa urkutoimikuntaa tarjouskilpailussa. Tarjouskilpailut ovat saaneet uudenlaisia piirteitä EU:n myötä, ja sen eri vaiheet vaativat urkutoimikunnalta tarkkuutta ja täsmällisyyttä. Asiantuntijana toimivan on hyvä muistaa, ettei hän rakenna urkuja itselleen, vaan pyrkii asettamaan seurakunnan todelliset tarpeet etusijalle. Lisäksi olisi tärkeää puhua kieltä, jota kaikki asianosaiset ymmärtävät, sillä monille seurakunnan puolesta hankinnassa mukana oleville tilanne on ainutkertainen. Asiantuntija voi toimia ikään kuin tulkkina urkurakentajan ja urkutoimikunnan välillä. (Pelto 2001, 3 ja Pelto 2002b, 26.)

Asiantuntijan tehtävä edellyttää laajaa urkurakentajien ja heidän valmistamiensa soitinien tutkimista ja tuntemista. Ammattitaito ja näkemys erilaisista uruista karttavat vain kokemuksen kautta. Asiantuntijana toimivan olisi suhtauduttava kriittisesti huhupuheisiin ja luulotteluihin, hänen olisi otettava asioista itse selvää ja muodostaa oma käsityksensä vasta sen jälkeen. Pentti Pelto ihmettelee Kirkkomusiikki-lehden artikkelissaan sitä, mihin suomalaisten asiantuntijoina toimivien urkureiden näkemykset kotimaisista urkurakentajista perustuvat. Hänen mielestään kaikki asiantuntijat eivät ole seuranneet kovin tarkasti kotimaisten urkurakentajien kehitystä, koska heidän lausunnoissaan toistuvat samat perustelut kuin 1960-luvulla. Perusteluina voi olla muilta kuultuja fraaseja, ja ne voivat olla hyvin pintapuolisia. (Pelto 2002b, 26 ja Pelto 2003, 18–19.)

Urkujen hankintaankin liittyvä EU:n ohje hinnaltaan halvimman tai kokonaistaloudellisesti edullisimman tarjouksen hyväksymisestä korostaa asiantuntijan osaamisen merkitystä. Jos valintaperusteeksi valitaan kokonaistaloudellisesti edullisin vaihtoehto, täytyy asiantuntijan neuvoa mitkä urkujen laatuvaatimukset ovat merkittäviä ja miten ne täytyy tarjouspyynnössä esittää (tästä asiasta tarkempaa tietoa luvussa 2.6). Pentti Pelto muisteli, että tarjouspyynnössä voidaan ilmoittaa, että hinnalla on vain 30 % ja laadulla 70 % painoarvo. Asiantuntijan laajaa osaamista todella tarvitaan, jotta järkevät laatuvaatimukset voidaan esittää urkurakentajalle ja tarjouksia voidaan arvioida ammattimaisen kriittisesti. Pelto

harmitteli, että useilta asiantuntijoilta puuttuu valitettavasti vankka ammattitaito. Hän toivoi myös, että asiantuntijoita voitaisiin kouluttaa tehtävänsä ja vaatia seuraamaan laajalaisesti urkujenrakennuksen jatkuvaa kehitystä. Suomen urkujenrakennuksen ja tulevien kirkkomuusikoiden tulevaisuuden kannalta olisi hänen mukaansa erittäin suotavaa, että urkujenrakennuksesta otettaisiin todellista vastuuta ja urkuja hankkivat seurakunnat saisivat puolueettoman ammattimaista opastusta hankintaansa. (Pelto 10.1.2008, puhelinhaastattelu.)

2.5.2 Kirkon urkuasiain neuvottelukunta

Kirkon urkutoimikunta on perustettu 1960-luvulla. Toimikunnan nimi muutettiin Kirkon urkutoimikunnasta Kirkon urkuasiain neuvottelukunnaksi 2002, koska tuolloin Kirkkohallituksessa yhtenäistettiin eri toimikuntien ja työryhmien nimityksiä. Kirkon urkuasiain neuvottelukunnan nimen haluttiin myös eroavan selkeämmin seurakunnissa toimivista urkutoimikunnista. (Tuovinen 6.5.2008, sähköpostiviesti.) Urkuasiain neuvottelukunta on kirkkohallituksen nimittämä, ja sen toimikausi kestää neljä vuotta kerrallaan. (Kirkon urkuasiain neuvottelukunnan johtosääntö.)

Kirkon urkuasiain neuvottelukunta on suoraan kirkkohallituksen alaisuudessa, kun sitä edeltänyt Kirkon urkutoimikunta oli Jumalanpalvelus- ja musiikkitoiminnan keskuksen alaisuudessa. Kirkon urkutoimikunnan ja urkuasiain neuvottelukunnan johtosäännöt ovat samantapaiset. Neuvottelukunnan tärkeimpänä tehtävänä on tukea seurakuntien urkujen ja muiden soittimien hankintaa, käyttöä ja suojelua. (Tuovinen 6.5.2008, sähköpostiviesti.)

Neuvottelukunnan tehtäviksi mainitaan seurakunnissa käytettävien urkujen sekä myös muiden soittimien kehityksen ja tutkimuksen seuraaminen sekä esityksien tekeminen kirkkohallitukselle yleisohjeista seurakuntien urkuhankkeiden suunnittelemiseksi ja soittimien huoltamiseksi. Lisäksi neuvottelukunta valmistelee kirkkohallituksen pyytämät lausunnot urkuhankkeista ja antaa myös itse urkuhankkeita koskevia ohjeita ja neuvoja. Tehtäviin kuuluu myös toimialaansa koskevan koulutuksen ja neuvonnan järjestämistä yhteistyössä tuomiokapitulien ja oppilaitosten kanssa. (Kirkon urkuasiain neuvottelukunnan johtosääntö.)

Neuvottelukunnassa käsitellään urkujen suojelukysymyksiä ja pohditaan, onko jokin soitin säilyttämisen arvoinen, kannattaako sitä korjata vai suositellaanko uuden soittimen rakentamista. Neuvottelukunnan jäsenistä voidaan lähettää joku tarkastuskäynnille seurakuntaan tutustumaan soittimeen paikan päällä. Sen jälkeen hän tuo havaintonsa ja koke-

muksensa neuvottelukunnan kokoukseen, jossa laaditaan lausunto uruista. Neuvottelukunta ei ole kuitenkaan aktiivinen toimija, joka valvoisi urkujen suojelua. Se antaa lausuntonsa pyydettyä ja suosittelee tiettyä toimintatapaa seurakunnalle, minkä jälkeen seurakunta tekee asioista itsenäiset päätökset. (Suikkanen 15.1.2008, puhelinhaastattelu.)

Neuvottelukunta ei ota kantaa kaupallisiin kysymyksiin, kuten vertaa saatuja tarjouksia toisiinsa ja aseta niitä paremmuusjärjestykseen. Lausunnoissa käsitellään ainoastaan soitimia, niiden ominaisuuksia ja muita faktatietoja. Kysyin neuvottelukunnan puheenjohtaja Pekka Suikkaselta, voiko hän tai joku jäsenistä toimia myös asiantuntijana. Asiasta ei ole Suikkasen mukaan mitään ohjetta tai lakia, vaan jokainen voi halutessaan toimia asiantuntijana omalla nimellään. Kirkon urkuasiain neuvottelukunnan jäsenen tai puheenjohtajan titteliä ei saa kuitenkaan käyttää omissa lausunnoissaan. Pekka Suikkanen on ottanut itsellisen linjan, ettei hän ota asiantuntijatehtäviä vastaan, koska hänen nimensä yhdistetään niin helposti Kirkon urkuasiain neuvottelukuntaan. Se on kuitenkin hänen oma ratkaisunsa, ja toiset neuvottelukunnan jäsenet ja aikaisemmat puheenjohtajat ovat olleet asiantuntijoina neuvottelukunnan tehtävien ulkopuolella. (Suikkanen 15.1.2008, puhelinhaastattelu.)

Neuvottelukunnan jäseninä ovat tällä hetkellä puheenjohtaja, kanttori Pekka Suikkanen, sihteerinä edellä mainittu musiikkisihteerinä Ulla Tuovinen sekä kanttorit Johanna Torikka, Sixten Enlund, Riikka Viljakainen ja Eero Väätäinen. Sihteerinä toimii Ulla Tuovinen. Lautakunnassa on varsinaisten jäsenten lisäksi puheoikeus Kirkkohallituksen yliarkkitehti Eero Raatikaisella ja Kirkkohallituksen Kirkon jumalanpalveluselämän ja musiikkitoiminnan yksikön (KJM) johtaja Kai Vahtolalla. (<http://kappeli.evl.fi/KKHASHA.nsf> → Urkuasiain neuvottelukunta.)

2.5.3 Kirkon rakennusasiain neuvottelukunta

Kirkon rakennusasiain neuvottelukunta on kirkkohallituksen alainen. Se antaa lausuntoja kirkollisten rakennusten ja seurakuntien muiden rakennusten piirustuksista, jotka tulevat kirkkohallituksen käsiteltäviksi. Neuvottelukunta voi tehdä kirkkohallitukselle esityksiä ja antaa lausuntoja kirkollisen rakennustoimen ja rakennussuojelun kehittämiseksi. Neuvottelukunnan jäsenet valitsee kirkkohallituksen täysistunto. Tällä hetkellä neuvottelukunnan puheenjohtajana toimii arkkitehti Carl-Johan Slotte ja sihteerinä kirkkohallituksen yliarkkitehti Eero Raatikainen. Muut jäsenet ovat kanttori, musiikin maisteri Marjukka Andersson (Helsingin seurakuntayhtymä), yli-intendentti Sakari Mentu (Museovirasto), teologian tohtori Yngvill Martola (Karjaa) sekä arkkitehdit Käpy Paavilainen (Helsinki), Jorma Teppo

(Oulu) ja Olli Pekka Jokela (Helsinki). (www.kappeli.evl.fi/KKHASHA.nsf → Rakennusasiain neuvottelukunta.)

2.6 Tarjouskilpailu

2.6.1 Julkiset hankinnat ja niitä koskevat säädökset

Seurakunnan, valtion, kunnan tai muun hankintayksikön tavara-, palvelu- ja rakennusurakkehankinnat ovat julkisia, kun ne tehdään organisaation ulkopuolelta. EU:n julkisille hankinnoille asettamien säännösten tarkoituksena on eurooppalaisten yritysten kilpailukyvyyn parantaminen ja tavaroiden, palveluiden, pääomien sekä työntekijöiden vapaa liikkuvuus. Kun kilpailuttaminen on avointa ja tasapuolista, avautuu yrityksille ja palveluntarjoajille mahdollisuuksia tarjota tuotteita ja palvelujaan enemmän myös julkiselle sektorille. (<http://www.ktm.fi> → Markkinat ja kuluttajat → Julkiset hankinnat.)

Julkisia hankintoja ja niiden toteuttamista säätelevät Suomessa hankinta-asetus³ ja hankintalaki. Euroopan Unionissa hankintoja varten on säädetty erilliset hankintadirektiivit. Näiden direktiivien ohjeet on sisällytetty hankinta-asetukseen ja hankintalakiin. Lisäksi on noudatettava Maailman kauppajärjestön julkisia hankintoja koskevaa niin sanottua GPA-sopimusta.⁴ Kansalliset kynnsarvot ylittävistä hankinnoista on täytynyt tehdä kansallinen hankintailmoitus kesäkuun 2007 alusta alkaen, kun aikaisemmin tarjouspyyntö oli lähetettävä riittävälle määrälle (viidelle) alan yrityksiä tai julkaistava vapaamuotoinen ilmoitus esimerkiksi Julkiset hankinnat -lehdessä. Tavarahankinnoissa, joka koskee siis myös urkuhankintaa, kansallinen kynnsarvo on 15 000 €. Käytännössä siis urkuhankinnoista täytyy ilmoittaa kansallisesti aina. EU-kynnsarvot ylittävistä hankinnoista täytyy tehdä vain tarvittaessa ennakkoilmoitus, mutta joka tapauksessa hankintailmoitus ja jälki-ilmoitus.

EU:n kynnsarvo on tavarahankinnoissa, joksi urkuhankinta määritellään, 206 000 euroa⁵. (www.tem.fi → Julkiset hankinnat → Kynnsarvot.) Hankinnan ennakoitua arvoa laskettaessa perusteena on käytettävä suurinta maksettavaa kokonaiskorvausta ilman ar-

³ Nykyinen hankinta-asetus on tullut voimaan 1.6.2007

⁴ Ensimmäinen Maailman kauppajärjestön (WTO) julkisten hankintojen Government Procurement Agreement eli GPA-sopimus allekirjoitettiin 1979. Suomi on ollut siinä mukana alusta lähtien. Sopimusta on täydennetty 1987 ja 1994. Sillä on sovittu yhteisistä julkisten hankintojen säännöistä, joiden mukainen on myös sopijamaiden oma lainsäädäntö. GPA-sopimuksessa painotetaan syrjimättömyyttä ja ideana on, että kaikki sopijamaat avaavat tietyn kynnsarvon ylittävät hankinnat toisten sopijamaiden tarjoajille ja kaikkia tarjoajia kohdellaan tasa-arvoisesti. Sopimuksen ovat allekirjoittaneet EU:n lisäksi useat muut maat. (www.tem.fi → Julkiset hankinnat → Julkisiin hankintoihin liittyvä lainsäädäntö → WTO.)

⁵ Kynnsarvo tavarahankinnoille vuoden 2008 alusta lähtien (www.tem.fi → Julkiset hankinnat → Kynnsarvot).

vonlisäveroa ja hankinnan EU-kynnysarvon ylittyminen katsotaan arvonlisäverottomasta hinnasta. EU:n kynnysarvon suuruisista ja sen ylittävistä hankinnoista on ilmoitettava EU:n virallisessa lehdessä (EUVL), joka ilmestyy arkipäivisin kaikilla EU:n virallisilla kielillä. Lehdessä on kahden pääsarjan, L-sarja lainsäädäntöä varten ja C-sarja tiedonantoja ja ilmoituksia varten, lisäksi täydennysosa S-sarja. Täydennysosassa julkaistaan ilmoitukset julkisista hankinnoista. Tarjouspyyntöihin voi tutustua ilmaiseksi internetiin perustetussa TED-tietokannassa, joka on S-sarjan internetversio. (http://europa.eu/publicprocurement/info/index_fi.htm.)

Säädökset EU-kynnysarvot alittavien ja ylittävien hankintojen tekemiselle ovat pääosin samansisältöisiä, mutta EU-kynnysarvot ylittävälle hankinnoille on kuitenkin jonkin verran tarkemmat ja tiukemmat säädökset. Hankinta-asetuksella säädellään lähinnä hankinnoista ilmoittamista. Ilmoitusvelvollisuus on annettu erikseen kansalliset kynnysarvot ja EU-kynnysarvot ylittävälle hankinnoille. Hankintailmoitusten sisällöt ovat samanlaiset kansallisissa ja EU-kynnysarvot ylittävissä hankinnoissa ja sisältöä määritellään molemmissa CPV-hankintasanaston⁶ avulla, –EU-hankintailmoituksessa on vain käytettävä EU-vakiolomakkeita. (www.finlex.fi/fi/ → Lainsäädäntö → Säädökset alkuperäisinä → 2007 → 350–301 → 348/2007 Laki julkisista hankinnoista.)

Hankintalain säännösten pääperiaatteena on taata hankintojen avoin ja tehokas kilpailuttaminen ja saatujen tarjousten tasapuolinen ja syrjimätön kohtelu. Avoimuus tarkoittaa, että hankinnoista ilmoitetaan riittävän laajasti. Tasapuolinen ja syrjimätön kohtelu on sitä, että tarjouksia käsitellään puolueettomasti ja hankintapäätös tehdään ennalta ilmoitettujen valintaperusteiden mukaisesti. (<http://www.ktm.fi> → Markkinat ja kuluttajat → Julkiset hankinnat.)

2.6.2 Hankinnasta ilmoittaminen

Ennakoilmoitus tehdään vain EU-kynnysarvon ylittävästä hankinnasta tarvittaessa. Ennakoilmoitus sisältää tiedot tulevasta hankinnasta ja hankinnan arvioidusta alkamisajankohdasta. Ilmoituksessa on oltava sen hetkiset tiedot hankinnasta. Ilmoitus tehdään siinä tapauksessa, jos seurakunta haluaa lyhentää hankintalaissa säädettyä tarjousten tekemiselle

⁶ CPV:ssä jokaista numerokoodia vastaa sopimuksen kohteen kuvaus, joka on olemassa jokaisella EU:n virallisella kielellä. CPV koostuu pääsanastosta ja lisäsanastosta. Pääsanastossa on noin 8 200 numerokoodia, joissa on kussakin 8 numeroa ja jotka jakautuvat 2-numerotasoon, 3-numerotasoon, 4-numerotasoon ja 5-numerotasoon. Yhdeksäs numero on tarkastusnumero. Lisäsanastolla täydennetään hankintasopimuksen kohteen kuvausta. (<http://europa.eu/scadplus/leg/fi/lvb/l22008.htm>.)

varattavaa aikaa. Ennakoilmoitus täytyy toimittaa julkaistavaksi vähintään 52 päivää ja enintään vuosi ennen hankintailmoituksen lähettämistä. Varsinainen hankintailmoitus julkaistaan ennakoilmoituksen jälkeen. (www.hankinnat.fi → hankinnasta ilmoittaminen → ennako- ja jälki-ilmoitus.)

Varsinaisia tarjouspyyntöasiakirjoja ovat hankintailmoitus ja tarjouspyyntö. Hankintailmoituksen tarkoitus on käynnistää hankinta ja tiedottaa meneillään olevasta hankinnasta tarjoajille. Kun hankkeen kustannusarvion euromääräinen summa ylittää kansallisen ja EU:n asettaman kynnyksarvon, niin hankinnasta täytyy tehdä ilmoitus Julkiset hankinnat -lehteen tai sähköisesti HILMAan. Lehti ja HILMA lähettävät ilmoituksen edelleen julkais- tavaksi EU:n virallisen lehden täydennysosassa eli S-sarjassa.⁷ (www.tem.fi → Julkiset hankinnat → Hankintojen ilmoittaminen.) Hankintailmoituksen lisäksi tehdään yleensä erillinen tarjouspyyntö, joka lähetetään suoraan mahdollisille tarjoajille. Tarjouspyynnön voi lähettää tarjoajille vasta sen jälkeen, kun hankinnasta on julkaistu hankintailmoitus EU:n virallisessa lehdessä. Hankinnasta kiinnostuneet toimittajat voivat itse myös pyytää tarjouspyyntöasiakirjoja, kun he ovat lukeneet hankintailmoituksen. (Aarla 2003, 3.)

The screenshot shows the HILMA website interface. On the left is a search sidebar with fields for 'Hakusana(t)', 'CPV-koodi', 'Hankintayksikön nimi', 'Aluekoodi', and 'Aikaväli'. Below these are checkboxes for 'Ilmoitus' types: Kansallinen hankintailmoitus, Ennakoilmoitus, Hankintailmoitus, Jälki-ilmoitus, and Hankintailmoitus, erityisalot. The main content area shows a search result for 'Hankintailmoitus: Ristijärven seurakunta : urkujen hankinta'. Below this is a section 'I Jakso: Hankintaviranomainen' and 'I.1 Nimi, osoite ja yhteyspiste(et)'. A table lists the following details:

Virallinen nimi	Ristijärven seurakunta
Postiosoite	Urheilutie 42
Postinumero	88400
Postitoimipaikka	Ristijärvi
Maa	Suomi
Yhteyspiste(et)	Ristijärven seurakunta
Vastaanottaja	khra Matti Mäkelä

Kuva 1. Kuva urkujen hankintailmoituksesta Hilmassa.

⁷ HILMA on työ- ja elinkeinoministeriön ylläpitämä, maksuton, sähköinen ilmoituskanava. Yritykset saavat HILMAsta reaaliaikaista tietoa käynnissä olevista ja tulevista hankinnoista. HILMAssa ilmoitetaan kansallisen ja EU:n kynnyksarvon ylittävät hankinnat (www.tem.fi → Julkiset hankinnat → Hankintojen ilmoittaminen → HILMA).

2.6.3 Tarjouspyyntö

Tarjouspyyntö tehdään yleensä kirjallisesti ja se on hankintaprosessin yksi tärkeimmistä vaiheista. Tarjouspyynnön tarkoituksena on kuvailla hankinnan kohde ja tarjousten valintaan vaikuttavat asiat niin tarkasti, että tarjoajat voivat tehdä sisällöltään vastaavia ja vertailukelpoisia tarjouksia. Huolellisesti laaditulla tarjouspyynnöllä saatujen tarjousten vertailu helpottuu huomattavasti ja sillä voidaan ennaltaehkäistä valitusten tekeminen markkinaoikeuteen. (www.hankinnat.fi → Tarjouspyynnön laatiminen.)

Tarjouspyyntöä laadittaessa on hyvä muistaa, että tarjouspyyntöasiakirja on sitova, joten siinä esitetyt vaatimuksia tai arviointiperusteita ei voi jälkikäteen muuttaa. Seurakunnan urkutoimikunta voi vapaasti päättää, minkälaisen soittimen se haluaa hankkia ja mitä ominaisuuksia ja yksityiskohtia se haluaa soittimessa painottaa. Kaikkien haluttujen ominaisuuksien ja erityispiirteiden sekä laadullisten vaatimusten täytyy ilmetä selkeästi tarjouspyynnöstä. (www.hankinnat.fi → Tarjouspyynnön laatiminen → Yleistä tarjouspyynnöstä.) Tarjouspyynnössä voidaan sallia myös vaihtoehdoisen tarjouksen esittäminen. Vaihtoehtojen salliminen voi olla hyödyllistä, jos seurakunta haluaa saada uusia ja käyttökelpoisia ehdotuksia hankinnan toteuttamiseksi. Vaihtoehtoisen tarjouksen on kuitenkin täytettävä tarjouspyynnössä esitetyt vaatimukset ja ehdot. (Aarla 2003, 2.2.)

Tarjouspyynnössä täytyy tulla esille myös tarjoajaan liittyvät vaatimukset ja tarjouksen valinta- ja arviointiperusteet. Tarjoajaan liittyviä vaatimuksia voivat olla esimerkiksi tarjoajan rahoituksellisen ja taloudellisen tilanteen selvittäminen sekä ammatillisen ja teknisen suorituskyvyn tarkastelu. Näiden selvittämiseksi voidaan tarjouspyynnössä erikseen vaatia todistukset tai asiakirjat. Tarjouksen valintaperusteina voi olla joko kokonaistaloudellinen edullisuus tai halvin hinta. Mikäli valintaperustetta ei mainita tarjouspyynnössä, oletuksena on, että halvin tarjous valitaan. Kun tarjousten valintaperusteena on kokonaistaloudellinen edullisuus, täytyy tarjouspyynnössä mainita kaikki arvioinnissa käytettävät perustelut tärkeysjärjestyksessä. Arviointiperusteita voivat olla esimerkiksi hinta, laatu, tekniset ominaisuudet, toimitusaika, tyylilliset ominaisuudet, rakennusmateriaalit, rakennusmenetelmät, urkujen koko, dispositio, ilmaston vaatimusten huomioiminen rakenteissa, takuu, vakuudet, rakentajan kokemus kyseessä olevan urkutyypin rakentamisessa jne. Perusteiden on oltava objektiivisia ja syrjimättömiä, eivätkä ne saa antaa hankintayksikölle rajoittamatonta valinnanvapautta. Vertailuperusteiksi ei saa laittaa sellaisia kohtia, jotka asettaisivat tietyn tarjoajan etusijalle muihin nähden tai että ne suosisivat jotakin paikallista tarjoajaa. Hankintayksiköllä on mahdollisuus harkita, miten se soveltaa arviointiperusteita ja määrittää niiden painotuksen. Tarjouspyynnön tekemiseen tulee varata tarjoajille riittävästi aikaa ja

siinä tulee mainita myös tarjouksen hylkäämisperusteet. (www.hankinnat.fi → Tarjouspyynnön laatiminen → Tarjouspyynnön sisältö.)

Lin ja Pudasjärven seurakuntien tarjouspyynnöissä mainittiin, että lämpöpuun käyttö urkujen rakennusmateriaalina on kielletty. (Lin ja Pudasjärven seurakuntien urkuhankintamateriaalit.) Tämä kiello on ilmeisesti osoitettu Martti Porthanin rakentamolle, koska hän on ainoa urkurakentaja, joka käyttää lämpöpuuta urkujen rakentamisessa. Tämän maininnan voi ajatella olevan yhtä tarjoajaa syrjivä, mutta Martti Porthan pystyy kuitenkin tarjoamaan urut myös samoista materiaaleista rakennettuna kuin muutkin suomalaiset urkurakentajat. (Porthan 20.12.2007, puhelinhaastattelu.)

2.6.4 Tarjouksen tekeminen ja tarjousten käsittely

Tarjouksen tekijän eli urkujenrakentajan on tutustuttava huolellisesti tarjouspyyntöön ja laadittava tarjous sen mukaisesti. Tarjoajan on toimitettava kaikki tarjouspyynnössä vaaditut todistukset ja asiakirjat, sillä niiden puuttuessa voidaan tarjous hylätä. Tarjoajan on tiedostettava, että tarjottu hinta ja muut tiedot ovat sitovia. Tarjous on toimitettava annettuun osoitteeseen perille ilmoitetun tarjousajan aikana. (www.hankinnat.fi → Tarjouksen tekeminen.)

Tarjoukset avataan vasta tarjousajan päättymisen jälkeen. Tarjousten avaamisen jälkeen katsotaan, ovatko kaikki tarjoukset saapuneet määräaikaan mennessä. Myöhästynyt tarjous on oikeus ja velvollisuus jättää tarjousvertailun ulkopuolelle, jotta noudatettaisiin tasapuolisuutta kaikkia tarjoajia kohtaan. Jos tarjouspyynnössä pyydettyjä todistuksia ja asiakirjoja ei ole toimitettu, tarjous voidaan tästäkin syystä hylätä. Tarjousten käsittelyn kaikissa vaiheissa on toimittava siten, ettei ketään tarjoajaa syrjitä vaan kaikki tarjoukset otetaan tasapuolisesti huomioon. Näin toimimalla noudatetaan hankintalainsäädännön ja myös GPA-sopimuksen ohjeita. (www.hankinnat.fi → Tarjousten käsittely.)

Ennen varsinaista tarjousten vertailua tarkastetaan tarjoajien kelpoisuus. Tarjouspyynnössä pyydetty asiakirjat ja todistukset tarkastetaan ja todetaan, ketkä tarjoajista täyttävät vaaditut ehdot. Tässä vaiheessa voidaan vielä hylätä sellainen tarjoaja, jonka tiedetään olevan taloudellisissa vaikeuksissa tai jolla ei ole muita vaadittuja edellytyksiä kyseisen hankinnan loppuun viemiseksi. Jos kelpoisuusehtoja ei ole mainittu tarjouspyynnössä, ei seurakunta voi enää tarjousten käsittelyvaiheessa vedota riittämättömiin taloudellisiin tai teknisiin vaatimuksiin. Saatuja tarjouksia vertaillaan tarjouspyynnössä mainittuja arviointipe-

rusteita noudattaen ja lopuksi valitaan pyydettyjä ominaisuuksia parhaiten vastaava tarjous. (Aarla 2003, 7.3.)

2.6.5 Hankintapäätös, hankintasopimus ja jälki-ilmoitus

Tarjousten käsittelyn jälkeen hankinnasta tehdään kirjallinen päätös. Päätöksestä täytyy ilmetä, millä perusteilla voittaja on valittu ja miten vertailuperusteita on sovellettu. Hankintapäätös vahvistetaan tarjouskilpailun voittajan kanssa tehtävällä kirjallisella sopimuksella. Hankintasopimus voidaan tehdä ja se voi tulla voimaan EU-laajuisessa hankinnassa aikaisintaan 21 päivän kuluttua siitä, kun ehdokkaat ja tarjoajat ovat saaneet tiedon voittajan valinnasta. Kansallisessa hankinnassa ei tarvitse odottaa 21 päivää, mutta suositeltavaa on, että odotetaan 14 päivän muutoksenhakuaika ennen sopimuksen tekemistä. Perusteltu hankintapäätös on toimitettava kaikille tarjouskilpailuun osallistuneille. Hankintapäätökseen liitetään hakemusosoitus, jolla päätökseen tyytymätön voi viedä asian markkinaoikeuden tutkittavaksi. (www.hankinnat.fi → Hankintapäätös/Hankintasopimus.)

Jälki-ilmoitus on tehtävä EU:n kynnyсарvon ylittävistä hankinnoista ja se täytyy tehdä 48 päivän kuluessa hankintasopimuksen tekemisestä. Jälki-ilmoitus julkaistaan EU:n virallisessa lehdessä ja siinä kerrotaan, kuka tarjouskilpailun on voittanut. Jälki-ilmoituksen perusteella voivat esimerkiksi mahdolliset alihankkijat saada tietoa tehdyistä hankintasopimuksista ja ottaa yhteyttä ilmoituksessa mainittuun yritykseen. (Aarla 2003, 3.2.5.)

2.6.6 Hakemus markkinaoikeuteen

Tehtyyn hankintapäätökseen tyytymätön, yleensä tarjouskilpailuun osallistunut tarjoaja, voi tehdä asiasta kirjallisen hakemuksen markkinaoikeuteen. Jos markkinaoikeus toteaa hankintamenettelyn virheelliseksi niin se voi

1. kumota seurakunnan päätöksen osaksi tai kokonaan
2. kieltää seurakuntaa soveltamasta hankintaa koskevassa asiakirjassa olevaa kohtaa tai muuten noudattamasta virheellistä menettelyä
3. velvoittaa seurakunnan korjaamaan virheellisen menettelynsä
4. määrätä seurakunta maksamaan hyvitysmaksua sellaiselle asianosaiselle, jolla olisi ollut todellinen mahdollisuus voittaa tarjouskilpailu virheettömässä me-

nettelyssä. (www.hankinnat.fi → Muutoksen haku → Hakemus markkinaoikeuteen.)

Hakijan täytyy hakemuksessaan perustella, millä tavalla hankintamenettelyssä on hänen mukaansa toimittu ohjeiden vastaisesti. Markkinaoikeus voi hakemuksen saatuaan pyytää seurakunnalta sitoumusta, ettei hankintapäätöstä oikeusprosessin aikana toteuteta. Markkinaoikeus voi kieltää hankinnan keskeytettäväksi käsittelyn ajaksi ja asettaa kiellon tehosteeksi uhkasakon. Markkinaoikeus tiedottaa antamastaan päätöksestä asianosaisille kirjallisesti. Päätökseen voi hakea halutessaan muutosta korkeimmasta hallinto-oikeudesta. Uuden 1.6.2007 voimaan tulleen hankintalain perusteella hävinnyt osapuoli voidaan vaatia maksamaan voittaneen osapuolen oikeudenkäyntikulut. Lain mukaan myös yksityinen osapuoli voidaan velvoittaa maksamaan viranomaisen oikeudenkäyntikulut. Uusi laki on pakottanut valituksen tekijää harkitsemaan, onko valitus todella aiheellinen, koska häviäjällä on uhkana oikeudenkäyntikulujen maksaminen. (www.hankinnat.fi → Muutoksen haku → Hakemus markkinaoikeuteen.)

Hankintapäätökseen tyytymätön voi halutessaan tehdä myös kirjallisen oikaisuvaatimuksen. Oikaisuvaatimus on erillinen ja riippumaton markkinaoikeuden hakemuksen kanssa ja se on tehtävä 14 päivän kuluessa siitä, kun on saanut tiedon päätöksestä. Seurakunnan tekemästä hankintapäätöksestä oikaisuvaatimus tehdään kirkkoneuvostolle tai seurakuntaneuvostolle. (www.hankinnat.fi → Muutoksen haku → Oikaisuvaatimus.)

Seuraavassa kaaviossa on esitetty tarjouskilpailun eteneminen vaiheittain ja jokaisen vaiheen pääkohdat ovat tiivistettynä kunkin laatikon oikealla puolella.

Kuva 2. Kaavio tarjouskilpailun vaiheista EU:n kynnysarvon ylittävässä hankinnassa.⁸

⁸ Olen tehnyt kaavion itse luvun 2.6 tietojen pohjalta havainnollistamaan tarjouskilpailun eri vaiheita.

3 Urkuhankkeiden eteneminen esimerkiseurakunnissa

Olen saanut tutkimusmateriaalia Haukiputaan, Iin ja Pudasjärven urkuhankinnoista. Näiden seurakuntien urkuhankkeet ovat edenneet kukin oman aikataulunsa mukaan. Kaikissa kolmessa seurakunnassa hankintaprosessiin on mennyt pitempi aika, kuin hankkeen suunnitteluvaiheessa oli ajateltu. Urkutoimikuntien kaavailemasta aikataulusta myöhästyttiin urkurakentamoiden arvioitua pitemmän toimitusajan tai hankinnassa tulleiden ongelmien vuoksi. Iin ja Pudasjärven urkuhankkeet menivät molemmat markkinaoikeuden tutkittaviksi, joten halusin vertailtavaksi myös toisenlaisen hankkeen. Haukiputaan hanke sopi hyvin kolmanneksi urkuhankkeeksi tutkielmaani, koska kuulin sen edenneen ilman isompia vastoinkäymisiä. Vaikka markkinaoikeuden tutkittavaksi meneekin nykyisin melko moni urkuhanke, on myös paljon niitä jotka etenevät ilman suurempia ongelmia alusta loppuun asti.

3.1 Urkuhankkeen suunnittelu Haukiputaan seurakunnassa

Haukiputaan seurakunnassa uusia urkuja alettiin suunnitella 2003 seurakuntakeskuksen isoon saliin, johon mahtuu 300 henkilöä. Seurakuntakeskus on valmistunut 1990, ja siinä sijaitsevat seurakuntatilat, toimituskappeli, kirkkoherranvirasto, talous- ja diakoniatoimistot. Seurakuntasalia suunniteltaessa ja rakennettaessa siihen ei ajateltu rakentaa urkuja. Kanttorin ja muiden mielipide kuitenkin muuttui vuosien kuluessa, ja saliin haluttiin urut, jotka palvelisivat sekä liturgisessa käytössä että pienimuotoisessa konserttitoiminnassa. Seurakunnan kanttori Hannu Niemelä pyysi jo keväällä 2003 Pentti Peltoa käymään seurakuntakeskuksessa paikan päällä ja tekemään alustavan suunnitelman urkujen sijoituksesta ja dispositiosta. Pelto lähetti käyntinsä jälkeen seurakunnalle luonnostelmapiirustukset uruista ja niiden sijoituksesta, dispositiohahmotelman ja havaintonsa uruille varatusta tilasta.

Urkuhanke aloitettiin syksyllä 2003, jolloin Hannu Niemelä ehdotti kirkkoneuvostolle, että kirkkovaltuusto tekisi periaatepäätöksen urkujen hankkimisesta. Samalla hän ehdotti, että vuoden 2004 talousarvioon varattaisiin hankkeen suunnittelua varten rahaa ja että hanketta varten perustettaisiin urkutoimikunta. Niemelä ehdotti hankittavaksi n. 15-äänikertaiset urut, joiden kustannusarvioksi hän arvioi 250 000 euroa. Lokakuussa 2003 kirkkoneuvosto esitti kirkkovaltuustolle, että urkuhanke käynnistettäisiin 2004. Kirkkovaltuusto hyväksyi esityksen, joten urkujen hankinta saattoi virallisesti alkaa. Urkuhankkeen

asiantuntijaksi pyydettiin Hannu Niemelän suosituksesta diplomiurkuri Risto Ainali⁹ Kii-
mingistä.

3.1.1 Tarjouspyynnön laatiminen

Haukiputaan seurakunnan kirkkoneuvosto nimitti urkutoimikunnan hoitamaan seurakunta-keskuksen urkuhanketta. Urkutoimikunnan ensimmäinen kokous pidettiin 1.4.2004. Kokouksessa toimikunta päätti, että asiantuntijaksi pyydetty Risto Ainali valmistelee varhaisromanttisen disposition tarjouspyyntöä varten. Pentti Pellon suunnittelemaa dispositiota päätettiin myös tarvittaessa hyödyntää. Ainali ja Hannu Niemelä valtuutettiin tutustumaan toimikunnan puolesta vastaavankokoisiin uusiin urkuihin ja myös toimikunnan yhteistä vierailua Sotkamon¹⁰ verstaalle suunniteltiin. Urkutoimikunta päätti, että sen sihteeri Hannu Niemelä valmistelee tarjouspyynnön seuraavaan kokoukseen. Tarjouspyyntö haluttiin laatia selkeästi ja huolellisesti ja se päätettiin lähettää viidelle kotimaiselle urkurakentamolle, sillä kustannusarvio ei ylittänyt EU-kynnysarvoa. Tästä syystä hankkeesta ei tehty ennakko- tai hankintailmoitusta. Urkutoimikunta oli katsonut kynnysarvon suuruuden Kirkkohallituksen yleiskirjeestä nro 2/2004, jossa sen ilmoitettiin olevan 236 945 euroa. (Katso EU-kynnysarvon ylittymisestä lisätietoa luvusta 2.6.1.)

Urkutoimikunta hyväksyi seuraavassa kokouksessaan Hannu Niemelän laatiman tarjouspyynnön, jonka liitteeksi toimikunta päätti laittaa Pentti Pellon ja Risto Ainalin laatimat dispositiot. Toimikunta päätti, että tarjouspyyntö lähetetään myös ruotsalaiselle Grönlundin urkurakentamolle. Viisi kotimaista urkurakentamo, joihin tarjouspyyntö lähetettiin, olivat Porthan, Pelto & Pirkkanen, Sotkamo, Urkurakentamo Paavo Wirpi Ky ja Virtanen. Toimikunta oli tehnyt tutustumismatkan Sotkamon urkuverstaalle sekä samalla matkalla tutustunut Sotkamon, Kuhmon ja Lentiiran kirkkojen urkuihin.

Pentti Pellon ja Risto Ainalin laatimat dispositiot eroavat äänikerroiltaan ja tyyliältään muun muassa siten, että Pellon dispositiossa on principal-äänikertoja enemmän, kun taas

⁹ Risto Ainali (s. 1948) on opiskellut urkujensoittoa Erkki Tuppuraisen ja Kari Jussilan johdolla. Hän on ollut kanttorina Kajaanissa ja Vetelissä 1970–80 -luvulla. Ainali on toiminut Oulun konservatorion urkujensoiton lehtorina vuodesta 1988, ja nykyisin hänellä on oppilaita myös Oulun seudun ammattikorkeakoulussa. Risto Ainali on konsertoinut eri puolilla Suomea ja hänen soittamaansa urkumusiikkia on taltioitu kahdelle CD-levylle. (Haukiputaan seurakunnan uusien urkujen juhla, ohjelmalehtinen.)

¹⁰ Käytän tästä eteenpäin usein mainittujen urkurakentamoiden nimistä lyhennyksiä Grönlund (Grönlunds Orgelbyggeri Ab), Paschen (Paschen Kiel Orgelbau GmbH), Pelto & Pirkkanen (Soitinrakennus Arno Pelto & Urkuäänittäjä Jouko Pirkkanen), Porthan (Urkurakentamo Martti Porthan Oy), Sotkamo (Sotkamon Urkurakentajat Oy) ja Virtanen (Urkurakentamo Veikko Virtanen Oy).

Ainalin dispositiossa on pehmeämpiä huiluja ja oboe. Peltto ei suosittele paisutuskaapin rakentamista, mutta Ainalin dispositiossa on yläpillistö paisutuskaapissa.

Urkujen dispositioehdotus, jonka on suunnitellut Risto Ainali. Äänikertamäärä (14+2)

HW I sormio	OW II sormio	Jalkio
Borduna 16'	Gedackt 8'	Bordun 16' (siirto I-sorm.)
Principal 8'	Qvintaden 8'	Violoncello 8'
Rohrflöte 8'	Koppelflöte 4'	Oktava 4' (siirto I-sorm.)
Oktava 4'	Flöte 2'	Fagot 16'
Traversflöte 4'	Kornet 3x	
Flöte 2'	Oboe 8'	

Urkujen dispositioehdotus, jonka on suunnitellut Pentti Peltto. Äänikertamäärä (14+2)

Pääpillistö, I	Rintapillistö, II	Jalkio
Bordun 16'	Gedackt 8'	Subbass 16'
tai Trompete 8'	Flöte 8' (disk)	- Gedackt 8'
Principal 8' (fasadi)	Holzprincipal 4'	- Principal 8'
Rohrflöte 8'	Oktava 2'	Oktava 4'
Oktava 4'	Vox humana 8'	[Fagott 16' (lieriöm- torvet)]
Oktava 2'		
Mixtur 2-3x		
Trompete 8'		

Haukiputaan seurakuntakeskuksen urkujen tarjouspyynnön on allekirjoittanut 8.8.2004 urkutoimikunnan puolesta sihteeri Hannu Niemelä. Tarjouspyynnössä mainitaan, että urkujen kooksi on suunniteltu 15 äänikertaa ja että tilaaja haluaa urkujen olevan joko myöhäisbarokin tai varhaisromantiikan tyyliiset. Pentti Pellon ja Risto Ainalin dispositioehdotukset lähetettiin tarjouspyynnön mukana, mutta tarjouspyynnössä mainitaan, että urkurakentamo voi esittää niiden sijasta myös oman ehdotuksen dispositioksi. Tarjouspyynnöstä ilmenee, että tarjouksessa pitäisi ilmoittaa, milloin urut olisivat paikoillaan valmiiksi asennettuna. Tarjouksen valintapäätös mainitaan tehtävän kokonaistaloudellisen edullisuuden perusteella, ja saatuja tarjouksia kerrotaan vertailtavan tarjoushinnan, disposition soveltuvuuden, tarjoajan aikaisempien näyttöjen, toimitusaikataulun sekä urkujen arkkitehtonisen kokonaisuuden perusteella. Tarjouspyynnössä mainitaan vielä, että tilaaja pidättää itsellään oikeuden hylätä kaikki tarjoukset. Lopuksi ilmoitetaan tarjousten viimeinen jättöaika. Tarjouspyyntö laadittiin saamani materiaalin perusteella vain suomen kielellä.

3.2 Urkuhankkeen suunnittelu Iin seurakunnassa

Iin seurakunnan urkuhankkeesta kiinnostuin löytäessäni markkinaoikeuden internet-sivuilta tietoa urkuhankinnan oikeuskäsittelystä. Halusin ottaa hankinnan mukaan, jotta voisin tarkastella lähemmin niitä syitä, miksi urkurakentajat veivät hankinnan markkinaoikeuteen ja miten markkinaoikeus asian ratkaisi.

Iin seurakunnassa suunniteltiin uusien urkujen hankintaa jo vuonna 1983. Silloin pyydettiin Kirkon urkutoimikunnan lausunto urkujen sijoituksesta ja vanhojen urkujen kunnosta. Hanke kaatui tuolloin kuitenkin seurakunnan sisäisiin ristiriitoihin. Vanhojen urkujen huono kunto oli tiedossa ja esillä siitä lähtien, mutta urkuhankkeen suunnittelu aloitettiin uudestaan vasta 1998. Tuolloin lähetettiin kanttorin ja talouspäällikön allekirjoittama lausuntopyyntö urkujen uusimisesta Kirkon urkutoimikunnalle, jotta hankinnalle voitiin hakea Kirkon Keskusrahaston avustusta. Urkujen hankintaa jatkettiin tämän jälkeen vasta 2003, koska seurakunnalla oli välillä muita investointeja kuten kirkon ja seurakuntatalon remontit, jotka asetettiin urkuja tärkeämmiksi. Seurakunnan arvion mukaan vanhat urut oli rakennettu sodan jälkeisillä materiaaleilla eikä niitä ollut sen takia järkevää korjata. Kirkon urkutoimikunta suositteli uusien urkujen hankintaa viitaten edelliseen 1983 antamaansa lausuntoon. Sijoituspaikaksi se ehdotti edellisestä lausunnosta poiketen urkuparvea, jossa vanhat urut sijaitsivat. Iin seurakunnan kanttori ei ollut enää tyytyväinen vanhoihin urkuihin. Hän kirjoitti lausunnossaan, että urut soivat epätasaisesti, uruissa oli huolloista huolimatta pieniä vikoja ja muun muassa jalkioäänikerrat olivat hyvin heikkoja. Urkujen pneumaattinen koneisto ei myöskään miellyttänyt kanttoria, koska se aiheutti äänen myöhästymistä. Kangasalan Urkutehtaan vuonna 1950 rakentamat urut valmistuivat uuden kirkon rakentamisen yhteydessä, ja ne ajateltiin purkaa ja myydä pois uusien urkujen tieltä.

Uusien urkujen päätavoitteeksi asetettiin saada hyvä jumalanpalvelussoitin, eikä urkutoimikunta nähnyt konserttikäytöllä olevan suurta painoarvoa. Toinen tärkeä toive oli, että soittimesta saataisiin niin hyvälaatuinen materiaaleiltaan ja työltään, että se palvelisi seurakuntaa useita kymmeniä vuosia. Hankkeen kustannusarvioksi arveltiin 335 500 euroa, jonka suuruudesta hankinnasta täytyy ilmoittaa EU:n laajuisesti, jolloin hankinnassa täytyy noudattaa muutenkin kynnsarvon ylittävien hankintojen menettelyohjeita (katso luku 2.6.1.).

Urkuhankinnan asiantuntijaksi pyydettiin Stefan Lönnquist¹¹ silloisen hiippakuntakanttorin Timo Lehtosen suosituksesta. Timo Lehtonen kuului myös Iin seurakunnan urkutoimikuntaan.

3.2.1 Tarjouspyynnön laatiminen

Urkujenhankinta jatkui loppusyksyllä 2003 siten, että urkutoimikunta teki tutustumisretket Etelä- ja Keskipohjanmaan sekä Ruotsin Luulajan muutamiin kirkkoihin. Luulajaan suuntautuneella tutustumismatkalla urkutoimikunta vieraili myös Grönlundin urkutehtaalla, jossa toimikunnan jäsenet saivat nähdä urkujen valmistusta. Toimikunta vieraili myöhemmin myös Sotkamon urkuverstaalla ja tutustui samalla heidän rakentamiinsa urkuihin Sotkamon lähellä sijaitsevilla kirkkoissa.

Toimikunnan jäsenet kokivat matkat tarpeellisina, sillä niiden avulla he olivat voineet havaita eri urkujen soinnillisia ja arkkitehtonisia eroja. Toimikunnan jäsenille oli selvinnyt urkuretkien aikana myös se, kuinka monipuolista ammattitaitoa urkujen suunnittelu ja valmistaminen vaatii. Urkutoimikunta päätti pyytää Stefan Lönnquistilta pohjaehdotuksen urkujen dispositiosta. Toimikunnan sen hetkinen näkemys urkujen äänikertamäärästä oli 18–22. Toukokuussa pidetyssä kokouksessa Lönnquistin laatima dispositio päätettiin esittää kirkkoneuvoston hyväksyttäväksi. Silloin toimikunta esitti myös, että kirkkoneuvosto pyytää kirkkovaltuustolta lupaa tarjouskilpailun järjestämiseen. Toivomuksena oli, että kirkkovaltuusto voisi syksyllä päättää saatujen tarjousten perusteella urkujen hankinnan jatkosta.

Iin seurakunnan tarjouskilpailusta julkaistiin EU:n virallisessa lehdessä hankintailmoitus heinäkuun 2004 alussa. Hankintailmoituksessa kerrotaan Iin seurakunnan yhteystiedot ja kuvaillaan hankinnan kohdetta siten, että ”Iin kirkkoon hankitaan 21-äänikertaiset urut tilaajan ilmoittaman disposition ja laatuvaatimusten mukaisesti. Toimitus otetaan vastaan viritettynä ja kaikin puolin käyttövalmiina.” Sopimusasiakirjat ja lisäasiakirjat (=tarjouspyyntö) olivat ilmoituksen mukaan saatavilla 31.8.2004. Hankintailmoituksessa esitetään tarjoajaa koskevat vaatimukset, joista pyydetään esittämään tarvittavat todistukset. Lisäksi siinä mainitaan tarjousten arviointikriteerit ja tarjouksen viimeinen jättöpäivä.

¹¹ Stefan Lönnquist (s. 1960) on suorittanut kanttori-urkurin ja diplomiurkurin tutkinnot Sibelius-Akatemiassa Helsingissä. Lönnquist on ollut kanttorina Kaarlelan ruotsalaisessa seurakunnassa vuodesta 1998. Aikaisemmin hän työskenteli kanttorina Helsingin pohjoisessa ruotsalaisessa seurakunnassa ja Kruunupyyn seurakunnassa. Hän tekee tutkimusta Pohjanmaan urkuhistoriasta sekä toimii asiantuntijana eri urkujenrakennusprojekteissa. Lönnquist on tehnyt nauhoituksia ja urkuohjelmia Suomen televisiolle ja radiolle useimmilla Suomen historiallisilla uruilla. (Kokkolan kirkon urkujen vihkiäisjuhlan ohjelmalehtinen 22.9.2002.)

Varsinainen tarjouspyyntö on kolme sivua pitkä. Alussa on saate, jossa kerrotaan että kirkon rakennuspiirustukset toimitetaan myöhemmin, ja lopussa liitteenä Stefan Lönnquistin hahmottelema dispositio. Tarjouspyyntö laadittiin sekä suomen että ruotsin kielellä. Tarjouspyynnössä pyydetään tarjousta 21-äänikertaisista uruista Iin kirkkoon ja mainitaan, että vanhoista uruista voidaan käyttää mahdollisesti hyväksi Borduna 16':n ja Subbas 16':n suurten oktaavien puisia pillejä sekä makasiinipalkeita (=varastopalkeita)¹². Tarjouspyynnön alussa mainitaan lisäksi, että uruista ei haluta tyyliurkuja vaan niissä on dispositioehdotuksen pohjalta oltava tietty vivahdus pohjoismaista klassista 1800-luvun urkurakentamista.

Stefan Lönnquistin suunnittelema dispositioehdotus Iin kirkon uruista:

Manual I HV C–g3	Manual II SV C–g3–g4	Pedal C–fl (siirto I-sormiolta paitsi Subbass 16')
1. Borduna 16'	14. Borduna 8'	13. Subbass 16'
2. Principal 8'	15. Fugara 8'	2b. Principal 8'
3. Hålflöjt 8'	16. Quintaden 8' D (g0–g3, C–fis Fugarabasso)	4b. Gedagt 8'
4. Gedagt ¹³ 8'	17. Piffaro 8' (c0–g3)	5b. Octava 4'
5. Octava 4'	18. Principal 4'	11b. Basun 16'
6. Flöjt 4'	19. Flöjt 4'	12b. Trumpet 8'
7. Quinta 3'	20. Flöjt 2'	
8. Octava 2'	21. Cornettino 2ch	
9. Ters 1 3/5'	22. Oboe 8'	
10. Mixtur 4ch	Tremulant	
11. Trumpet 16'		
12. Trumpet 8'		

Koppel

I/P, II/P

II/I, II 4 fot

Kombination 1 (2,5,7,8,10)

Kombination 2 (2,5,8,11,12)

Tämän jälkeen tarjouspyynnössä mainitaan, että tarjousta annettaessa on huomioitava seuraavat seikat, jotka on eritelty 14 eri kohtaan. Urkujen ominaisuuksia määritellään näissä 14 kohdassa varsin yksityiskohtaisesti. Urut pitää tarjouspyynnön mukaan rakentaa tiheästä ja oksattomasta mäntypuusta, joka kestää kuivaa talvi-ilmastoa. Uruissa ei saa käyttää lastulevyjä, vaneria tai lämpökäsiteltyä puuta, vaan ilmekanavatkin halutaan tehtävän massiivipuusta. Vaneri sallitaan ainoastaan ilmekanavien arimmissa osissa. Pillien mensuurit¹⁴

¹² Varastopalje on urkujen pääpalje, johon ilma tulee puhaltimesta tai syöttöpalkeista.

¹³ Yleensä äänikerran nimi kirjoitetaan Gedackt, mutta Lönnquist käyttää nimeä Gedagt.

¹⁴ Mensuurilla tarkoitetaan pillin läpimittaa.

halutaan tehtävän riittävän laajoiksi, pillien lyijypitoisuuden toivotaan olevan tietyissä hui-
luissa normaalia korkeampi ja metallipillien tinaprosentit pyydetään ilmoittamaan. Urkujen
halutaan olevan myös poljettavat ja niihin halutaan tasavireinen viritysjärjestelmä. Soitto-
pöydän valmistusmateriaalit, sijoitustapa ja rekisteritappien sijoittelu eritellään tarkasti.
Dispositiosta mainitaan, että Stefan Lönnquistin tekemä dispositio on katsottava pohjaksi
tarjouksen tekoa varten, mutta tarjouksen tekijä voi tehdä myös siitä poikkeavan ehdotuk-
sen. Urkurakentajaa pyydetään ilmoittamaan urkujen takuu-aika ja antamaan ennakkomak-
suille 100 % vakuus. Tarjouspyynnössä edellytetään tarjouksen tekijän tutustuvan etukä-
teen Iin kirkkoon paikan päällä. Tarjous pyydetään antamaan kokonaishintatarjouksena,
sisältäen verot, rahdit, äänittämisen, asennukset ja asennukseen liittyvät majoitus-, matka-,
päiväraha- ym. kulut. Tarjouksessa täytyy mainita, mitkä kulut eivät sisälly kokonaishin-
taan.

Tarjosten vertailussa ilmoitetaan noudatettavan kokonaistaloudellisen edullisuuden pe-
riaatetta ja käytettävät vertailukriteerit luetellaan tärkeysjärjestyksessä. Kriteereistä en-
simmäisenä on työn hinta-laatusuhde, jota kerrotaan arvioitavan rakentamon aikaisemmin
valmistamien urkujen perusteella. Toisena kriteerinä on tarjottujen urkujen soveltuvuus
Pohjois-Suomen vaativiin olosuhteisiin, jota kerrotaan arvioitavan tutkimalla rakentajan
valmistamia vastaavankokoisia urkuja vastaavissa ilmasto-olosuhteissa. Seuraavina ovat
toimitusaika, hinta sekä takuu ja huoltotyö.

3.2.2 Martti Porthanin kirje tarjouspyynnöstä

Hankintailmoituksen julkaisemisen jälkeen Martti Porthanilta saapui kirje, jossa seurakun-
taa pyydettiin toimittamaan tarjouspyyntöasiakirjat rakentamolle. Tarjouspyynnön saatu-
aan Porthan lähetti seurakunnalle uuden kirjeen. Tässä kirjeessä hän kertoo, kuinka tar-
jouspyynnön jotkin asiat tuntuivat hänestä tietyllä tavalla valmistelluilta, ja asiantuntija
Stefan Lönnquistin mukanaolo vaikutti hänen mielestään tarjouspyynnön tietynlaiseen
suuntaukseen. Iin kirkkoon tutustuessaan Martti Porthan oli kuullut urkutoimikunnan vie-
railusta Grönlundin urkurakentamoon ja tutustumisesta rakentamon valmistamiin urkuihin.
Porthan toteaaakin, ettei suomalaisilla urkurakentajilla ole juuri mahdollisuuksia menestyä
tarjouskilpailussa Lönnquistin ollessa urkuhankkeessa asiantuntijana. Hän perustelee nä-

kemystä lehtiartikkeilla, joita kirjoitettiin Teerijärven urkujen hankinnan yhteydessä.¹⁵ Porthan ottaa lehtiartikkeista esimerkin, jossa Lönnquist väittää suomalaisten rakentajien kokoavan urkuja ulkomaisilta alihankkijoilta ostamistaan osista ja ettei heillä ole urkujen rakentamiseen tarvittavaa asiantuntemusta ja rakennustaitoa. Porthan näkee, että asiantuntija voi omilla väitteillään hämärtää totuutta ja saada seurakunnan päättäjät tekemään haluamiaan päätöksiä. Lopuksi Martti Porthan toteaa, ettei hän aio jättää tarjousta sen vaatiman suuren työn vuoksi, koska näkee mahdollisuutensa pärjätä tarjouskilpailussa niin vähäisiksi. Hän lisää kuitenkin, että jos seurakunta haluaa pitää heidät mukana ja lupaa tehdä päätöksen objektiivisesti ja monia tahoja kuunnellen, niin siinä tapauksessa urkurakentamo voi tehdä tarjouksen. Iin kirkkoherran ja talouspäällikön allekirjoittamassa vastauskirjeessä kiitetään kirjeestä ja toivotaan Urkurakentamo Martti Porthan Oy:n osallistuvan tarjouskilpailuun.

3.3 Urkuhankkeen suunnittelu Pudasjärven seurakunnassa

Pudasjärven urkuhankinnasta luin myös markkinaoikeuden internetsivuilta ja kiinnostuin, miten hankinta on siellä mennyt ja mistä syystä seurakunnan päätös vietiin markkinaoikeuden tutkittavaksi.

Kirkossa oli aikaisemmin erittäin pieni ja epäkäytännöllinen sivulehteri, joka oli rakennettu kirkkoon jälkepäin. Tällä sivulehterillä sijaitivat Kangasalan Urkutehtaan rakentamat urut, jotka oli arvioitu huonokuntoisiksi. Urut purettiin kirkon remontin yhteydessä 1996, ja samalla purettiin koko sivulehteri. Uusi lehteri rakennettiin alttaria vastapäätä ja sinne rakennetaan suunnitellut uudet urut. Vuodesta 1996 kirkossa ovat olleet tilapäisessä käytössä sähköurut.

Pudasjärven seurakunnan kirkkovaltuusto teki urkujen hankintaa koskevan myönteisen periaatepäätöksen 16.12.2003 ja hyväksyi seuraavan vuoden talousarvioon hanketta varten suunnittelumäärärahan 17 000 €. Vuoden 2005 talousarvioon suunniteltiin 600 000 euron määrärahaa urkujen hankkimiseen. Urkujen lähtökohdaksi ajateltiin saada monipuolinen jumalanpalvelus- ja toimitussoitin, jonka äänikertamääräksi suunniteltiin noin 25.

Urkuhankkeen aikatauluksi suunniteltiin kokouksessa, että kirkkoneuvosto käsittelee asiaa huhtikuussa 2004 ja kirkkovaltuusto toukokuussa 2004, minkä jälkeen kirkkovaltuuston hyväksymät suunnitelmat toimitetaan heti Museovirastoon. Museoviraston hyväksytyä

¹⁵ Teerijärven kirkon urut on rakentanut Paschen Kiel Orgelbau GmbH vuonna 2003. (Kirkkomusiikki 2/2004) Stefan Lönnquist oli urkutoimikunnan jäsenenä Teerijärven urkuhankinnassa. (Jakobstads Tidningen 25.1.2001.)

suunnitelmat tehdään tarjouspyyntö julkisia hankintoja koskevien ohjeiden mukaisesti. Pudasjärven kirkko on valmistunut 1781, joten se on ikänsä puolesta suojeltu kohde. Siitä syystä Museoviraston lausunto vaaditaan muutostöistä, joilla sen sisäasua aiotaan oleellisesti muuttaa (katso luku 2.1). Tavoitteeksi asetettiin, että urkujen rakentaminen käynnistyisi jo 2005 ja urut olisivat valmiit viimeistään 2006.

Seurakunnan kirkkoneuvosto nimitti urkuhanketta varten urkutoimikunnan ja sen asiantuntijajäseneksi professori Erkki Tuppuraisen¹⁶. Urkujen suunnittelijaksi pyydettiin Arkkitehtitoimisto Jorma Teppo Oy.

3.3.1 Tarjouspyynnön laatiminen

Pudasjärven seurakunnan urkutoimikunta kokoontui ensimmäisen kerran 11.3.2004. Asiantuntija Erkki Tuppuraiselta oli pyydetty lausunto urkujen hankinnasta. Marraskuussa 2003 lähettämässään lausunnossa hän ehdottaa kirkkoon pehmeästi ja leveästi soivaa soitinta, joka soveltuisi hänen mielestään kirkon akustiikkaan ja paikalliseen veisuuperinteeseen hyvin. Tuppuraisen mielestä urkujen esikuvaksi soveltuisivat esimerkiksi ruotsalaisen urkurakentajan Olof Schwanin 1700-luvun lopulla Ruotsiin ja Suomeen rakentamat urut. Hän toi lausunnossaan esille huolensa kirkon ilmalämmityksen vaikutuksesta urkuihin, joka oli kokemuksen mukaan ollut esimerkiksi Rautalammin kirkossa uruille turmiollinen. Arkkitehtitoimisto Jorma Teppo Oy:n arkkitehti Tapani Kaukoniemi oli tehnyt luonnospii-rustukset urkujen sijoittamisesta, ja toimikunta oli niihin tyytyväinen.

Pudasjärven urkutoimikunnan toisessa kokouksessa 4.10.2004 oli mukana neljän paikallisen jäsenen lisäksi asiantuntijajäsen Erkki Tuppurainen. Kirkkovaltuusto oli urkutoimikunnan kaavaileman aikataulun mukaisesti hyväksynyt Arkkitehtitoimisto Jorma Teppo Oy:n suunnitelmat uusien urkujen sijoittamisesta. Kirkkovaltuuston päätös sekä suunnitel-

¹⁶ Erkki Tuppurainen (s.1945) on suorittanut Sibelius-Akatemiassa kanttori-urkurin tutkinnon ja urkujensoiton diplomitutkinnon 1968. Filosofian maisterin tutkinnon hän suoritti (Helsingin yliopisto) 1976 ja musiikin tohtorin tutkinnon (Sibelius-Akatemia) 1994. Hän on toiminut Kuopion tuomiokirkon urkurina 1969–74 ja Kuopion konservatorion kirkkomusiikin erikoisaineiden lehtorina 1974–1982. Sen jälkeen hän on toiminut Sibelius-Akatemian Kuopion koulutusyksikön kirkkomusiikin lehtorina ja yksikön johtajana 1983–1992 ja yksikön (vuodesta 1995 Kuopion osaston) kirkkomusiikin apulaisprofessorina 1992–1998 ja professorina vuodesta 1998.

Tuppurainen soitti ensikonserttinsa Helsingin Meilahden kirkossa 1968. Sen jälkeen hän on konsertoinut kotimaassa sekä myös ulkomailla. Hän on tehnyt pienimuotoisia sävellyksiä ja hänen julkaistun tuotantoon kuuluvat mm. Suomalaisten urkurien Bach-soiton esikuvat 1920–1950 (1994); Yxi Tarpelinen Nuotti-Kirja, vuoden 1702 painetun virsisävelmistön näköispainos ja kriittinen editio 2001. Tuppurainen on ollut Kirkon urkutoimikunnan puheenjohtajana 1992–96. (<http://personal.fimnet.fi/koti/erkki.tuppurainen/index.htm>)

maluonnokset oli lähetetty Oulun hiippakunnan tuomiokapitulille toukokuussa, ja tuomiokapitulin lausunto oli lähetetty edelleen Kirkkohallitukseen kesäkuun alussa.

Arkkitehtitoimisto oli suunnitellut urkuihin fasadiehdotuksen, jonka pohjana oli mekaaniset, skandinaavista romantiikkaa edustavat noin 25-äänikertaiset urut. Erkki Tuppurainen esitteli kokouksessa urkutoimikunnan jäsenille tyyliuunnaltaan erilaisia urkuja, jotka soveltuisivat Pudasjärven vanhaan kirkkoon. Hän käytti esimerkkinä muun muassa Porvoon tuomiokirkon urkuja ja Tukholman suomalaisen kirkon urkuja.^{17 18} Urkujen suunnittelun yhteydessä urkutoimikunta keskusteli kirkon kosteusarvoista. Tuppurainen oli sitä mieltä, että kostuttaja on liian kallis ratkaisu ja voisi aiheuttaa muita ongelmia kirkossa. Keskustelussa päädyttiin siihen, että kirkkoa on lämmitettävä riittävän pitkällä aikavälillä, jotta kosteusarvot pysyisivät siedettävissä suhteissa. Tuppurainen halusi myös varmistaa, että lehterin rakenteet kestävät urkujen painon. Urkutoimikunnan jäsenet olivat sitä mieltä, että lehterin rakenteiden lujuuslaskelmissa on huomioitu lehterille sijoitettavat urut.

Urkutoimikunta päätti, että seurakunnan kanttorit Jukka Jaakkola ja Keijo Piirainen tekevät käytyjen keskustelujen pohjalta urkujen dispositiohahmotelman. Tuppurainen mainitsi, että urkuhankkeen suunnitteluun kannattaisi pyytää hänen lisäkseen Pentti Pelto, jolla on erityisasiantuntemusta muun muassa tyyliurkuihin liittyvissä kysymyksissä. Urkutoimikunta totesi, että urkujen kustannusarvion ollessa 600 000 €, täytyy hankkeessa huomioida EU-kynnysarvon ylittäviä hankintoja koskevat säädökset. Lisäksi urkutoimikunnan täytyy huomioida, ratkaiseeko tarjousvertailussa pelkkä hinta vai myös muut perusteet.

Kirkkohallituksen virastokollegio oli käsitellyt 4.8.2005 Opetusministeriön päätöksen Pudasjärven urkuhankinnasta. Päätöksen sisällöstä ei kerrota tarkemmin. Pentti Peltoa kysyttiin edellisen kokouksen jälkeen erityisasiantuntijan tehtävään ja hän lupautui siihen. Kanttorien laatima dispositiohahmotelma, jossa on 25 äänikertaa jaettuna kahdelle sormiolle ja jalkiolle, päätettiin lähettää Erkki Tuppuraiselle ja Pentti Pellolle. Urkutoimikunta seurasi kirkon kosteus- ja lämpöarvoja 17.1.2004–24.11.2005 ja totesi, että urkujen takia sisäilmaa täytyy kostuttaa kovimpina pakkasjaksoina.

Pudasjärven urkutoimikunta tutustui tarjouspyyntöä suunnitellessaan Iin seurakunnan urkujen hankinnan aineistoon. Iin seurakunnan aineisto päätettiin lähettää myös asiantunti-

¹⁷ Porvoon tuomiokirkon nykyisten urkujen fasadi on Olof Schwanin suunnittelema vuodelta 1799 ja 44-äänikertaiset urut on rakentanut Urkurakentamo Veikko Virtanen 1978. Tukholman suomalaisen kirkon pääurut ovat myös Olof Schwanin suunnittelemat. (Wikman, 1998.)

¹⁸ Olof Schwan (1744–1812) vei eteenpäin kansainvälisestäkin arvostettua ruotsalaista urkujenrakennusperinnettä 1700–1800-luvuilla. Schwanin urkurakentamo, jonka olivat perustaneet Gren & Strähle vuonna 1760, sijaitsi Kungsholmilla. Rakentamo toimitti 1790 Tukholman Suomalaiseen kirkkoon 12-äänikertaisen soittimen. Urkuja on muokattu rakentamisen jälkeen monta kertaa, kunkin aikakauden muodin mukaan. Åkerman & Lund Orgelbyggeri AB restauroi urut 1990–1991 yhdessä suomalaisten äänittäjien, Kalevi Mäkisen ja Helmut Gripenrogin kanssa. (Wikman, 1998.)

ja Erkki Tuppuraiselle tutustuttavaksi. Urkutoimikunta valmisteli kokouksessaan luonnosta tarjouspyynnöstä ja päätti kysyä moniin kohtiin asiantuntija-apua Tuppuraiselta. Toimikunta päätti pohtia huolellisesti valintakriteerien tärkeysjärjestystä ja niiden pisteytystä.

Tuppurainen antoi lausunnon urkutoimikunnan tekemästä tarjouspyyntöluonnoksesta sähköpostitse. Lausunnossa hän toteaa tutustuneensa hänelle lähetettyyn Iin seurakunnan urkuhankkeeseen liittyvään aineistoon. Hankinta on Iissä tehty Tuppuraisen mielestä muodollisesti asianmukaisesti, mutta esimerkiksi Stefan Lönnquistin laatiman disposition erikoisuuksien hän arvioi suosineen selvästi valituksi tullutta Paschenin urkurakentamoa. Urkujen dispositiosta Tuppurainen toteaa, että lopulliset ratkaisut täytyy tehdä valitun rakentajan kanssa, eikä hänen mukaansa tarjouspyynnön mukaisiin ratkaisuihin ole pakko sitoutua. Arviointiperusteiden painoarvojen ilmoittamista Tuppurainen ei näe välttämättömänä. Pudasjärven urkutoimikunta on laatinut tarjouspyyntöehdotuksen ilmeisesti täysin Iin tarjouspyynnön pohjalta, koska muutosehdotukset ovat suoraan Iin tarjouspyyntötekstin muokkausta. Tuppurainen ehdottaa jättämään joitakin kohtia kokonaan pois tai muokkaamaan niitä siten, että ne vastaavat Pudasjärvelle hankittavia urkuja.

Urkutoimikunta huomioi lausunnossa mainitut asiat tarjouspyynnössä ja dispositiossa. Tarjouspyyntöasiakirjat päätettiin lähettää vielä kerran Tuppuraiselle ennen niiden lähettämistä eteenpäin. Tarjousten viimeiseksi jättöpäiväksi päätettiin 31.5.2006. Urkutoimikunta suunnitteli hankintailmoituksen sisältöä, joka aiottiin julkaista Julkiset hankinnat -lehdessä ja EU:n virallisessa lehdessä 30.3.2006. Hankintailmoituksen julkaisemisen jälkeen tarjouspyyntöasiakirjat lähetettiin Sotkamon, Porthanin ja Virtasen urkurakentamoille.

Urkutoimikunta hyväksyi tarjouspyyntöasiakirjan 24.3.2006 pitämässään kokouksessa. Tarjouspyynnön alussa kerrotaan, että 24-äänikertaiset urut rakennetaan vuonna 1781 rakennettuun kirkkoon, jossa ei sillä hetkellä ole muita urkuja kuin sähköurut. Urkuihin pyydetään rakentamaan mekaaninen soittokoneisto ja äänikertojen hallinta. Soittimen tyylistä mainitaan, että suunnittelussa on otettava huomioon kirkon rakennusajankohdan eli 1700-luvun lopun ruotsalais-suomalainen urkujen rakennusperinne. Uruista ei haluta kuitenkaan tyyluurkuja. Uruista tehtävässä tarjouksessa huomioitavat seikat on eritelty 13 kohtaan. Urkujen materiaalina on käytettävä tiheäsyistä ja oksatonta mäntyä, joka kestää Pudasjärven seudun kuivaa talvi-ilmastoa. Lastulevyä, vaneria tai lämpökäsiteltyä puuta ei sallita käytettävän. Ilmakanavatkin on tehtävä massiivipuusta. Urkujen puumateriaali on tarjouspyynnön mukaan valittava siten, että sen voi pintakäsitellä maalilla. Urkujen suunnittelun mainitaan tapahtuvan Arkkitehtitoimisto Jorma Teppo Oy:n kanssa, joka on jo tehnyt urkujen sijoitus ja hahmoluonnokset.

Ilmansyötössä on käytettävä riittävä määrä makasiinipalkeita, ja viritysjärjestelmän on oltava jokin ”hyvä viritys”, joka ei erottele eri sävellajien ominaisuuksia.¹⁹ Tarjous pyydetään antamaan liitteenä olevan disposition mukaisena ja kokonaishintatarjouksena, johon sisältyy verot, rahdit, äänityskulut, asennus, asennukseen liittyvät majoitus-, matka- ja päivärahakulut. Tarjouksessa pyydetään ilmoittamaan, mitä tarjottuun hintaan ei sisälly. Ennakkomaksuille urkutoimikunta odottaa 100 % vakuutta. Tarjoajan täytyy ilmoittaa tarjouksessaan urkujen kokonaishinta, maksupostiehto, alihankkijoilla teetettävät työt ja alihankkijoiden nimet, luonnokset julkisivusta ja urkujen sijoittumisesta lehterille, metallipillien tinaprosentti, luonnehdinta mensuureista sekä urkujen takuu-aika. Tarjoukseen pyydetään liittämään tarjoajan kaupparekisteriote, todistukset verojen ja työntekijöiden eläkemaksujen asianmukaisesta hoitamisesta sekä verovelkatodistus. Urkutoimikunta voi halutessaan pyytää vielä jäljennöksen edellisestä tilinpäätöksestä.

Tarjouksen tekijän edellytetään tutustuvan Pudasjärven kirkkoon etukäteen käymällä paikan päällä. Tarjousten valintaperusteet ilmoitetaan tärkeysjärjestyksessä. Ensimmäisenä on työn hinta-laatusuhde, jota arvioidaan rakentamon aikaisempien urkujen teknisen ja soinnillisen vakuuttavuuden, tarjoustekstin ja referenssisoittimien perusteella. Toisena on soittimen soveltuvuus Pohjois-Suomen ankariin olosuhteisiin, jossa ulkoilman lämpötila vaihtelee +30 C – -45 C ja myös kosteus vaihtelee runsaasti. Tätä valintaperustetta arvioidaan tutkimalla rakentamon muita vastaavankokoisia urkuja, jotka ovat vastaavissa ilmastoloosuhteissa. Kolmantena kriteerinä on soittimen esikuvana olevan rakennusperinteen huomioiminen. Neljäntenä on hinta, johon vaikuttavat euromääräinen hinta ja maksuaikataulu. Viidentenä on toimitusaika ja kuudentena myöhempi takuuta ja huoltoa koskeva yhteistyö. Tarjouksista ilmoitetaan valittavan kokonaistaloudellisesti edullisin ja seurakunta pidättää itsellään oikeuden hylätä saamansa tarjoukset. Tarjouksen täytyy olla ehdottomasti tarjouspyynnön mukainen tai sitä ei huomioida ja se täytyy tehdä suomenkielellä. Tarjouksen tekemisestä aiheutuvia kustannuksia tai matkoja ei luvata korvata.

Tarjouspyynnön liitteenä on dispositio, jonka ovat suunnitelleet kanttorit Jukka Jaakkola ja Keijo Piirainen Erkki Tuppuraisen avustuksella.

¹⁹ Hyville temperatuureille on ominaista, että jokainen sävellaji soi eri tavalla ja sävellajeilla on oma luonteensa. Kaikissa sävellajeissa on kuitenkin mahdollista soittaa ja sävellajien välillä voi moduloida vapaasti ilman, että tulee epämiellyttävä havainto epäviireisyydestä. (Peltö 1990, 44.)

I sormio	II sormio	Jalkio
Bordun 16'	Gedackt 8'	Subbass 16'
Principal 8'	Kvintaden 8'	Gedackt 8'
Flachflöte 8'	Principal 4'	Principal 8'
Spitzgamba 8'	Rohrflöte 4'	Oktava 4'
Oktava 4'	Waldflöte 2'	Posaune 16'
Spitzflöte 4'	Kvinta 1 1/3'	Trumpet 8'
Kvinta 2 2/3'	Scharf 2x	
Oktava 2'	Dulcian 8'	
Mixtur 3x		
Trumpet 8'		

3.4 Haukiputaan urkutarjoukset

Haukiputaan seurakuntakeskuksen urkujen tarjouspyyntöön vastasi kuusi urkurakentamo, viisi kotimaista ja yksi ulkomainen. Tarjouksen lähettivät Urkurakentamo Paavo Wirpi Ky, Peltto & Pirkkanen, Virtanen, Porthan, Grönlund ja Sotkamo.

Urkurakentaja Paavo Wirpi ilmoitti seurakunnalle tarjouskilpailun ratkettua, että hänen tarjouksensa on hävitettävä eikä sitä saa esittää julkisesti. Tästä syystä en saanut tutkittavaksi hänen tekemäänsä tarjousta. Joitakin hyvin yleisluonteisia tietoja on urkutoimikunnan tekemässä koosteessa. Tarjottujen urkujen hinta on 238 600 €, urkujen koko 16+4 äänikertaa ja tyyli varhaisromanttinen. Rakentaja on tehnyt oman dispositioehdotuksen. Urut suunnitellaan rakennettavaksi männystä, ja urkujen arvioitu valmistumisajankohta on kesäkuu 2007.

3.4.1 Peltto & Pirkkasen ja Virtasen tarjoukset

Arno Peltto ja Jouko Pirkkanen jättivät kaksi tarjousta. Ensimmäiseen tarjoukseen ei sisälly urkujen pintakäsittely, ja toiseen tarjoukseen se sisältyy. Muuten tarjoukset ovat samansisältöiset. Peltto ja Pirkkanen ovat itse suunnitelleet urkujen disposition, jossa on 15+5 äänikertaa. Siinä on jonkin verran samoja äänikertoja kuin Risto Ainalin suunnittelemassa dispositiossa, mutta myös eroavaisuuksia Ainalin dispositioon löytyy. Ainalin dispositiossa on kahdeksan äänikertaa I sormiolla ja Pellon & Pirkkasen suunnittelemassa dispositiossa vastaavasti 10 äänikertaa. II sormiolla on Ainalin dispositiossa kuusi äänikertaa ja Pellon & Pirkkasen dispositiossa neljä äänikertaa + tremolo. Arno Peltto ja Jouko Pirkkanen ovat

suunnitelleet jalkiolle vain yhden itsenäisen äänikerran, Fagott 16':n. Muut ovat siirtoäänikertoja²⁰.

Urkujen rakenteelliset seikat ja rakennusmateriaalit on eritelty tarjouksessa selkeästi. Tarjouksessa mainitaan myös, että rakentajat ottavat selville ne kosteus- ja lämpöolosuhteet, joissa urut ovat. Rakentajat aikovat myös huomioida seudun sääolosuhteet pillien valinnassa, jotta viritys olisi mahdollisimman pitävä. Soitin rakennettaisiin mahdollisimman yksinkertaiseksi ja helposti huollettavaksi. Urkujen äänitys tehtäisiin pohjoismaiseen romanttiseen tyyliin, lämpimästi ja rehevästi soivaksi. Uruissa käytettävä puumateriaali kerrotaan hankittavan kotimaisilta piensahoilta. Puutavara kuivataan 4–7 % kosteuteen ja säilytetään sen jälkeen huoneenlämmössä rakentamalla.

Pelto & Pirkkanen mainitsevat rakentaneensa aikaisemmin lähinnä pienurkuja, muun muassa kotiurut, Varkauden rauhanyhdistyksen urut, Vieremän seurakunnan Kyrönniemen kirkkosalin urut, Oulun konservatorion urut ja Sibelius-Akatemian Kuopion osaston harjoitusurut. Uruille myönnetään kymmenen vuoden takuu, lukuun ottamatta puhallinta, jolla on valmistajansa myöntämä takuu-aika. Urkujen kokonaishinta on ilman pintakäsittelyä 244 000 € ja pintakäsiteltynä 250 000 €. Kokonaishintaan eivät sisälly asentajien ja äänittäjien majoitus seurakuntakeskuksessa tehtävän työn aikana, sähköasennukset tarvikkeineen, urkujen sijoituspaikan mahdolliset muutostyöt eikä aputyövoima raskaiden osien siirtoon. Rakentajat myöntävät ennakkoon maksetuille erille 60 % vakuuden. Urut luvataan toimittaa syyskuun 2006 loppuun mennessä.

Virtasen tarjouksessa kerrotaan, että Haukiputaan seurakuntakeskuksen urut eivät rakentamon suunnitelman mukaan ole tyyliurut vaan tarkoitus on rakentaa helposti lähestyttävä ja luotettava soitin. Tarjouksessa kerrotaan lisäksi, että Vaasan Palosaaren, Kauhajoen ja Espoon Karakappelin urkujen rakennukset ovat antaneet rakentamolle tietoa ja kokemusta 1800-luvun urkujen rakennuksesta ja siitä uskotaan olevan hyötyä Haukiputaan seurakuntakeskuksen uusien urkujen rakentamisessa.

Virtasen tarjous on tehty Risto Ainalin suunnitteleman disposition pohjalta pienin muutoksin. Urkujen koko on 15 itsenäistä + 2 siirtoäänikertaa. Ainalin dispositiota on muutettu siten, että II sormiolta I:lle siirrettävät äänikerrat on poistettu, mutta I sormiolta jalkioon siirrettävät äänikerrat on säilytetty dispositioehdotuksen mukaisina. Perusteluna muutokselle on, että siirtoäänikertojen tekninen toteuttaminen kolmen pillistön välillä on erittäin vaikeaa.

²⁰ Siirtoäänikerralla tarkoitetaan sellaista äänikertaa, jota voi soittaa joko molemmilta koskettimistoilta tai sekä koskettimistolta että jalkiolta. Sille on myös oma rekisterikytkin eri sormioilla tai jalkiossa (ei siis pelkä yhdistin).

Urkujen soinnillisen suunnittelun lähtökohdaksi mainitaan varhaisromanttinen leveä, laulava, virsilaulua tukeva ja säästykseen hyvin soveltuva sointi. Pillien mitoituksissa, materiaaleissa ja äänityksessä kerrotaan huomioitavan tilan koko ja akustiikka sekä urkujen käyttötarpeet. Uruista halutaan tehdä ehyt ja toimiva kokonaisuus, joka palvelee seurakuntaa liturgisissa tehtävissä sekä säästys- että soolosoittimena. Urkujen soittokoneisto rakennetaan itsesäätyväksi²¹, joka ehkäisee kosteusvaihtelujen aiheuttamia toimintahäiriöitä. Soittokoneiston ja ilmalaatikoiden rakenteesta ja materiaaleista sekä ilmansyöttölaitteista kerrotaan tarjouksessa tarkasti.

Urkujen takuuajaksi luvataan 15 vuotta. Takuu kattaa viat, jotka aiheutuvat materiaalien tai työn virheellisyydestä. Takuun voimassaolon ehtona on, että urut huoltaa joko Urkurakentamo Veikko Virtanen tai heidän hyväksymänsä huoltaja. Puhaltimelle myönnetään 2 vuoden takuu ja ennakkomaksuille 100 %:n vakuudet. Urkurakentamo vakuuttaa urkujen materiaalit ja suunnitteluasiakirjat sekä kuljetukset kunnes ne on kuljetettu seurakuntakeskukseen. Urkujen hinta arvonlisäveroineen on 242 700 €. Tarjousta tehdessä rakentamo arvioi urkujen toimitusajaksi toukokuun 2007, mutta sen ilmoitetaan riippuvan tilausajankohdan tilauskannasta. Urkujen maksuerät kerrotaan sidottavan vuoden 2004 jälkeen elinkustannusindeksiin. Urkujen hintaan sisältyvät kuljetus-, materiaali-, rakentamis-, pystytys- ja äänityskustannukset sekä nuotti- ja jalkiovalaisimet, asentajien matka- ja päiväraha-kustannukset sekä lakisääteiset sosiaali- ja vakuutus-kustannukset. Hintaan eivät sisälly urkujen maalaus, sähkötyöt, kiinteisiin rakenteisiin tehtävät muutostyöt, asennusajan telineet eikä urkurakentajien majoitus. Tarjouksen kerrotaan olevan voimassa kolme kuukautta.

3.4.2 Porthanin ja Grönlundin tarjoukset

Porthan tarjoaa Haukiputaan seurakuntakeskukseen urkuja Pentti Pellon suunnitteleman disposition pohjalta. Risto Ainalin suunnittelemaa dispositioehdotusta pidetään myös mahdollisena. Suunnitelmissa urut sijoitettaisiin salin oikeaan etukulmaan 25 cm korkean korokkeen päälle. Korokkeen sisään sijoitettaisiin Subbass 16´ -äänikerran 12 suurinta pilliä vaakasuorasti. Tarjouksessa kerrotaan miten eri äänikerrat sijoitettaisiin ilmalaatikoille ja millaisia ratkaisuja pillien valinnassa ja mitoissa kannattaisi tehdä tilan säästämiseksi. Porthan on rakentanut useita täys- ja myöhäisbarokin tyyllisiä urkuja. Tarjouksessa suosi-

²¹ Itsesäätyvällä koneistolla tarkoitetaan sellaista mekaanista soittokoneistoa, johon on rakennettu automaattikiristin.

tellaankin seurakuntakeskuksen tilaan sopivimmaksi ratkaisuksi barokkiurkujen rakentamista, koska romantiikan ajan urut vaativat paljon syvyys- ja leveystilaa soidakseen hyvin sekä toimiakseen tyylinmukaisesti. Kyseiset edellytykset puuttuvat heidän mielestään seurakuntasalista.

Urkujen hinnaksi ilmoitetaan 239 800 €, johon on laskettu arvonlisävero. Urkujen hinta sidotaan rakennuskustannusindeksiin. Hintaan eivät sisälly urkujen pintakäsittely, sähkötyöt tarvikkeineen, asentajien majoitus liinavaatteineen työn aikana eivätkä seurakuntasaliin tehtävät muutostyöt. Urut luvataan toimittaa 2006 loppuun mennessä, ja takuuajaksi annetaan 10+2 vuotta. Takuu kattaa työn ja materiaalien virheellisyydestä johtuneet puutteet, eikä se koske normaalia kulumista, viritystä tai säätöjä. Puhaltimen takuuajaksi ilmoitetaan yksi vuosi. Tarjoukseen on liitetty Suomen Asiakastieto Oy:n riskiluokitustiedot Porthanista. Riskiluokaksi on määritetty RL1, eli erittäin pieni riski. Riskiluokan määrittämiseen vaikuttavat muun muassa omavaraisuusaste, pääoman tuotto prosentti ja toimialariski. Lisäksi liitteenä ovat todistukset TEL-vakuutuksesta, jonka mukaan vakuutuksessa ei ole maksamattomia vakuutusmaksuja, sekä todistus veroveloista, jonka mukaan yritys on hoitanut veromaksunsa asianmukaisesti.

Grönlundin tarjous on kirjoitettu ruotsin kielellä ja se sisältää 11+4 sivua (neljä sivua liitteitä). Tarjouksen alussa esitetään, että urut sijoitettaisiin salin vasemmalle seinälle, päinvastoin kuin muissa tarjouksissa ja urkuasiantuntijoiden ehdotuksissa. Grönlundin tarjouksessa sijoitusta perustellaan sillä, että oikealla seinällä on paljon ikkunoita ja sijoitus ikkunan eteen vaikuttaa epäsuotuisasti urkujen viritykseen. Yrityksellä kerrotaan olevan kokemusta useiden historiallisten urkujen rakentamisesta, ja heidän tunnusmerkkinsä sanotaan olevan korkea käsityölaatu yhdistettynä modernin tekniikan avuihin sekä tutkimukseen ja kehitykseen. He valmistavat urkuja pohjoismaisista puulajeista, mieluiten massiivipuusta.

Rakentamolla on omat puusepät, pillientekijät, metallimiehet ja äänittäjät. Urkujen pienet ja isot osat valmistetaan suurimmaksi osaksi rakentamolla. Grönlundin rakentamo onkin yksi harvoista Ruotsin urkurakentamoista, joka valmistaa kaikki käyttämänsä pillit itse, myös kielipillit. Pillit mitoitetaan, valmistetaan ja niiden materiaali valitaan riippuen halutusta soinnista. Suurin osa äänitystyöstä tehdään urkujen sijoituspaikassa, jotta äänitys soveltuisi tilaan mahdollisimman hyvin. Grönlundin urkurakentamon kerrotaan sijaitsevan Ruotsin pohjoisosassa, joten se on jatkuvasti tekemisissä pohjoisen ilmaston asettamien vaatimuksien kanssa, jotka urkujen rakenteissa täytyy ottaa huomioon. Tarjouksessa ehdotettu dispositio on Pentti Pellon suunnitteleman disposition mukainen, äänikertoja on kui-

tenkin enemmän eli 16. Urkujen kaapin, ilmalaatikoiden, soittopöydän ja jalkion materiaaleista kerrotaan tarkasti ja eri osien sijoitusvaihtoehtoja esitellään.

Urkujen huollosta mainitaan, että rakentamon kanssa on mahdollista tehdä huoltosopimus, johon sisältyy kaikkien seurakunnan urkujen vuosittainen korjaus, viritys ja säätäminen. Tällä tavalla urut pysyisivät heidän näkemyksensä mukaan hyvässä kunnossa. Toimitusehdoista ilmenee, että urkujen toimitusaika on 3–4 vuotta. Seurakunnan apua tarvitaan urkujen osien purkamisessa kuorma-autosta ja asentamisessa mahdollisesti tarvittavien nostolaitteiden järjestämisessä asennuspaikalle. Tarjoushintaan eivät sisälly maalaus tai muu pintakäsittely eikä nostolaitteista tai puhaltimen sähköverkkoon asentamisesta aiheutuvat kustannukset. Takuuajaksi ilmoitetaan 10 vuotta. Seurakuntasalin lämpötilan toivotaan olevan asennuksen aikana vähintään +18 astetta. Vakuutusehdoissa kerrotaan siitä, missä vaiheessa vakuutusvastuu siirtyy seurakunnalle. Urkujen kokonaishinta arvonlisäveroineen on 2 200 000 SEK eli 248 382,68 €.

3.4.3 Sotkamon tarjoukset

Sotkamo on tehnyt Haukiputaan seurakuntakeskuksen uruista kolme eri tarjousta. Ensimmäisessä tarjouksessa on heidän oma dispositioehdotuksensa (äänikertoja 14+3), toinen tarjous on tehty Risto Ainalin suunnitteleman disposition mukaan ja kolmas tarjous Pentti Pellon suunnitteleman disposition mukaan. Urkurakentajien omassa dispositioehdotuksessa on vaikutelmia sekä Risto Ainalin että Pentti Pellon suunnittelemista dispositioista ja myös joitakin äänikertoja, jotka ovat urkurakentajien omia lisäyksiä. Tarjoukset uusiksi uruiksi perustuvat tarjouspyyntöön sekä yhteydenpitoon seurakunnan edustajien kanssa. Heidän oman dispositioehdotuksen mukaan tehdyssä tarjouksessa I sormio ja jalkio on sijoitettu samalle ilmalaatikolle, jolloin on mahdollista yhdistää jalkion äänikerrat I sormiolta lukuun ottamatta Bassun 16':sta. Dispositioehdotukseen on lisätty I sormiolle viuluäänikerta Gamba, joka tarjoajan mielestä soveltuu hyvin myöhäisbarokin ja varhaisromantiikan urkuihin. II sormion pillistö on suunnitelman mukaan joko positiv tai paisutuspillistö ja se sijoitettaisiin pääpillistön alapuolelle. Tarjouksessa esitetään, ettei urkuihin tehtäisi siirtoäänikertoja II/I, koska II sormion ollessa paisutuskaapissa sointi voi kuulostaa epämääräiseltä. Sen sijaan ehdotetaan, että I sormiolle lisättäisiin 2' äänikerta ja Mixtur muutettaisiin kaksikuoroiseksi. Urkurakentajat ovat tutkineet myös vaihtoehdon, jossa I ja II sormiot sijoitettaisiin samalle ilmalaatikolle. Tällöin soittimesta tulisi leveä ja matala, jollainen ei soveltuisi niin hyvin kyseessä olevaan tilaan.

Tarjouksiin on liitetty yksityiskohtainen urkujen rakenneseloste, jossa kerrotaan erikseen, mistä materiaaleista ja millä tavalla urkujen eri osat tehdään. Runko kerrotaan rakennettavan oksattomasta massiivimännystä. Urkurakentajien käyttämä pohjoisessa kasvanut, vanha, suorasyinen ja oksaton mänty on heidän sekä käyttämiensä asiantuntijoiden mielestä sointiominaisuuksiltaan niin hyvä, etteivät sen ominaisuudet parane oleellisesti lämpökäsittelyllä. Lämpökäsittelystä lisätään vielä, että puu haurastuu ikääntyessään eikä sen kestävyydestä ole riittävästi tietoa ja kokemusta. Käyttämänsä puutavaran rakentajat valikoivat jo tukkina, ennen kuin ne menevät sahalle. Sahaus tehdään rakentajien ohjeiden mukaisesti, jotta puusta saadaan juuri halutunlaista. Ilmalaatikoiden rakenteesta, ilman- syötöstä, soittopöydästä ja soittokoneistosta sekä niiden eri osien materiaaleista kerrotaan tarjouksessa tarkasti. Sotkamo tekee kaikki puupillit sekä osan metallipilleistä itse. Hollantilainen J. Stinkens toimittaa heille julkisivu- ja kielipillit. Urkujen äänitys tehtäisiin myöhäisen barokin perinteen mukaan, jossa ääni on tukeva ja pehmeä eivätkä pillien alukkeet korostu liikaa.

Urkurakentajien oman disposition mukaisesti tehtyjen urkujen kokonaishinnaksi tarjotaan 234 000 €. Risto Ainalin suunnitteleman disposition mukaan tehtävien urkujen tarjoushinnaksi on laskettu sama kuin edellä, 234 000 €. Kolmannen vaihtoehdon, eli Pentti Pellon suunnitteleman disposition mukaan tehtävien urkujen hinnaksi on laskettu 254 000 €. Hinnat sisältävät arvonlisäveron, rahat, päivärahat sekä nuotti ja jalkiovalot. Hinnat eivät sisällä urkukaapin pintakäsittelyä, asennusmiesten majoitusta, asennusajan lämmitys- ja valaistuskuluja eivätkä asennuspaikan siivousta. Hintaan eivät sisälly myöskään apu- työvoima urkujen osien siirtämiseen seurakuntakeskukseen, rakennustelineet, sähkötyöt pu- haltimen asentamiseen, urkujen huoltovalaistus tarvikkeineen eivätkä sähköverkkoon teh- tävät muutostyöt. Urkujen arvioitu toimitusaika on 2–2,5 vuotta. Rakentaja vastaa urkuosi- en vakuutuksesta, kunnes ne on kuljetettu seurakuntakeskukseen. Urkujen hintaan sisältyy yksi veloituseton huoltokerta, joka tehdään, kun urut ovat olleet käytössä noin vuoden ajan. Takuuajaksi luvataan 10 vuotta. Takuu ei koske viritystä tai normaaleja säätöjä. Pu- haltimelle luvataan kahden vuoden takuu. Lopuksi ilmoitetaan, että tarjoukset ovat voimas- sa kolme kuukautta.

3.4.4 Urkutarjoitusten käsittely seurakunnassa

Haukiputaan urkutarjoitusten avaustilaisuus oli 27.10.2004, jossa olivat läsnä urkutoimikun- nan puheenjohtaja Hannu Niemelä, toimikunnan jäsen Pekka Manninen ja pöytäkirjanpitä-

jä Aino Taipaleenmäki. Pöytäkirjassa todetaan, että urkutoimikunta käsittelee ja analysoi tarjoukset ja tekee urkuhankinnasta esityksen kirkkoneuvostolle. Urkutoimikunta on tehnyt yhteenvedon saaduista tarjouksista, johon on merkitty kaikkien tarjousten hinta, äänikertamäärä, tyyli, dispositio, puumateriaali, mahdollinen paisutuskaappi sekä toimitusaika. Saaduista tarjouksista halvin oli hinnaltaan 234 000 € ja kallein 250 000 €, joten halvimmän ja kalleimman hintaero oli vain 16 000 €.

Seuraavissa urkutoimikunnan kokouksissa tarjouksia käsiteltiin, mutta keskusteluista ei ole kirjattu juuri mitään pöytäkirjoihin. Asiantuntija Risto Ainali velvoitettiin tutustumaan Vantaan Korson kirkon sekä mahdollisesti myös muihin urkuihin. Hän tutustui matkallaan Korson ja Hauhon kirkkojen urkuihin, jotka molemmat ovat Sotkamon valmistamat, ja kertoi sen jälkeen ajatuksiaan urkutoimikunnalle. Urkutoimikunta päätti 4.11.2004 pitämässään kokouksessa yksimielisesti esittää kirkkoneuvostolle urkujen tilaamista Sotkamolta. Lisäksi pöytäkirjassa mainitaan, että Hannu Niemelä velvoitetaan kysymään Sotkamolta, voisivatko he lisätä tarjoukseensa yhden itsenäisen äänikerran ilman, että tarjottua hintaa muutettaisiin. Urkutoimikunnan puolesta jatko-neuvottelut valitun urkurakentamon kanssa, tarjouksen ensimmäisen ja toisen vaihtoehdon pohjalta, kävivät Risto Ainali, Timo Vänntilä ja Hannu Niemelä. Sotkamo lähetti urkutarjoukseen marraskuussa 2004 liitteen, jonka mukaan urkuihin lisätään yksi itsenäinen äänikerta ilman lisäkustannuksia. Viidelle urkurakentamolle, jotka eivät tulleet valituiksi Haukiputaan seurakuntakeskuksen urkurakentajiksi, lähetettiin tieto hankintapäätöksestä ja sen mukana oikaisuvaatimusohjeet. Kirje lähetettiin joulukuun lopussa 2004. Siinä mainitaan, että päätös on tehty urkutoimikunnan esityksen pohjalta ja saatettu tiedoksi kirkkoneuvostolle 13.12.2004. Lisäksi mainitaan, että valintapäätös on tehty tarjouspyynnössä mainittujen perusteiden pohjalta.

Urkujen lopullisesta dispositiosta käytiin keskusteluja urkurakentajan kanssa vielä helmikuussa 2005. Alkuperäisestä tarjouksesta poiketen urkuihin päätettiin rakentaa jalkioon itsenäinen Subbass 16' -äänikerta, jolloin urkujen äänikertamääräksi tuli 15+2. Sopimus urkujen rakentamisesta on allekirjoitettu Sotkamon kanssa 15.4.2005. Sopimuksen mukaan urkuihin rakennetaan 15 itsenäistä ja 2 siirtoäänikertaa. II sormio rakennetaan paisutuskaappiin, urkuihin tehdään normaalit yhdistimet sekä tremolo koko uruille. Sopimuksen sisältö on vastaava kuin Sotkamon tarjouksessa.

Urkujen rakennussopimuksen mukainen dispositio, äänikertamäärä (15+2):

I sormio	II sormio	Jalkio
Bordun 16'	Gedackt 8'	Subbass 16'
Principal 8'	Salicional 8'	Principal 8' (siirto I Principal 8')
Rohrflöte 8'	Traversflöte 4'	Oktava 4' (siirto I Oktava 4')
Gamba 8'	Flöte 2'	Bassun 16'
Oktava 4'	Oboe 8'	
Flöte 4'		
Oktava 2'		
Mixtur 2x		

Koppelit²² II/I, I/P, II/P, Tremolo koko uruille, II sormio rakennetaan paisutuskaappiin.

Kuitenkin vielä toukokuussa 2007 Sotkamolta saapui liite urkujen rakennussopimukseen. Sen mukaan urkujen lopullinen dispositio on 17+2 äänikertaa. Alkuperäisen rakennussopimuksen dispositioon on lisätty vielä I sormiolle Kvinta 2'2/3 ja Terz 1'3/5. I sormion Flöte 4' on muutettu Traversflöte 4':ksi ja Mixtur 2x Mixtur 3x:ksi. II sormion Traversflöte 4' on muutettu Flöte 4':ksi. Muut liitteessä mainitut asiat ovat, että soittopöydän mitoitukset tehdään romanttisten- ja barokkimitoitusten väliltä, soittopöytä, jalkio ja penkki tehdään vaahterasta sekä koskettimet luusta ja eebenpuusta. Sotkamolta on saapunut myös tarjous urkujen pintakäsittelystä. Tarjouksen mukaan urut maalataan urkuverstaalla kahdesta kolmeen kertaa, jolloin seurakuntakeskukseen ei tule maalaamisesta aiheutuvia hajuhaittoja. Pintakäsittelyn hinnaksi tarjotaan 5 500 €, nostomekanismilla varustetun urkuperäisen hinnaksi 350 € ja urkujen käynnistämiseen avainkytkimellä tarvittavat asennustyöt 150 €. Urkujen hinta nousi äänikertalisäysten johdosta 10 000 €, ja pintakäsittelyn, penkin nostomekanismin ja avainkytkimen lisääminen nosti hintaa vielä 6000 €. Urkurakentajille maksettu kokonaishinta oli siis 250 000 €. Sen lisäksi seurakunnalle jäi omia kustannuksia sähkötoista, nostolaitteiden vuokrasta, asiantuntijan palkkioista, urkurakentajien majoittumisesta jne. noin 10 000 €, joten kokonaishinta seurakunnalle oli 260 000 €. Urkujen äänikertojen lisääminen tuli urkutoimikunnalle mieleen heidän saadessaan tiedon testamenttirahoista urkuhankinnan hyväksi. Urkurakentamolla oli pohdittu myös äänikertojen lisäämistä heidän tehdessään urkujen lopullisia piirustuksia.

Urkujen hankintasopimuksessa urut luvataan toimittaa kesäkuun 2007 loppuun mennessä. Urut valmistuivat lokakuun alussa, ja uusien urkujen vihkiäisiä vietettiin seurakuntakeskuksessa 7.10.2007.

²² koppeli = yhdistin

3.5 Iin urkutarjoukset

Iin seurakuntaan lähetettiin määräaikaan mennessä seitsemän urkutarjousta. Tarjouksen olivat jättäneet Paschen, Orgelbau Kögler GmbH, Porthan, Sotkamo, Virtanen, Grönlund ja Ryde & Berg Orgelbyggeri AS.

3.5.1 Paschenin ja Porthanin tarjoukset

Paschenin tarjous on kirjoitettu saksaksi, mutta siitä ruotsinkielisen version on tehnyt Helmut Gripenrog. Urut tarjotaan Stefan Lönnquistin laatiman disposition mukaisina, äänikertamääränä 22+5. Tarjouksessa on aluksi kuvailtu kirkkotilaa ja urkujen sijoituspaikkaa. Siinä todetaan, että lehterille johtavien portaiden ylimpiä rappuja pitäisi muokata, jotta uruille tulisi vähän enemmän tilaa ja ne olisi mahdollista hahmottaa symmetrisesti. Tarjouksessa kuvaillaan yksityiskohtaisesti ilmalaatikoiden ja pillistöjen sijoittelua ja miten virituskäytävät kulkevat niiden välissä. Urkujen fasadia, sen muotoa, eri osia ja soveltuvuutta kirkkotilaan kuvaillaan myös tarkasti. Paschenin Suomeen rakentamien urkujen äänittäjinä ja virittäjinä ovat toimineet Helmuth Gripenrog ja Kalevi Mäkinen. He äänittävät ja viritävät myös Iin urut varhaisen romantiikan sointi-ihanteen pohjalta, jos Paschen valitaan urkurakentajaksi. Urkujen sointia suunnitellaan sellaiseksi, että jo perusäänen alueella on kuultavissa laajaa dynaamista vaihtelua ja varsinkin alikvootti-²³, mixtur- sekä kieliäänikertojen luvataan antavan soinnille mahtavaa voimaa ja kantokykyä. Superoktaavikoppeli²⁴ toisella sormiolla antaisi äänelle paljon tilaa korkeassa rekisterissä.

Teknisessä kuvauksessa kerrotaan urkujen eri osien valmistusmateriaaleista, pintakäsittelystä ja niistä keinoista, joilla rakentamo pyrkii varautumaan ilmaston vaihteluihin, puun elämiseen ja kosteuden aiheuttamaan puun vääntymiseen. Urkukaappi valmistettaisiin pohjoismaisesta kuivatusta männystä ja ilmalaatikot sekä tukit ja tekniset osat lämpökäsitellystä tammesta, jonka he saavat erikoissahalta. Koneisto rakennettaisiin itsesäätyväksi ilmaston vaihteluiden takia. Kaikessa rakentamisessa ja suunnittelussa vakuutetaan huomioon otavan Suomen vaativat ilmasto-olosuhteet. Tarjouksessa on huomioitu soittopöydän ja ilmansyötön osalta ne vaatimukset, jotka tarjouspyynnössä esitettiin. Kaikki näkyvät puupinnat käsitellään tarjouksen mukaan ympäristöystävällisellä vahalla. Pillimensuureista

²³ Alikvootilla tarkoitetaan yläsäveläänikertaa.

²⁴ Superoktaavikoppelilla tarkoitetaan yläoktaaviyhdistintä, joka oli yleinen 1900-luvun alun pneumaattisissa ja sähköpneumaattisissa uruissa. Yläoktaaviyhdistimiä on sormion sisäisiä ja kahden sormion välisiä. I ja II sormion välinen yläoktaaviyhdistin toimii siten, että I sormion c^1 :tä painettaessa soi II sormion c^2 . Sormion sisäinen yläoktaaviyhdistin toimii siten, että c^1 :tä painettaessa soi yhtä aikaa saman sormion c^2 .

päättävät äänittäjät Kalevi Mäkinen ja Helmuth Gripenrog. Tarjouksessa ilmoitetaan, että Paschenin rakentamien urkujen metallipillit valmistaa eteläsaksalainen yritys nimeltä Mittermaier & Söhne ja kielipillit hollantilainen Stinkensin pilliverstas. Puupillit valmistetaan Paschenin verstaalla oksattomasta puusta. Urut esiasennetaan verstaalla, eli kaikki ilmalaatikot, palkeet, mekaniikka ja ilmansyöttö asennetaan paikoilleen. Myös kaikki pillit asennetaan ilmalaatikolle valmiiksi. Näin ollen urut toimivat jo verstaalla, minkä jälkeen ne pakataan Suomeen kuljetusta varten.

Tarjouksen kokonaishinta arvonlisäveroineen on 384 885,60 €. Tarjottuun hintaan sisältyvät suunnittelu, kuljetuskustannukset, vakuutukset urkujen osille verstaalla olon ja kuljetuksen aikana, matkakulut, pankkitakuumaksut, päivärahat ja yöpymiskulut sekä laaja ensihuolto asennusta seuraavan talven jälkeen. Uruille luvataan 10+5 vuoden takuu.

Porthan on tehnyt tarjouksen tarjouspyynnössä olleen disposition pohjalta ja toisen vaihtoehdoisen tarjouksen, johon on lisätty jalkioon itsenäinen Principal 8' -äänikerta. Disposition on merkitty kunkin äänikerran kohdalle tinaprosentit ja eroteltu ne pillit, jotka suunnitellaan valmistettavan puusta. Tarjouksessa on huomioitu kaikki ne kohdat, joita tarjouspyynnössä vaadittiin. Urkujen valmistusmateriaalin kerrotaan olevan pyydetylaista, tiheäsyistä ja oksatonta mäntyä. Koneistosta rakennettaisiin itsesäätyvä, jonka säätötarve on hyvin pieni. Myös fasadin suunnittelu luvataan toteuttaa kirkon interiööri huomioiden ja siten, että se voidaan pintakäsitellä lakalla tai öljyllä. Ilmakanavien ja ilmaputkistojen materiaaleina on, kuten tarjouspyynnössä toivottiin, massiivipuu ja tina tai lyijy.

Tarjouspyynnössä on maininta, että pillien mensuurit tulee tehdä riittävän laajoiksi. Porthanin tarjouksessa sanotaan asia laajemmin ja selkeämmin; mensuureista tehdään riittävän laajat romanttisten urkujen mitoituksia ja käytäntöjä noudattaen. Myös pillien rakenteet ja äänitys tehtäisiin romanttiseen tyyliin. Huiluäänikertojen tinapitoisuus on pienempi ja lyijypitoisuus korkeampi riittävän pehmeän soinnin saamiseksi. Palkeet, soittopöytä, viritys ja puhaltimen eristäminen tehtäisiin tarjouspyynnön mukaisesti. Porthanin oman ehdotuksen mukaan jalkioon lisättäisiin itsenäinen Principal 8' -äänikerta siksi, että fasadiin ei silloin tarvittaisi mykkiä pillejä. Tarjous sisältää kaikki vaaditut verot, rahat, päivärahat ym. kulut. Tarjouksen kokonaishinta on lisätyn Principal-äänikerran kanssa 412 300 €. Hintaan on laskettu arvonlisävero ja se sisältää ensimmäisen huollon ja pintakäsittelyn öljyllä. Tarjouspyyntöön liitetyn disposition mukaisten urkujen arvonlisäverollinen kokonaishinta on 399 700 €.

Porthan ilmoittaa tarjouksessa, että rakentamo ostaa alihankkijalta urkujen puhaltimen ja mahdollisesti kieliäänikertojen osia. Puhallin tulee saksalaiselta Laukhuffilta ja kieliäänikertojen osat Laukhuffilta tai hollantilaiselta Stinkensiltä. Tarjouksessa kerrotaan, että

Porthan on varsin omavarainen, sillä yli 90 % urkujen osista he valmistavat itse. Urkujen takuuajaksi luvataan 10+2 vuotta. Takuu kattaa sellaiset puutteet ja viat, jotka johtuvat työn tai materiaalien huonoudesta. Tarjouksen liitteenä ovat todistukset verojen ja työnte-kijöiden eläkemaksujen asianmukaisesta hoitamisesta sekä useita heidän valmistamiensa urkujen tarkastuslausuntoja.

3.5.2 Sotkamon, Virtasen ja Grönlundin tarjoukset

Sotkamon tarjouksessa dispositio vastaa muilta osin täysin Stefan Lönnquistin suunnitte-lemaa dispositiota lukuun ottamatta II sormion superoktaavikoppelia. Tarjouksen mukaan urut rakennettaisiin hyvää pohjoismaista 1800-luvun urkujenrakennusperinnettä noudatta-en. Tähän perinteeseen kuuluvat toimivat mekaaniset ratkaisut, selkeät perusratkaisut ja helppo huollettavuus. Urkujen suunnittelussa ja rakentamisessa kerrotaan huomioitavan ankarat ilmasto-olosuhteet. Pillien mensuureista kerrotaan tarkemmin, miten niitä muok-kaamalla saadaan kirkollisiin toimituksiin soveltuva perussävelvoittoinen pehmeä sointi. Urkujen hinnaksi tarjotaan 377 000 €, joka sisältää arvonlisäveron, nuotti- ja jalkiovalot, rahdit, päivärahat ym. kulut. Urkujen pintakäsittely, rakennustelineet, sähkötyöt sekä asen-nusajan lämpö, valaistus ja siivous eivät sisälly hintaan.

Sotkamo myöntää uruille 10 vuoden ja puhaltimelle 2 vuoden takuun. Urkujen toimi-tusajaksi ilmoitetaan 2,5–3 vuotta. Tarjouksessa on lisäksi yksityiskohtainen urkujen ra-kenneseloste, jossa kerrotaan urkujen eri osien materiaalivalinnoista ja käytettävistä työta-voista. Runko tehtäisiin liimatusta massiivimännystä, luukut ja kaapit männystä peilitek-niikalla, jotta ne kestävät puun elämisen kaikissa olosuhteissa. Tässäkin tarjouksessa kerro-taan (vertaa Haukiputaalle lähetetty tarjous), miten rakentamon käyttämän hitaasti kasva-neen, oksattoman ja suorasyisen pohjoisen männyn sointi ym. ominaisuudet eivät parane lämpökäsittelyllä. Sen sijaan mainitaan mitä mahdollisia riskejä lämpöpuun käytöstä voi olla. Ilmalaatikoiden, ilmansyötön, soittopöydän, soittokoneiston ja pillien rakenteesta ker-rotaan myös tarkasti, kaikki materiaalit eritellen. Urkujen fasadi- ja kielipillit tulevat raken-tamolle hollantilaiselta Stinkensiltä. Kaikki puupillit ja osan metallipilleistä urkurakentajat valmistavat itse. Pillien tinaprosentit, materiaalit ja mensuurit urkurakentajat valitsevat tyyliin ja käytettävissä olevaan tilaan sopiviksi.

Virtasen tarjouksessa kerrotaan aluksi rakentamalla viimeaikoina tapahtuneesta suku-polven vaihdoksesta ja miten se on vaikuttanut urkujen suunnitteluun ja rakentamiseen. Lähtökohdaksi on sen jälkeen tullut huolellinen pohja- ja tutkimustyö erityisesti tyyllillis-

sä kysymyksissä. Iin kirkon tulevissa uruissa arvioidaan disposition perusteella olevan piirteitä 1700-luvun lopun ja 1800-luvun alun ruotsalaisesta urkujenrakennusperinteestä. Vaasan Palosaaren, Kauhajoen kirkon ja Espoon Karakappelin tyyliurkujen rakentamisesta arvellaan olevan hyötyä myös Iin urkujen rakentamisessa. Tarjouksen dispositio vastaa täysin Stefan Lönnquistin suunnittelemaa dispositiota muuten kuin, että siinä mainitaan II sormion äänialan olevan tarjouspyynnöstä poiketen C-g^{'''}. Muutosta perustellaan sillä, että rakentamo ei teknisistä syistä tee mekaanisiin listelaatikkourkuihin²⁵ 4-jalkaiselle yhdistimelle erillistä superoktaavia ilmalaatikkolle. Uruissa käytettävistä materiaaleista kerrotaan, että urkukaappi rakennetaan raami-peilirakenteella kotimaisesta männystä. Rakentamo ei käytä missään urkujen osissa lämpökäsiteltyä puuta. Ilmalaatikoiden, ilmansyötön, soittopöydän ja soittokoneiston rakenteesta ja materiaaleista kerrotaan tarkasti. Soittokoneistosta rakennettaisiin itsesäätyvä, jolla estetään kosteusvaihtelujen aiheuttamia toimintahäiriöitä ja säätötarpeita. Pillimitoitukset, materiaalit ja äänitystekniikka valitaan Iin kirkon akustiikan ja tyylin mukaisesti. Soinnista suunnitellaan leveää, laulavaa ja hyvin virsilaulua tukevaa.

Virtanen ostaa alihankkijoilta metallipillit, urkujen pienosia ja puhaltimen. Uruille myönnetään 15 vuoden ja puhaltimelle 2 vuoden takuu aika. Takuun ehtona on, että urut huoltaa säännöllisesti Urkurakentamo Veikko Virtanen tai sen hyväksymä huoltaja. Toimitusajan kerrotaan olevan riippuvainen tilausajankohdan tilauskannasta. Tarjouksenteko hetkellä se oli joulukuu 2006. Urkujen hinnaksi ilmoitetaan 352 800 €. Hinta sidotaan elinkustannusindeksiin, käyttäen lähtöindeksinä syyskuun 2004 arvoa. Urkujen hintaan sisältyvät nuotti- ja jalkiovalaisimet, rakentajien majoitus-, matka- ja päivärahakustannukset sekä sosiaali- ja vakuutusmaksut. Hintaan eivät sisälly sähkötyöt, kirkon rakenteiden muutostyöt tai mahdolliset urkujen koristemaalaukset. Urkujen ennakkomaksuille luvataan 100 % vakuus.

Grönlundin tarjous on tehty Stefan Lönnquistin suunnitteleman disposition pohjalta. Dispositiosta puuttuu kuitenkin I sormiolta Flöjt 4', II sormion superoktaavikoppeli ja kaksi kiinteää yhdistintä. Tarjouksessa on kerrottu urkurakentamon historiasta, pillien ja muiden urkuosien valmistustavoista, äänittämisestä sekä rakenteista. Ilmansyötöstä kerrottaessa mainitaan, että tarjouspyynnössä ehdotettua makasiinipalkeiden siirtämistä vanhoista uruista ei suositella. Palkeiden vanhat mitat eivät välttämättä sovellu uusiin urkuihin, eikä hinnassa tulisi juurikaan säästää mahdollisen korjaamisen jälkeen. Urkujen poljettavuuden toteuttamiseksi on esitetty tietyntyylisiä palkeita, jotka samalla antaisivat uruille romanttista sointiväriä. Puhallin sijoitettaisiin tarjouspyynnön mukaisesti äänieristettyyn laatikkoon.

²⁵ Listelaatikko on uruissa käytettävä yleisin ilmalaatikkotyyppi.

Pillien materiaalit valitaan sillä perusteella, millainen soinnillinen tyyli uruille halutaan. Rakentamalla on oma hieman kalliimpi tapa toteuttaa äänitys suurimmaksi osaksi kirkossa, koska sillä tavalla urkujen soinnillisesta kokonaisuudesta saadaan kirkon akustiikkaan so-piva. Pillien ja kaikkien muidenkin urkujen osien valmistus nähdään rakentamalla tärkeänä, jotta uruista saadaan kokonaisuus ja siten heillä on parempi mahdollisuus joustavaan rakentamiseen, materiaalivalintoihin sekä työskentelytapoihin.

Tilaaajalta eli Iin seurakunnalta edellytetään apu-työvoimaa urkuosien kantamiseen kirkkoon sekä tarvittavien nostolaitteiden järjestämistä paikalle. Urkujen hinta on 3 348 000 SEK ja jos urkuihin lisätään kombinaatiojärjestelmä eli yhdistimet, niin lisähintaa tulee 400 000 SEK. Euroiksi muutettuna sen hetken kurssilla hinnat ovat 371 257 € + 44 356 €. Urkujen takuuajaksi ilmoitetaan 10 vuotta ja toimitusajaksi luvataan 3 vuotta. Lopuksi vielä edellytetään, että kirkon sisälämpötila on asennusvaiheessa vähintään +18°.

Urkurakentamoiden Orgelbau Kögler GmbH Itävallasta ja Ryde & Berg Orgelbyggeri AS Norjasta tarjoukset jätettiin jo alkuvaiheessa vertailun ulkopuolelle. En saanut näiden urkurakentamoiden tarjouksia tutkittavaksi.

3.5.3 Urkutarjoitusten käsittely seurakunnassa

Saadut tarjoukset avattiin 30.9.2004 pidetyssä avaustilaisuudessa, jossa oli läsnä urkutoimikunnan jäseniä. Kaikki tarjoukset saapuivat ilmoitettuun määräaikaan mennessä, joten ne voitiin sen perusteella hyväksyä tarjousvertailuun mukaan. Tarjouksista hinnaltaan halvin oli 352 800 € ja kallein 461 418,64 €, eli halvimman ja kalleimman välinen hintaero oli yli 100 000 €.

Tarjoitusten vertailun alkuvaiheessa tutkittiin tarjouspyynnössä mainittu kohta, jossa kaikkien tarjouksen tekijöiden edellytettiin tutustuvan Iin kirkkoon etukäteen. Urkurakentamot Orgelbau Kögler GmbH Itävallasta ja Ryde & Berg Orgelbyggeri AS Norjasta, eivät olleet tutustuneet kirkkoon etukäteen. Tämän takia sekä Ryde & Bergin että Orgelbau Köglerin tarjoukset päätettiin jättää tarjousvertailun ulkopuolelle. Lisäksi Ryde & Berg Orgelbyggerin tarjous oli osoitettu Multian seurakunnalle, mikä ilmenee myös tarjouksen mukana tulleista luonnospiirustuksista. Kohteeseen tutustumista etukäteen pidettiin urkutoimikunnan mielestä erittäin tarpeellisena, jotta tarjoaja voi tutustua tilan akustiikkaan, muotoon ja rakennusmateriaaleihin etukäteen. Tutustumisen on ajateltu olevan erityisen tärkeää sen takia, että Iin kirkon rakennusmateriaaleina ovat kivi ja mänty. Tutustumisen vaatimuksina urkutoimikunta piti vanhojen urkujen kokeilua ja akustiikan arvioimista. Ur-

kutoimikunta on perustellut tarjousten hylkäämistä hankintalain perusteella. Hankintalaissa sanotaan, että tarjoajia on kohdeltava tasapuolisesti ja syrjimättä hankintamenettelyn kaikissa vaiheissa. Lisäksi laissa sanotaan, että sisällöltään tarjouspyyntöä vastaamattoman tarjouksen hylkääminen ei ole ainoastaan hankintayksikön oikeus vaan myös velvollisuus, jotta tarjoajien tasapuolinen ja syrjimätön kohtelu toteutuisi.²⁶

Seuraavassa urkutoimikunnan kokouksessa saatuja tarjouksia vertailtiin edelleen ja vertailun perusteella tarjouspyynnön mukaisiksi tarjouksiksi todettiin vain Paschenin ja Porthanin tarjoukset. Virtasen tarjous todettiin halvimmaksiksi, mutta siitä puuttuivat oktaavikoppelit. Urkurakentamolta päätettiin kysyä, että haluaako se täydentää tarjousta tarjouspyynnön mukaiseksi. Urkutoimikunta sai asiaa koskevan lisätarjouksen, jonka mukaan superoktaavien rakentaminen II sormiolle tarkoittaisi 16 000 €:n lisäkustannuksia. Seurakunta katsoi kuitenkin, ettei se voi hyväksyä tarjouksen olennaisen poikkeamisen täydentämistä jälkikäteen ja siksi hylkäsi tarjouksen tarjouspyyntöä vastaamattomana. Sotkamon tarjouksesta puuttuivat myös oktaavikoppelit, jonka takia se jätettiin tarjousvertailun ulkopuolelle tarjouspyyntöä vastaamattomana. Myös Grönlundin tarjouksesta puuttuivat oktaavikoppelit ja lisäksi kaksi kiinteää kombinaatiota, joten sekin hylättiin tarjouspyyntöä vastaamattomana. Urkutoimikunnan vertailussa ei mainita, että Virtasen tarjouksesta puuttuivat 2 kpl kiinteää kombinaatiota. Tein tämän huomion tutkiessani tarjouksia itse.

Tarjouspyynnön seitsemännessä kohdassa mainittiin, että liitteenä ollut dispositio katsotaan pohjaksi tarjouksen tekoa varten ja tarjous annetaan kyseisen disposition mukaisesti, mutta tarjoaja voi tehdä myös siitä poikkeavan ehdotuksen. Virtanen, Sotkamo ja Grönlund olivat tulkinneet kohdan siten, että antoivat vain oman dispositioehdotuksensa. Urkutoimikunnan mielestä sanamuodoista ilmenee, että lähtökohtana on tarjouksen antaminen liitteenä olleen disposition mukaisesti. Sen lisäksi on halutessaan voinut tehdä oman dispositioehdotuksensa. Urkutoimikunta oli tutkinut hankintalakia tämänkin kohdan suhteen ja totesi sen perusteella, ettei tarjouksen täydentäminen tarjouspyynnön mukaiseksi jättöpäivän jälkeen ole tasapuolista kaikkia tarjoajia kohtaan. Sen takia Sotkamolta ja Grönlundilta ei pyydetty täydentävää tarjousta eikä Virtaselta pyydettyä täydentävää tarjousta hyväksyty.

Jäljelle jääneitä kahta tarjousta, Paschen ja Porthan, verrattiin toisiinsa pistetaulukon perusteella. Tarjouspyynnössä ensin mainitulle työn hinta-laatusuhteelle on pisteytyksessä määritelty maksimissaan 30 pistettä. Toiseksi mainitulle tuotteen soveltavuudelle Pohjois-Suomen ankariin olosuhteisiin on annettu maksimissaan 25 pistettä. Kolmanneksi mainitulle toimitusajalle on annettu maksimissaan 20 pistettä ja hinnalle 15 pistettä. Takuuta ja

²⁶ Hankintalain 1§:n 1 momentti ja Hankintalain 6§:n 3 momentti.

huoltoa koskevalle yhteistyölle on määritelty maksimissaan 10 pistettä. Pistevertailussa Paschen on saanut työn hinta-laatu suhteesta täydet 30 pistettä ja Porthan 20 pistettä. Soveltuvuudesta Pohjois-Suomen olosuhteisiin molemmat ovat saaneet 20 pistettä. Toimitusajasta molemmat ovat saaneet täydet 20 pistettä. Hintavertailusta Paschen on saanut täydet 15 pistettä ja Porthan 5 pistettä. Myöhempää takuuta ja huoltoa koskevasta yhteistyöstä Paschen on saanut täydet 10 pistettä ja Porthan 5 pistettä. Paschen on saanut kokonaisuudessaan 95/100 pistettä ja Porthan 70/100 pistettä.

Pistevertailutaulukon liitteenä ovat perustelut pisteytykselle. Hinta-laatusuhteen vertailussa on hyödynnetty urkutoimikunnan tutustumismatkan aikana karttunutta kokemusta ja tietoa Paschenin ja Porthanin rakentamista uruista. Vertailukohteina ovat olleet erityisesti Paschenin Teerijärvelle ja Porthanin Vähäänkyröön rakentamat urut. Perustelussa mainitaan, että arviossa on otettu huomioon myös aiemmat havainnot tuotteista. Tuotteen soveltuvuutta Pohjois-Suomen olosuhteisiin vertailtiin vain siinä mielessä, että urkutoimikunta on todennut, ettei kummallakaan rakentajalla ole erityistä kokemusta vastaavankokoisten urkujen rakentamisesta Pohjois-Suomeen. Siitä syystä urkujen ominaisuuksia vertailtiin Teerijärven ja Vähäänkyrön urkujen avulla. Toimitusajasta mainitaan, että molempien rakentamoiden toimitusaika katsottiin yhtä sopivaksi. Pistemäärä olisi ollut alempi, jos toisen tarjoajan toimitusaika olisi ollut esimerkiksi viisi vuotta. Hintavertailun perusteena on luonnollisesti se, että alemman hinnan tarjonnut saa suuremman pistemäärän. Myöhempää takuuta ja huoltoa koskevaa yhteistyötä on arvioitu vertaamalla tarjouksessa ilmoitettua takuu-aikaa sekä haastatteleamalla niiden seurakuntien työntekijöitä, joihin Paschen ja Porthan ovat toimittaneet urut.

Pistevertailun perusteella Paschen sai paremmat pisteet kuin Porthan, joten urkutoimikunta esitti kirkkovaltuustolle 15.11.2004 pitämässään kokouksessa Paschenin tarjouksen hyväksymistä. Kirkkoneuvoston taloudellinen jaosto sekä kirkkoneuvosto hyväksyivät urkutoimikunnan esittämät perustelut ja esittivät kirkkovaltuustolle tarjouksen hyväksymistä. Kirkkovaltuusto päätti hyväksyä 8.12.2004 pitämässään kokouksessa urkutoimikunnan esittämien perusteiden Paschenin tarjouksen. Kirkkovaltuusto päätti samassa kokouksessa, että uruhankkeelle haetaan Kirkon keskusrahaston investointitukea.²⁷

Iin seurakunta ilmoitti hankintapäätöksestä 10.12.2004 niille urkurakentamoille, joiden tarjoukset päätettiin jättää tarjousvertailun ulkopuolelle tai joiden tarjous ei tullut valituksi. Kirjeessä kerrotaan, että Paschenin tarjous todettiin kokonaistaloudellisesti edullisimmaksi ja liitteenä ovat hankintapäätöstä koskeva pöytäkirja, vertailussa käytetty pisteytystauluk-

²⁷ Kirkkohallituksen 25.10.2005 tekemän päätöksen mukaan Iin seurakunnan hakemus Kirkon keskusrahaston tukea varten hylättiin.

ko, perustelut pisteytykselle sekä valitusosoitus-kaavake hallinto-oikeuteen ja markkinaoikeuteen. Kirjeen on allekirjoittanut Iin seurakunnan silloinen talouspäällikkö Simo Paakkola.

Kirkkohallituksen yliarkkitehti Eero Raatikainen on pyydettyssä lausunnossaan, joulukuun puolivälissä 2004, arvioinut Iin kirkon urku- ja erityisesti fasadisuunnitelmia. Hän arvioi, että kirkon vanhojen urkujen 1950-luvun tapaan pelkistetty fasadi sopii kirkon tyyliin erityisen hyvin. Hän pohtiikin, että uusien urkujen tekeminen vanhojen urkujen näköiseksi tuottaisi ulkonäöllisesti hyvän lopputuloksen. Hän arvelee kuitenkin, että urkujen rakentaminen puoli vuosisataa vanhan mallin mukaan olisi epäaitoa ja lavastamista. Raatikainen arvioi Paschenin tekemien suunnitelmien soveltuvan kirkkotilaan hyvin. Hän arvostaa, ettei urkusunnitelmissa ole korostuneita tyyllilainoja miltään aikakaudelta ja ettei lainoja ole Iin kirkkoa vanhemmilta aikakausilta. Hän arvioi tarkasti urkujen muotoja ja pillistön sijoittelua verraten niiden yhtäläisyyksiä kirkkosalin muotoihin ja eri aikakausien tunnusomaisiin piirteisiin. Eero Raatikainen kertoo lausunnossaan, että yleensä urkujen uusiminen aiheuttaa kirkon sisäasuun olennaisen muutoksen ja siksi edellytetään, että kirkkohallitus vahvistaa ja arvioi muutoksen. (Kirkkolaki 14.2.2) Hän suosittelee, että Iin uusien urkujen aiheuttaman muutoksen arvioi ja vahvistaa kirkkohallitus.

Urkujenrakennussopimus on allekirjoitettu markkinaoikeuden käsittelyn (katso seuraava luku) jälkeen 29.11.2005. Urkujen dispositio on paria äänikertanimen muutosta lukuun ottamatta vastaava kuin tarjouspyynnön liitteessä esitetty. I sormion Hålflojt on muutettu Flöjt-äänikerraksi ja II sormion Flöjt äänikerraksi Flöjt octaviante. Sopimuksessa on eritelty urkujen hinta ja maksuaikataulu sekä maksuun liittyvät ehdot ja mahdollisten muutosten vaikutukset. Lisäksi siinä määritellään urkuosien vakuutusvastuu, milloin se on rakentajalla ja milloin siirtyy seurakunnalle sekä urkujen takuu-aika ja sen ehdot. Urkujen luvataan olevan valmiiksi asennettuina ja äänitettyinä 30.6.2008 mennessä.

Iin kirkon vanhoista uruista julkaistiin myynti- ja purkuilmoitus Kotimaa-lehdessä. Määräaikaan mennessä seurakunta ei saanut yhtään tarjousta, mutta määräajan jälkeen tarjouksia tuli kaksi. Urkutoimikunta päätti hyväksyä Ari ja Antti Rautakosken tarjouksen, joka sisälsi urkujen purkutyon ja materiaalin poiskuljetuksen sekä materiaaleista 500 euron maksun.

Uusien urkujen valmistumista urkutoimikunta päätti juhlistaa vihkiäisjuhlilla Iin koti-seutupäivien yhteydessä heinäkuun alussa 2008. Lisäksi urkujen käyttöönottoa juhlistettiin urkuviikolla syksyllä 2008.

3.5.4 Tarjouskilpailun käsittely markkinaoikeudessa

Varatuomari Kalle Savolainen lähetti Iin seurakunnalle Helsingissä 20.12.2004 allekirjoitetun ilmoituksen siitä, että hänen päämiehensä tekevät hankintalain mukaisen hakemuksen markkinaoikeudelle Iin seurakunnan tekemästä hankintapäätöksestä. Hakijoina, joiden asiamiehenä Kalle Savolainen toimi, olivat Sotkamo, Porthan ja Virtanen. Ilmoituksessa kerrotaan hakemuksen alustavasta sisällöstä ja markkinaoikeudelle esitettävistä vaatimuksista. Hakijat vaativat, että markkinaoikeus poistaa seurakunnan tekemän hankintapäätöksen kokonaan tai velvoittaa sen korjaamaan virheellisen menettelynsä ja että Iin seurakunta määrätään korvaamaan hakemuksesta aiheutuneet kulut viivästyskorkeineen. Lisäksi hakijat vaativat, että Iin seurakunta määrätään maksamaan hyvitysmaksua kaikille hakijoille, joilla olisi ollut mahdollisuus voittaa virheettömässä menettelyssä. Ilmoituksen liitteenä on kaikkien hakijoiden avoin asianajovaltakirja.

3.5.4.1 Hakemus markkinaoikeuteen

Varsinainen hakemus oli toimitettu markkinaoikeudelle ja sen kopio lähetetty Iin seurakuntaan. Hakemuksessa perustellaan hakijoiden esittämiä vaatimuksia monelta kannalta. Heidän mielestään tarjouspyynnön alussa mainittu sanamuoto, jonka mukaan tarjousta annettaessa ”tulee huomioida seuraavat seikat”, antaa ymmärtää, etteivät huomioitavat asiat ole ehdottoman sitovia. Hakijoiden mielestä asia olisi pitänyt mainita ehdottomammin, mikäli vaatimukset ovat seurakunnan mielestä olleet ehdottoman sitovia, esimerkiksi tarjousta annettaessa ”tulee ottaa huomioon” tai ”tulee ehdottomasti ottaa huomioon” seuraavat seikat. Hakijoiden mielestä sanoilla huomioida tai ottaa huomioon on sitovuuden kannalta hieman eri merkitys.

Tarjouspyynnön seitsemännessä kohdassa mainittu dispositio määritelmä on hakijoiden mielestä ollut epäselvä. Hakijat olivat liittäneet dispositio-toiveeseen myös muita tarjouspyynnössä esitettyjä vaatimuksia: tarjouksista valitaan kokonaistaloudellisesti edullisin ja urkujen pääasialliseksi käyttötarkoitukseksi mainitaan kirkolliset toimitukset. Näiden vaatimusten luoman mielikuvan pohjalta Sotkamo ja Virtanen tekivät oman ehdotuksensa dispositioksi, koska tehtyjen muutosten ajateltiin tuovan seurakunnalle huomattavaa säästöä. Sotkamon ja Virtasen dispositioista puuttui molemmista superoktaavipillit (gis'''– a''') ja niiden vaatima koneisto, joka olisi tuonut seurakunnalle noin 15 000 euron säästön. Muuten tarjoukset vastasivat tarjouspyyntöä. Sotkamo ja Virtanen eivät pitäneet omien tarjous-

tensa hylkäämistä oikeudenmukaisena, koska tarjouspyynnössä annettiin heidän mielestään selkeästi mahdollisuus tehdä dispositiosta poikkeava ehdotus. Hakijoiden mielestä tarjouspyynnöstä ei tullut riittävän selkeästi esille seurakunnan vaatimus siitä, että kaikilta tarjoajilta haluttiin ehdottomasti disposition mukaiset tarjoukset. Lisäksi heidän mielestään olisi pitänyt mainita selkeästi, että vaihtoehtoisen disposition tarjoaminen on lisämahdollisuus ja että se on päätarjouksen rinnalla tarjottava vaihtoehto.

Hakijat lisäävät vielä, että seurakunnan olisi pitänyt pyytää kaikilta tai ainakin oman disposition tarjonneilta jälkikäteen myös sellainen tarjous, johon disposition mukaiset ominaisuudet olisi lisätty. Vaihtoehtona esitetään, että seurakunta olisi voinut pyytää halutesaan superoktaavikoppelit tarjoukseensa sisällyttäneiltä sellaisen tarjouksen, josta ne on poistettu. Tällöin olisi heidän mielestään kaikkia tarjoajia kohdeltu tasapuolisesti. Hakijat mainitsevat vielä tarjousten vertailusta, että kokonaistaloudellisesti edullisimman vertailuperiaatteen ollessa kyseessä olisi tarjouspyynnössä pitänyt yksilöidä ne asiat, jotka vaikuttavat ratkaisupäätökseen. Hakijoiden mielestä näitä asioita ei ollut ilmoitettu eikä myöskään pisteytystä ollut mainittu. He epäilevätkin, että pisteytystaulukko on laadittu vasta tarjousten saamisen jälkeen, jolloin painoarvot on voitu laskea jonkin ennalta valitun tarjoajan eduksi. Kaikki hakijat ovat sitä mieltä, ettei toteutettu pisteytys ollut yksiselitteisen tasapuolinen kaikkia tarjoajia kohtaan.

Pisteytystaulukossa hinta-laatusuhteelle annettiin 30 %:n painoarvo. Hakijoiden mielestä kyseinen arviointikriteeri seurakunnan käyttämällä lisäperusteluilla oli erittäin subjektiivinen ja antoi mahdollisuuden spekulatioihin. Hinta-laatusuhteen lisäksi hinta oli vielä omana arviointiperusteenaan ja sen painoarvo oli 15 %. Hakijoiden mielestä hinnalle annettiin liikaa painoarvoa, koska kyseessä oli kuitenkin kokonaistaloudellisesti edullisimman tarjouksen valinta. Hakijat ihmettelevät sitä, miten suomalaiselle ja keskieurooppalaiselle valmistajalle annettiin sama pistemäärä vertailtaessa tarjoajien kokemusta rakentaa urut Pohjois-Suomen ankariin olosuhteisiin. He arvelevat, että suomalainen rakentaja on huomattavasti kokeneempi maamme ilmasto-olosuhteisiin rakentamisessa. Hakemuksessa kritisoidaan pisteytyksessä annettua suurta painoarvoa (20 %) toimitusajalle siitä syystä, että pääperiaate tarjousten valinnassa oli kuitenkin kokonaistaloudellinen edullisuus. Myöhempää takuuta ja huoltoa koskevasta arviointikriteeristä annettiin korkeammat pisteet keskieurooppalaiselle tarjoajalle, mikä on hakijoiden mielestä hämmästyttävää. Heidän mielestään jo välimatka ja erikielisyys heikentävät takuun ja huollon sujuvuutta keskieurooppalaisen rakentamon osalta. Hakijat vaativat, että seurakunta maksaa jokaiselle urukurantamolle tarjouksen tekemiseen menneet kulut eli yhden henkilötyöviikon kokonaiskur-

lut, joka on 1500 euroa. Lisäksi vaaditaan, että seurakunta maksaa hakijoiden yhteiset hakemuskulut 1500 euroa. Hakemus on allekirjoitettu 21.12.2004.

3.5.4.2 Vastinepyyntö ja seurakunnan vastine

Markkinaoikeus on lähettänyt Iin seurakunnalle vastinepyynnön 28.12.2004. Markkinaoikeus antaa julkisista hankinnoista annetun lain 11 §:n 1 momentin perusteella mahdollisuuden vastineen antamiseen saadun hakemuksen johdosta. Vastineeseen pyydetään liittämään jäljennökset tarjouspyynnöstä, saaduista tarjouksista, tarjousvertailusta, selvitys hankinnan sopimuskaudesta sekä hankinnan arvonlisäverottomasta kokonaisarvosta. Vastineessa pyydetään selvittämään miten ja milloin hankintapäätöksestä on tiedotettu tarjoajille. Vastine pyydetään palauttamaan tiettyyn päivään mennessä ja lisäksi mainitaan, että asia voidaan ratkaista myös ilman vastinetta. Seurakunnan on otettava selvää, sisältykö vastineeseen tai sen liitteisiin liikesalaisuuksia. Mahdollisista liikesalaisuuksista on ilmoitettava markkinaoikeudelle. Vastinepyynnön on allekirjoittanut ”ma. markkinaoikeustuomari”.

Iin seurakunta toimitti markkinaoikeudelle sitoumuksen 29.12.2004, jonka mukaan seurakunta ei allekirjoita urkuhankintaa koskevaa hankintasopimusta ennen kuin markkinaoikeus on ratkaissut asian.

Iin seurakunnan kirkkovaltuusto on toimittanut vastineen markkinaoikeudelle 12.1.2005. Vastineessa perustellaan seurakunnan tekemiä päätöksiä yksityiskohtaisesti ja kiistetään kaikki hakemuksen tehneiden vaatimukset. Sanamuodon ”tulee huomioida” perustellaan olevan riittävän sitova ja selkeä, koska lauseen jälkeen esitetyt 14 kohtaa ovat sitovia ja sitovassa sanamuodossa esitettyjä. Sen jälkeen mainitaan, että hakijat ovat osallistuneet useisiin tarjouskilpailuihin ja tehneet useita hakemuksia markkinaoikeuteen, joten heidän oletetaan tietävän, että tarjouskilpailulla halutaan vertailukelpoisia tarjouksia. Tarjouspyynnössä olleesta disposition määritelmästä todetaan, ettei urkutoimikunta ole kyseisen tarjouspyynnön kohdan perusteella antanut tarjoajille vapaita käsiä disposition suunnitteluun. Urkutoimikunta katsoo ilmaiseensa riittävän selkeästi, että vain annetun disposition mukaan laaditut tarjoukset ovat hyväksyttäviä. Vastineessa selvitetään myös, että tarjouspyynnössä ilmaistu lause tarkoittaa sitä, että disposition mukaisen tarjouksen lisäksi tarjoaja voi tehdä myös oman ehdotuksensa. Jos annetun disposition mukainen tarjous on puuttunut, ei suppeampaa ja halvempaa tarjousta ole voitu hyväksyä, sillä ensisijaisesti on haluttu disposition mukaista tarjousta. Vastineessa todetaan, ettei tarjousten täydentäminen

jättöajan jälkeen olisi ollut oikeudenmukaista niitä tarjoajia kohtaan, jotka olivat jättäneet pyynnön mukaisen tarjouksen.

Hakemuksessaan urkurakentamot vaativat, että tarjouspyynnössä olisi täytynyt yksilöidä selkeästi ne asiat joiden perusteella tarjouksia on vertailtu, koska valintaperusteena ilmoitettiin olevan kokonaistaloudellisen edullisuuden. Vastineessa kiistetään, ettei valintaperusteista olisi kerrottu riittävän selkeästi, koska ne lueteltiin tärkeysjärjestyksessä tarjouspyynnön kohdassa 12. Siinä mainitaan myös, ettei pisteytyksen käyttöä ole välttämättä ilmoittaa tarjouspyynnössä. Sen, että tarjouksia vertaillaan ilmoitettujen kriteerien perusteella ja että pisteytys liitetään hankintapäätökseen, kerrotaan riittävän. Pisteytyksen tasapuolisuutta, painoarvioita ja arviointikriteereitä kohtaan esitetty kritiikki ja epäilykset kiistetään vastineessa. Kriteerit kerrotaan laaditun seurakunnan omista tarpeista lähtien, tavoitteena saada mahdollisimman korkealaatuinen soitin, joka palvelee seurakuntaa pitkään. Sen jälkeen mainitaan, että halvimman tarjouksen hyväksyminen ei välttämättä olisi ollut seurakunnalle paras mahdollinen ratkaisu. Vastineen mukaan osa kriteereistä on määriteltä arviointiperusteeksi sen takia, että urkujen tekniikassa, käsityössä ja äänityksessä on eroja, joita on haluttu vertailla referenssisoittimien perusteella. Vertailussa tarjoajia vakuutetaan kohdellun tasapuolisesti ja syrjimättömästi.

Kahden tarjoajan kokemusta ja osaamista urkujen rakentamisesta Pohjois-Suomen ankariin olosuhteisiin on verrattu urkutoimikunnan saamiin tietoihin heidän rakentamiensa urkujen sijaintipaikoista. Koska molemmilla rakentamoilla oli heidän tietojensa mukaan vain Etelä- ja Keski-Suomeen rakennettuja urkuja, heille on annettu sama pistemäärä. Toimitusajankohdan kerrotaan olleen merkittävä tieto seurakunnan kannalta, ja sen takia se on otettu arviointiperusteeksi. Takuuta ja huoltoa koskeva arviointikriteeri ja siinä saksalaiselle rakentamolle annetut paremmat pisteet perustellaan muun muassa pitemmällä takuuajalla. Urkutoimikunnan selvitysten mukaan Paschenilta saa hyvää palvelua ja keskeisiin tehtäviin suomea puhuvia työntekijöitä. Takuuta ja huoltoa koskevan arvioinnin lisäperusteluna esitetään, että niiden toimivuutta käytännössä arvioidaan kyselemällä kokemuksia niiden seurakuntien henkilöiltä, joihin kyseiset rakentamot ovat toimittaneet urut.

Vastineessa todetaan, ettei markkinaoikeudelta voida edellyttää laatua koskevien arviointikriteerien yksityiskohtaista tulkintaa, koska heillä ei todennäköisesti ole urkujen osalta syvällistä asiantuntemusta. Urkutoimikuntaan on kuulunut kolme kanttoria sekä asiantuntija Stefan Lönnquist. Heidän asiantuntemuksensa ja urkutoimikunnan syvällisen aiheeseen perehtymisen johdosta vastineessa todetaan, että kriteerit ja niiden pisteytys on tehty perusteellisen harkinnan ja selvitysten perusteella. Seurakunnan urkutoimikunta ja kirkkovaltuusto vastineen tekijöinä kiistävät rahalliset korvausvaatimukset. He ovat omasta mieles-

tään noudattaneet hankintalakia ja kohdelleet tarjoajia tasapuolisesti ja syrjimättömästi. Perustelujensa nojalla seurakunta esittää, että markkinaoikeus hylkää hankinnasta tehdyn hakemuksen.

3.5.4.3 Hakijoiden vastaselitys

Iin seurakunnan vastineen johdosta hakijat Sotkamo, Porthan ja Virtanen esittivät vielä asiamiehensä johdolla vastaselityksen markkinaoikeudelle 17.2.2005. Hakijat toistavat hakemuksensa ja perustelevat sitä vielä lisää. Heidän mielestään vastineessa ei esitetty pätevää selitystä, joka olisi kumonnut heidän näkemyksensä siitä, ettei tarjouspyynnössä ollut sanonta ”tulee huomioida” tarkoittanut ehdotonta vaatimusta. Hakijat olivat mieltäneet tarjouspyynnössä mainitun kokonaistaloudellisesti edullisimman valintaperusteen sekä tarjouspyynnössä mainitun mahdollisuuden käyttää omaa luovuuttaan disposition suunnittelussa siten, että tarjoajalle annettiin mahdollisuus suunnitella poikkeava dispositio turhien ja aiheettomien kulujen karsimiseksi. Virtasen ja Sotkamon dispositiosta pois jättämä superoktaavikoppeli olisi tuonut seurakunnalle huomattavaa säästöä. Lisäksi hakijat mainitsevat, että urkurakentamisen ammattiipiireissä pyyntöä rakentaa superoktaavipillit mekaaniseen soittimeen pidetään tarjouspyynnön tekijöistä johtuvana asiantuntemuksen puutteena. Heidän näkemyksensä mukaan superoktaavipillit rakennetaan yleensä pneumaattisiin urkuihin, joihin ne teknisistä syistä soveltuvat paremmin. Hakijat lisäävät vielä, että heidän mielestään soittimen rakentaja haluaa jo suunnitteluvaiheessa korjata tarjouspyynnössä mahdollisesti esiintyvät tekniset ja rakenteelliset virheet.

Hakijat toistavat myös epäilyksensä, joita he tuntevat tarjousten vertailussa käytettyä pisteytystä kohtaan. Heidän mielestään pisteytyksestä ja sen painotuksista olisi pitänyt ilmoittaa jo tarjouspyynnössä. Tällöin tarjouksen tekijät olisivat voineet harkita kannattaako tarjousta edes tehdä, koska he olisivat voineet havaita, että tarjous voidaan valita urkutoimikunnan jäsenten henkilökohtaisten mieltymysten perusteella. Hakijat epäilevät Iin urkutoimikunnan asiantuntijana toimineen Stefan Lönnquistin pätevyyttä tehtävänsä, sillä heidän mielestään kyseinen henkilö ei tunne riittävän hyvin urkujen teknisiä ominaisuuksia, urkujen rakennusta tai niiden yksityiskohtaista suunnittelua. Lisäksi he mainitsevat, että Martti Porthanin lähettämässä kirjeessä Iin urkutoimikunnalle ennen tarjouksensa tekemistä aavisteltiin jo tarjouskilpailun tuleva ratkaisu, joka Porthanin mielestä oli se, että tilaus tehdään ulkomaiselta toimittajalta. Porthan ei olisi edes tehnyt tarjousta epäilyjensä vuoksi, jollei urkutoimikunta olisi lähettänyt erillistä pyyntöä.

Hakijat esittävät vielä perusteen, jonka mukaan urkutoimikunnan olisi pitänyt antaa hankintahinnalle huomattavasti suurempi painoarvo, koska valintaperusteena on ollut kokonaistaloudellinen edullisuus. Hinnalle annettavaa painoarvoa lisää heidän mielestään vielä se, että hankintaan käytetään kaikkien Suomen evankelisluterilaisten seurakuntien rahoittamaa Kirkon keskusrahaston avustusta.²⁸ Hakijat toistavat rahalliset vaatimuksensa sillä erotuksella, että kuluvaatimukset ovat nousseet 3000 euroon. Todisteluksi hakijat pyytävät, että professori Pentti Peltto voisi esittää suullista tai kirjallista näyttöä markkinaoikeudelle superoktaavipillien mukaan ottamisesta ja soveltuvuudesta mekaaniseen soittimeen. Todistelun tarvetta hakijat perustelevat sillä, että urkujen rakennus on erittäin kapea erityisosaamisen alue eikä voida olettaa, että markkinaoikeudella olisi riittävästi tietoa tältä erityisalalta.

Iin seurakunnan talouspäällikkö vastasi vielä lyhyesti hakijoiden vastaselitykseen ja totesi, että seurakunta/urkutoimikunta voi ja saa itse päättää minkälaiset urut se haluaa. Tästä syystä se saa myös ratkaista haluaako se urkuihin superoktaavit vai ei. Lisäksi talouspäällikkö mainitsee, etteivät tarjouksen tekijät voi ottaa oikeudekseen opastaa urkutoimikuntaa urkujen suunnittelussa omien intressiensä mukaisesti.

3.5.4.4 Markkinaoikeuden päätös

Markkinaoikeus käsitteli Iin seurakunnan urkuhankintaa koskevaa hakemusta, vastinetta ja vastaselitystä 1.4.2005 ja teki asiasta päätöksen. Päätöksessä todetaan, että lisätodistelun vastaanottaminen Pentti Pellolta on tarpeetonta, koska seurakunnalla ja sen urkutoimikunnalla on valta päättää, minkälaisen soittimen se haluaa. Tarjouspyynnön liitteenä olleen disposition ei katsota olleen yksittäistä tarjoajaa syrjivä. Urkujen tekninen rakenne ja tiettyjen osien soveltuvuus soittimeen ovat asioita, joilla ei ole markkinaoikeuden mukaan oikeudellista merkitystä asian lainmukaisuutta arvioitaessa. Hankintailmoituksen ja tarjouspyynnön perusteella markkinaoikeus katsoo, että urkutoimikunta on määritellyt hankinnan kohteena olevat urut riittävän selkeästi ja tarkasti. Tarjouspyynnön dispositiota määrittelevä kohta ei päätöksen mukaan vapauta tarjoajaa tekemästä tarjousta ensisijaisesti tarjouspyynnön vaatimusten ja liitteenä olleen disposition mukaisesti. Sotkamon ja Virtasen tarjoukset eivät siten vastaa tarjouspyyntöä, koska niistä puuttuvat oktaavikoppelit. Päätöksessä todetaan, ettei seurakunnan urkutoimikunnalla ollut mahdollisuutta pyytää edellä

²⁸ Hankintaan ei käytetty Kirkon keskusrahaston avustusta, koska seurakunnan hakemus hylättiin. Kirkkohallitus teki päätöksen avustushakemuksen hylkäämisestä 25.10.2005, joten hakijoilla ei voinut olla tätä tietoa.

mainittuja urkurakentamoita täydentämään tarjouksiaan, jottei kaikkien tarjoajien tasapuolinen ja syrjimätön kohtelu vaarantuisi.

Urkutoimikunta ilmoitti arviointiperusteet tärkeysjärjestyksessä sekä hankintailmoituksessa että tarjouspyynnössä. Markkinaoikeus katsoo, että kaikki arviointiperusteet liittyvät hankinnan kohteeseen, urkuihin, eivätkä ne ole luonteeltaan syrjiviä. Päätöksessä todetaan myös, että arviointiperusteet ovat olleet riittävän tarkkoja, jotta tarjoajat ovat voineet saada käsityksen niistä asioista, joilla on merkitystä tarjousten vertailuvaiheessa. Lisäksi mainitaan, etteivät arviointiperusteet ole antaneet urkutoimikunnalle rajoittamatonta vapautta tarjousten vertailussa. Arviointiperusteiden painoarvojen ilmoittaminen tarjouspyynnössä ei ole hankintalain mukaan välttämätöntä. Markkinaoikeus on tutkinut myös Paschenin ja Porthanin tarjousten vertailua ja siinä käytettyjä painotuksia. Vertailussa on päätöksen mukaan toimittu tasapuolisesti ja syrjimättömästi tarjoajia kohtaan. Markkinaoikeus päätyi asian tutkimisen jälkeen hylkäämään urkurakentamoiden hakemuksen, ja asianosaiset rakentamot joutuivat pitämään oikeudenkäyntikulut vahinkonaan. Päätöksen lopussa todetaan, että siihen voi hakea muutosta valittamalla korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

Iin seurakunnan talouspäällikkö Simo Paakkola kirjoittaa seurakunnan virallisessa lausunnossa 5.4.2005, että seurakunta odottaa markkinaoikeuden päätöksen lainvoiman saamista ennen hankintasopimuksen allekirjoittamista. Lausunnossa todetaan, ettei markkinaoikeuskäsittely ole vielä viivytännyt urkujen hankinnan aikataulua, mutta valitukset korkeimpaan hallinto-oikeuteen saattavat aiheuttaa vuoden viivästyksen. Lausunnon kirjoittamishetkellä tavoitteena oli, että urut olisivat käytettävissä vuonna 2007. Talouspäällikkö kirjoittaa lausunnossa myös oman mielipiteensä markkinaoikeuskäsittelystä. Hänen mielestään markkinaoikeuden päätös vastasi sitä, mitä seurakunnassa oli aavisteltu. Samalla hän kuitenkin harmittelee, että tarjouskilpailusta jouduttiin jättämään niin monta tarjousta sivuun. Hän näkee urkujen hankinnan seurakuntaan hyvin vaativana tehtävänä, koska hankinta tehdään niin harvoin. Hyvästä urkuasiantuntijasta on talouspäällikön mielestä erinomainen apu. Hankintalain näkökulmasta tarjouskilpailun suunnitteleminen ja toteuttaminen on vaativa tehtävä, sillä lain tuntemus saattaa olla heikko sekä urkurakentamoissa että seurakunnissa. Talouspäällikkö vetoaakin, että kirkkohallitus laatisi selkeän ohjeistuksen ja malliasiakirjat urkujen hankintaa varten. Hyvällä ohjeistuksella voitaisiin helpottaa hankintaprosessia ja vähentää oikeudenkäyntiriskiä. Lisäksi seurakunnat voisivat hyötyä taloudellisesti saadessaan mahdollisimman monta vertailukelpoista tarjousta.

3.6 Pudasjärven urkutarjoukset

Pudasjärven urkujen tarjouspyyntöasiakirjat toimitettiin kolmen suomalaisen rakentamon (Sotkamo, Virtanen ja Porthan) lisäksi Kerkorgelbouw Pels & Van Leeuwen B. V. ja Bruno Christensen & Sønner Orgelbyggeri ApS rakentamoille. Näistä tarjouksen jätti toimittamatta ainoastaan Kerkorgelbouw Pels & Van Leeuwen B. V.

3.6.1 Sotkamon ja Virtasen tarjoukset

Sotkamon tarjous on tehty tarjouspyynnössä olleen disposition mukaisesti. Tarjouksen alussa pyydetään ottamaan huomioon, että jos Sotkamo valitaan urkurakentajaksi, urkujen lopulliset rakenteelliset ja taiteelliset suunnitelmat tehtäisiin vasta tilauspäätöksen jälkeen. Rakentamon mielestä tällä tavalla saadaan urkujen soinnillisesta ja teknisestä laadusta paras mahdollinen. Tarjouksessa on esitetty fasadia ja urkujen sijoitusta koskevia suunnitelmia, jotka urkurakentajien mielestä vastaavat paremmin kirkon valmistumisajankohtaa ja urkujen tyyllisuuntaa. Fasadi- ja sijoitussuunnitelmat kerrotaan kuitenkin tehtävän yhteistyössä Arkkitehtitoimisto Jorma Teppo Oy:n kanssa.

Sotkamon tarjouksessa urkujen tyylliseksi lähtökohdaksi aiotaan ottaa ruotsalais-suomalainen myöhäisbarokki tai varhaisromantiikka. Kyseisen tyylin mukaan rakennettujen urkujen soinnin kerrotaan olevan kuulas, kantava ja avara. Urkujen äänitykseen ja rakenteisiin voitaisiin mahdollisesti ottaa joitakin piirteitä Olof Schwanin urkujenrakennusperinteestä. Tähän kuuluvat yksinkertaiset ja toimivat mekaaniset ratkaisut, selkeä urkujen perusrakenne ja helppo huollettavuus. Urkurakentamo kertoo tekevänsä lähiaikoina laajaa tutkimustyötä Olof Schwanin rakentamista uruista, sillä he rakentavat Schwan-tyyliset urut Vihannin kirkkoon. Urkujen viritysjärjestelmäksi aiotaan valita niin sanottu ”hyvä viritys”.

Urkujen rakenneselosteessa kerrotaan materiaaleista, urkurakentajien käyttämistä alihankkijoista ja rakenteiden tyylinmukaisuudesta. Urkujen runko rakennetaan liimatusta, oksattomasta massiivimännystä. Luukut rakennetaan peilitekniikalla, jotta ne kestävät puun elämisen kaikissa olosuhteissa. Ilmalaatikoiden, ilmansyötön ja soittokoneiston materiaaleista, eri osista ja niiden toiminnasta kerrotaan tarkasti. Soittokoneisto rakennetaan itesesäytyväksi, ja sen materiaalivalinnat ja tekniset ratkaisut takaavat sen, ettei säätötarvetta huoltojen välillä yleensä ole. Puupillit sekä osa metallipilleistä valmistetaan Urkurakentajien tiloissa, sen sijaan julkisivu- ja kielipillit toimittaa hollantilainen Stinkens. Pillien mate-

riaalit ja mensuurit valitaan tyylin perusteella. Huilupilleissä on 5–30 % ja principaleissa 60–75 % tinaa.

Urkujen hinnaksi tarjotaan 399 000 € jaettuna neljään maksuerään, jotka maksetaan sitä mukaan, kun urut valmistuvat kirkkoon. Varsinaisia ennakkomaksueriä ei siis ole ollenkaan. Hintaan sisältyvät arvonlisävero, rahdit, päivärahat, majoitukset sekä urkujen nuotti- ja jalkiovalot. Hintaan eivät sisälly urkujen pintakäsittely, asennusajan valaistus, lämpö ja siivous kirkossa, aputyövoima urkuosien siirtämisessä kirkkoon, mahdollisesti tarvittavat rakennustelineet eikä puhallinkoneen ja huoltovalojen liittämien sähköverkkoon ja siihen sisältyvät tarvikkeet. Urkujen toimitusajaksi luvataan tarjouksen tekohetkellä 2,5 vuotta. Urkujen osat ovat vakuutettuja siihen asti, kun ne on siirretty kirkkoon. Urkujen takuuajaksi luvataan 15 vuotta ja puhaltimen takuuajaksi kaksi vuotta. Myöhemmän huollon osalta mainitaan, että huoltohinta vuodessa on 700 €, joka sisältää kaikki kulut. Tarjouksen ilmoitetaan olevan voimassa neljän kuukauden ajan.

Virtasen tarjouksessa kerrotaan rakentamon työntekijöiden taidosta ja kokemuksesta rakentaa urut Suomen vaihteleviin ilmasto-olosuhteisiin. Rakentamon valmistamat urut tehdään kokonaan massiivimännystä, urkumetallista, nahasta, luusta, messingistä ja raudasta. Lämpökäsiteltyä puuta urkurakentamo ei käytä. Urkujen kaappi ja fasadi rakennetaan Arkkitehtitoimisto Jorma Teppo Oy:n suunnitelmien pohjalta ja kaappi tehdään ”raami/peilirakenteella”. Rakentamon työntekijöiden kerrotaan hallitsevan kaikki urkujen pintakäsittelytyöt, joten urut luvataan toimittaa valmiiksi maalattuna.

Urkujen soinnillisen suunnittelun lähtökohdaksi kerrotaan otettavan tarjouspyynnön mukaisesti 1700–1800-luvun vaihteen ruotsalais-suomalainen rakennusperinne. Myös pillien mitoitus, materiaalit ja äänitystekniikka valitaan tämän tyyllisuunnan mukaan. Mensuurien kerrotaan olevan suhteellisen laajoja, tinaprosentit ovat principaleissa 70–80 % ja huiluissa 30–40 %. Metallipillit tulevat Virtasen rakentamiin urkuihin Mittermeier & Söhnen pilliverstaalta Saksasta. Ilmalaatikot rakennettaisiin hienosyisestä suomalaisesta männystä, kuten myös pillitukit, soittoventtiilit ja äänikertalisteet. Rakentamalla kiinnitetään erityistä huomiota siihen, että urut ovat helposti huollettavat ja viritettävät. Soittokoneisto rakennetaan kaksivartiseksi²⁹ ja itsesäätyväksi. Ilmansyötöstä vastaavat Laukhuffin puhallin, yksi suuri makasiinipalje sekä pillistökohtaiset palkeet.

Urkujen takuuajaksi ilmoitetaan 15 vuotta ja puhaltimen takuuajaksi yksi vuosi. Urkujen hinnaksi tarjotaan 372 400 €, joka on jaettu seitsemään maksuerään. Urkujen hinta si-

²⁹ Kaksivartisen koneiston toimintaperiaate perustuu keskeltä akseloitujen koskettimien käyttöön. Kosketin toimii kaksivartisena vipuna siten, että koskettimesta lähtee välitys alaspäin, sitten se kulkee vaakasuorasti ja lopulta pystyvetona ilmalaatikkoon.

dotaan elinkustannusindeksiin niiden maksuerien osalta, jotka erääntyvät vuoden 2006 jälkeen. Hinta sisältää arvonlisäveron, kuljetus-, materiaali-, rakentamis-, pystytys-, maa- laus- ja äänityskustannukset, asentajien majoitus-, matka- ja päiväraha-kustannukset, laki- sääteiset sosiaali- ja vakuutuskustannukset sekä nuotti- ja jalkiovalaisimet. Hintaan eivät sisälly puhaltimen liittäminen sähköverkkoon, urkujen huoltovalaistus tarvikkeineen, sähköverkkoon tehtävät muut työt, kiinteisiin rakenteisiin tehtävät muutostyöt tai koristemaalaukset. Ennakkomaksujen vakuuden ilmoitetaan olevan 100 %. Urkujen osat on vakuutettu, kunnes ne on kuljetettu kirkkoon. Tarjouksen ilmoitetaan olevan voimassa kolme kuu- kautta, ja siinä on liitteinä sijoitus- ja julkisivuluonnokset, vakuutus- ja verovelkatodistuk- set, kaupparekisteriote, opusluettelo ja esitemateriaalia.

3.6.2 Porthanin ja Bruno Christensen & Sønner Orgelbyggeri ApS:n tarjoukset

Porthanin tarjous on tehty tarjouspyyntöä vastaavaan muotoon. Sen mukaan urut rakenne- taan 1700-luvun luvun loppupuolen ruotsalais-suomalaisen rakennusperinteen mukaisesti mutta niin, etteivät ne olisi kuitenkaan tyylikopiourut. Urkujen materiaalina käytetään tar- jouksen mukaan tiheäsyistä, oksatonta ja hyvin kuivattua mäntypuuta. Vaneria käytetään vain ilmalaatikon arimmissa osissa. Urkujen fasadi ja sijoitus suunnitellaan Arkkitehtitoi- misto Jorma Teppo Oy:n kanssa. Ilmansyötössä käytetään riittävä määrä makasiinipalkeita, ja urkujen viritysjärjestelmäksi valitaan jokin niin sanottu ”hyvä viritys”.

Urkujen hinnaksi tarjotaan 403 800 €, joka on jaettu kuuteen maksueraan. Ennako- maksujen vakuuksista ei mainita mitään. Urkujen hinta sisältää arvonlisäveron, rahdit, ää- nityksen, asennukset ja siihen liittyvät matka-, päiväraha- ja muut kulut. Sen sijaan hintaan eivät sisälly asentajien majoitus työn aikana, urkujen sähköasennustyöt tarvikkeineen, ur- kujen pintakäsittely eikä koristeluonteiset työt. Porthan mainitsee tarjouksessaan, että ra- kentamon omavaraisuusaste on suurinta luokkaa. Alihankkijoilta tilataan vain puhallin (Laukhuff) ja kielipillien osia (Stinkens tai Laukhuff).

Urkupillien tinaprosentit ovat principal-äänikerroissa 60–80 % ja huiluäänikerroissa 40–60 %. Pillien mensurointi tehtäisiin tarjouksen mukaan 1700-luvun loppupuolen käy- tännön mukaan. Soinnista suunnitellaan perussävelvoittoista ja leveää, johon kieliääniker- rat tuovat jyrkyyttä ja yläsäveläänikerrat kirkkautta. Uruille luvataan 15 vuoden ja puhal- timelle kahden vuoden takuu. Takuu korvaa materiaalin tai työn heikkoudesta johtuvat viat. Urkujen myöhemmästä huollosta ja takuusta todetaan, että rakentamon kaikki työntekijät pystyvät huoltamaan urut. Tarjouksessa ovat liitteenä kaupparekisteriote, todistukset

verojen ja TEL-vakuutuksien maksamisesta sekä urkujen dispositio, johon on merkitty metallipillien tinaprozentit. Tarjous on voimassa neljän kuukauden ajan ja siinä suositellaan tutustumaan Porthanin valmistamiin Gottfried Silbermann -tyylisiin urkuihin, jotka sijaitsevat Oulun ammattikorkeakoulun salissa. Kyseisten urkujen kerrotaan olevan samaa kokoluokkaa Pudasjärven urkujen kanssa ja sijaitsevan vastaavissa Pohjois-Suomen olosuhteissa.

Bruno Christensen & Sønner Orgelbyggeri ApS:n tarjous on kirjoitettu suomeksi. Tarjouksessa on aluksi eritelty kaikkien äänikertojen valmistusmateriaalit. Tinaprozentit vaihtelevat huiluaänikertojen 33 tinaprozentista principal-äänikertojen 75 prosenttiin. Urkujen soittokoneistosta rakennettaisiin mekaaninen ja itsesäätyvä, joka suojaa lämpötilan ja kosteuden vaihteluilta. Soittokoneiston materiaalina käytetään tammea, pähkinäpuuta ja valkopyökkiä, rekisterikoneiston mekaanisissa osissa tammea. Urkujen puhallin tulee saksalaiselta Laukhuffilta. Ilmanantolaitteistoon kuuluvat lisäksi kiilapalkeet³⁰. Urkukaappi rakennetaan oksattomasta männystä ja säädettävä urkupenkki tammesta. Pillien valmistuksesta kerrotaan, että ne tehdään sopivista seoksista, jotta voidaan taata vakaa ja hyvä äänenlaatu. Mensuurit tehdään kirkon koon ja akustiikan mukaan. Urut viritetään tasavireisiksi, jollei toisin sovita.

Urkujen hinta on 404 992 € ja siihen lisätään Suomen arvonlisävero. Maksu tapahtuu neljässä erässä, joista ensimmäinen maksetaan jo sopimuksen allekirjoittamisen jälkeen ja toinen vuosi ennen urkujen toimitusta. Ensimmäiselle ja toiselle erälle rakentamo lupaa pankkitakuun ilman lisäkustannuksia. Hintaan eivät sisälly arkkitehdin tai urkuasiantuntijan palkkiot, urkukaapin pintakäsittely, valojen ja sähköjen kytkennästä aiheutuvat maksut eikä kirkossa olevien urkuosien palovakuutus. Urkujen takuuajaksi ilmoitetaan 10 vuotta, jonka aikana rakentamo korjaa kaikki rakenne- ja materiaalivirheet. Urkujen puhaltimelle ja sähköosille luvataan kahden vuoden takuu. Takuun ehtona on, että urkurakentamo tarkastaa urut takuun aikana. Huoltokierroksen he tekevät joka toinen kesä ja sen hinta on 1820 € lisättyinä arvonlisäverolla. Toimitusajaksi luvataan 1,5 vuotta viranomaisten hyväksynnän saamisesta.

³⁰ Kiilapalkeella tarkoitetaan kiilan muotoista paljetta, jota käytettiin paljon 1500–1800 -luvulla rakennetuissa uruissa. Nykyisin kiilapalkeita käytetään usein tyyliruissa. Kiilapalkeen antama ilmanpaine ei ole vakio vaan vaihtelee palkeen kannen asennon mukaan.

3.6.3 Urkutarjoitusten käsittely seurakunnassa

Urkutarjoukset avattiin 5.6.2006 ja tilaisuudessa oli koko neljän hengen urkutoimikunta läsnä. Avaustilaisuuden jälkeen urkutoimikunta piti kokouksen, jossa saatuja tarjouksia käsiteltiin. Bruno Christensen & Sønner Orgelbyggeri ApS:n edustaja ei ollut tutustunut Pudasjärven kirkkoon etukäteen, joten tarjous päätettiin jättää huomioimatta tarjouspyyntöä vastaamattomana. Porthanin tarjouksen kokonaishintaan eivät sisällyneet asentajien majoituskulut, vaikka ne tarjouspyynnössä edellytettiin kokonaishintaan kuuluvaksi. Tästä syystä tarjous päätettiin jättää huomioimatta tarjouspyyntöä vastaamattomana. Virtasen tarjouksen kokonaishinta oli sidottu elinkustannusindeksiin niiden erien osalta, jotka eräännyvät vuoden 2006 jälkeen. Urkujen kokonaishintaa ei pystytty määrittämään tarjoustien vertailuhetkellä, koska elinkustannusindeksin määrittäminen tuleville vuosille on mahdollonta. Urkutoimikunta päätti jättää tarjouksen huomioimatta tarjouspyyntöä vastaamattomana. Tarjoustien huomioimatta jättämistä urkutoimikunta perustelee hankintalailla, jonka mukaan ehdokkaita ja tarjoajia on kohdeltava tasapuolisesti ja syrjimättä ja tarjouspyyntöä vastaamattoman tarjouksen hylkääminen on hankintayksikön oikeus ja velvollisuus. (Hankintalain 6 §:n 3 momentti.) Ainoastaan Sotkamon tarjous todettiin tarjouspyynnön mukaiseksi ja sitä päätettiin käsitellä urkutoimikunnan seuraavassa kokouksessa yhdessä asiantuntija Erkki Tuppuraisen ja Arkkitehtitoimisto Jorma Teppo Oy:n edustajan kanssa.

Urkutarjoustien vertailua varten oli laadittu pisteytystaulukko. Valintakriteerit pisteytykseen oli otettu tarjouspyynnöstä ja ne olivat: työn hinta-laatusuhde (45), soittimen soveltuvuus Pohjois-Suomen ankariin olosuhteisiin (35), soittimen esikuvana olevan rakennusperinteen huomioon ottaminen (25), hinta (20), toimitusaika (15) sekä myöhempi takuuta ja huoltoa koskeva yhteistyö (10). Kunkin kohdan maksimipistemäärät ovat sulkeissa valintakriteerin jälkeen, maksimipistemäärä yhteensä on 150. Pisteytystaulukkoa ei kuitenkaan käytetty, koska tarjouksia ei tarvinnut vertailla.

Urkutoimikunnan kokouksessa 14.6.2006 olivat mukana Erkki Tuppurainen ja arkkitehti Jorma Teppo. Kokouksessa todettiin, että Sotkamon tarjouksen mukainen soitin täyttää ne laadulliset ja tekniset kriteerit, jotka uruille asetettiin tarjouspyynnössä. Urkutoimikunta päätti esittää kirkkoneuvostolle ja edelleen kirkkovaltuustolle Sotkamon tarjouksen hyväksymistä. Kirkkoneuvosto ja kirkkovaltuusto hyväksyivät urkutoimikunnan ehdotuksen myöhemmissä kokouksissaan yksimielisesti. Tarjouksen jättäneille urkurakentamoille, jotka eivät tulleet valituksi, lähetettiin perusteltu hankintapäätös tiedoksi 23.8.2006. Hankintapäätökseen oli liitetty oikeaksi todistettu pöytäkirjan ote tarkastetusta kirkkovaltuus-

ton päätöksestä, tarjouspyyntö, saadut tarjoukset, tarjousten avauspöytäkirja ja tarjousten vertailutaulukko.

Pudasjärven seurakunta teki hankintasopimuksen Sotkamon kanssa 18.6.2007. Urkujen hankinta oli pysähdyksissä ennen hankintasopimuksen tekoa markkinaoikeuden käsittelyn vuoksi, josta on kerrottu seuraavassa luvussa 3.6.4 tarkemmin. Seurakunta päätti kuitenkin olla odottamatta markkinaoikeuden päätöstä ja teki hankintasopimuksen jo etukäteen. Lokakuussa 2007 urkutoimikunnan palaverissa olivat mukana arkkitehdit Jorma Teppo ja Tapani Kaukoniemi sekä urkurakentaja Kalevi Määttä Sotkamon Urkurakentajat Oy:stä. Palaverissa keskusteltiin muun muassa fasadisuunnitelmista. Seuraavassa kokouksessa päätettiin katsoa kirkossa paikanpäällä rakennusteknisiä asioita ja valaistusta. Kyseiseen kokoukseen päätettiin kutsua myös Risto Ainali ja suunnitelmat päätettiin lähettää Erkki Tuppuraiselle. Risto Ainali oli kutsuttu urkutoimikuntaan seurakunnan ulkopuoliseksi jäseneksi ja urkuhankkeen valvojaksi. Marraskuun kokouksessa oli paikalla Risto Ainali ja kokouksessa keskusteltiin urkujen fasadista ja sen maalauksesta ja suunnittelua päätettiin vielä jatkaa. Lisäksi kokouksessa keskusteltiin urkujen dispositiosta, jota päätettiin vielä muuttaa siten, että I sormion Flachflöte 8' muutettaisiin soinniltaan voimakkaammaksi äänikerraksi ja II sormion Kvinta 1 1/3' siirrettäisiin I sormiolle ja muutettaisiin Terz 1 3/5':ksi, jolloin I sormiolle voisi tehdä Cornet-rekisteröinnin.

Urkutoimikunnan kokouksessa 5.2.2008 hyväksyttiin arkkitehti Tapani Kaukoniemen tekemät piirustukset uruista ja niitä päätettiin esittää kirkkoneuvoston hyväksyttäviksi. Urkujen hankinnasta ei ole materiaalia sen pitemmälle, koska hankinta vielä jatkuu seurakunnassa. Urkujen suunniteltu valmistumisajankohta on tammikuun lopussa 2009.

3.6.4 Tarjouskilpailun käsittely markkinaoikeudessa

Virtanen teki hakemuksen markkinaoikeuteen Pudasjärven seurakunnan kirkkovaltuuston 17.8.2006 tekemästä päätöksestä. Virtasen asiamies, varatuomari Kalle Savolainen ilmoitti Pudasjärven seurakunnalle hankintalain edellyttämällä tavalla ennakkoon, että Virtanen jättää hakemuksen markkinaoikeudelle 6.9.2006.

3.6.4.1 Hakemus markkinaoikeuteen

Hakemuksessa Virtanen toteaa, että hankinnassa on menetelty vastoin julkisista hankinnoista annetun lain säännöksiä. Tämän takia Virtanen vaatii, että urkujen hankinnasta tehty päätös poistetaan kokonaan tai Pudasjärven seurakunta velvoitetaan korjaamaan virheellinen menettelynsä ja määrätään maksamaan hyvitysmaksua Virtaselle. Lisäksi vaaditaan, että oikeudenkäyntikulut korvataan, koska hakijalla olisi ollut todellinen mahdollisuus voittaa virheettömässä menettelyssä.

Hakemuksessa vertaillaan valituksi tulleen Sotkamon ja hakijan tarjousten hintoja ja todetaan, että hakijan tarjous on kokonaistaloudellisesti edullisempi. Indeksiehdolla ei katsota olevan vaikutusta, koska elinkustannusindeksin kehitys on hakijan mielestä ollut lähiaikoina maltillista ja siksi sen ei arvella lisäävän hintaa merkittävästi. Hakemuksessa todetaan, että hakijan tarjoama hinta 372 400 € on huomattavasti edullisempi kuin Sotkamon tarjoama hinta 399 000 € ja tarjouksen katsotaan olleen tarjouspyynnön mukainen. Virtasen tarjoukseen oli vahingossa tullut tarjouksen voimassaoloajaksi kolme kuukautta pyydetyn neljän sijasta. Virhe johtui hakijan mukaan siitä, että tarjous oli tehty vanhalle tarjouspohjalle. Asialla ei ole hakijan mielestä mitään merkitystä, koska tarjouskilpailu on ratkaistu kolmen kuukauden kuluessa.

Hakemuksen mukaan Sotkamon tarjous olisi täytynyt jättää huomioimatta, jos seurakunta olisi menetellyt tarjouspyynnössä mainitsemiensa kriteerien mukaisesti. Voittanut tarjoaja ei ole tarjouksessaan esittänyt tarjouspyynnön mukaista kokonaishintaa, koska hintaan ei ole sisällynyt urkujen pintakäsittelystä, vakuuden asettamisesta, urkujen siirrossa tarvittavasta apu työvoimasta ja mahdollisesti tarvittavista rakennustelineistä aiheutuvia kustannuksia. Voittaneesta tarjouksesta on lisäksi puuttunut maininta tarjouspyynnössä edellytetystä ennakkomaksujen vakuudesta.

Hakijan mielestä Virtasen tarjousta ei olisi saanut jättää huomioimatta sillä perusteella, ettei se ole tarjouspyynnön mukainen. Tarjouspyynnössä on edellytetty urkuhankinnan kokonaishintaa eikä kiinteää hintaa. Hakijan mielestä näillä määritteillä on ratkaiseva ero asian käsittelyn kannalta. Hakemuksen on allekirjoittanut Urkurakentamo Veikko Virtanen Oy:n toimitusjohtaja Timo Lankinen.

3.6.4.2 Vastinepyyntö ja seurakunnan vastine

Hakemukseen on liitetty vastinepyyntö, johon pyydetään liittämään tarjouspyyntö, saadut tarjoukset, tarjousvertailu, hankintapäätös, selvitys urkujen hankinnan sopimuskaudesta sekä hankinnan arvonlisäverottomasta kokonaisarvosta. Markkinaoikeuden notaari mainitsee vastinepyynnössä vielä, että asia voidaan ratkaista myös ilman vastinetta. Vastineessa pyydetään ilmoittamaan, jos siihen sisältyy liikesalaisuuksia. Vastine pyydetään toimittamaan viimeistään 27.9.2006.

Pudasjärven seurakunta kiistää vastineessaan kaikki hakemuksen jättäneen Virtasen vaatimukset. Seurakunta perustelee, että tarjous voitiin hylätä euromääräisen kokonaishinnan puuttuessa, koska elinkustannusindeksin vaikutusta hintaan oli mahdotonta ennustaa. Jos seurakunta olisi hyväksynyt Virtasen hinnalle asettaman indeksiehdon, se ei olisi toiminut tasapuolisesti kaikkia tarjoajia kohtaan. Lisäksi tarjouksen jättövaiheessa urkujen toimitusaikaa ei pystytty tarkasti määrittelemään. Vastineessa perustellaan, että Sotkamon tarjouta ei hylätty vakuuksien puuttumisen takia siksi, että urkutarjouksen maksuehdotukseen ei sisältynyt ennakkomaksuiksi määritellyjä maksueriä. Tarjouksen mukaan maksusuoritukset maksetaan sitä mukaa, kun urkuja on rakennettu kirkossa eli kun maksuehto on täytetty. Urkujen pintakäsittely, apu työvoiman kustannukset sekä mahdollisesti tarvittavat rakennustelineet ovat olleet tarjousten vertailuperusteita. Pudasjärven seurakunta kiistää hyvitysmaksuvaatimuksen ja oikeuskulujen korvausvaatimuksen, koska seurakunnan näkemyksen mukaan urkuhankinnan toteuttamisessa hankintalakia on noudatettu huolellisesti. Vastineen ovat allekirjoittaneet seurakunnan puolesta kirkkoherra Oskari Holmström ja talouspäällikkö Maire Puhakka.

Pudasjärven seurakunta antoi käsittelyn alkuvaiheessa markkinaoikeudelle sitoumuksen, että hankintasopimusta ei tehdä ennen markkinaoikeuden päätöstä. Seurakunnalle ilmoitettiin alkuvaiheessa, että päätös tehdään 3–4 kuukauden sisällä. Käsittelyaika kuitenkin venyi ja myöhemmin seurakunnalle ilmoitettiin, että se kestää vuoden. Urkutoimikunta päätti viivästyksestä johtuen esittää kirkkoneuvostolle, että sitoumus olla tekemättä hankintasopimusta ennen markkinaoikeuden päätöstä puretaan ja asiasta ilmoitetaan markkinaoikeudelle. Lisäksi urkutoimikunta esitti kirkkoneuvostolle, että urkutoimikunta oikeutettaisiin valmistelemaan hankintasopimusta Sotkamon kanssa. Urkutoimikunta oli tietoinen, että jos hakija voittaa, seurakunta voidaan määrätä maksamaan hyvitysmaksua Virtaselle. Sen hetken tietojen mukaan hyvitysmaksun määrä olisi varsinainen hyvitysmaksu 1500 € sekä oikeudenkäyntikulut 1500 €.

Urkuhankinnan valvojaksi päätettiin pyytää asiantuntijana toiminutta Erkki Tuppuraista. Valvojan tehtävänä on huolehtia tilaajan eduista ja seurata, että hankinta etenee sopimuksen mukaisesti rakentamalla ja kirkossa. Osatarkastuksia voidaan tehdä, jos maksuerät on sidottu tiettyjen kokonaisuuksien valmistumiseen. Tällöin valvojan täytyy yleensä käydä urkurakentamalla katsomassa työn edistymistä.

3.6.4.3 Markkinaoikeuden päätös

Markkinaoikeus on käsitellyt Pudasjärven seurakunnan urkuhankintaa 30.1.2008 ja soveltanut tutkinnassa sekä hankintalakia että hankinta-asetusta, koska kyseessä on EU:n kynnyksarvon ylittävä hankinta. Markkinaoikeuden päätöksessä todetaan, että Virtasen tarjouksen hinnan sitominen elinkustannusindeksiin tarkoittaa sitä, että hintaa ei ole annettu tarjouspyynnön mukaisesti kokonaishintatarjouksena. Tarjoushintaan vaikuttavana asiana kokonaishinnan puuttuminen on vaarantanut tarjousten tasapuolisen ja syrjimättömän kohtelun tarjousvertailussa. Lisäksi Virtasen tarjous on ollut tarjouspyynnön vastainen, koska se on ollut voimassa vain kolmen kuukauden ajan pyydetyn neljän kuukauden sijasta. Näiden perustelujen takia Pudasjärven seurakunta ei ole toiminut hankintalain vastaisesti jättäessään Virtasen tarjouksen tarjousvertailun ulkopuolelle tarjouspyynnön vastaisena.

Markkinaoikeuden päätöksessä mainitaan kuitenkin, että seurakunnan tarjouspyyntö on ollut epäselvä, koska siinä on ensin edellytetty tarjouksen antamista kokonaishintatarjouksena sisältäen asennukseen ja urkujen toimintakuntoon saamiseen liittyvät maksut. Samalla siinä on kuitenkin pyydetty ilmoittamaan, mitkä kustannukset eivät sisälly tarjoukseen. Hankintapäätöksen mukaan yksi tarjouksista on hylätty, koska sen hinnasta ovat puuttuneet asentajien majoituskulut. Siten seurakunta ei ole markkinaoikeuden mukaan toiminut tasapuolisesti ja syrjimättömästi kaikkia kohtaan, kun se on hyväksynyt Sotkamon tarjouksen, vaikka sen kokonaishinnasta on puuttunut urkujen asentamiseen ja toimintakuntoon saamiseen liittyviä kustannuksia. Sotkamon tarjouksen kokonaishinnasta ovat puuttuneet urkujen pintakäsittelystä, asennusajan valaistuksesta, lämmöstä ja siivouksesta kirkossa, aputyövoimasta siirrettäessä urkuja kirkkoon, mahdollisesti tarvittavista rakennustelineistä, puhallinkoneen ja huoltovalojen liittämistä sähköverkkoon tarvikkeineen sekä sähköverkossa mahdollisesti tehtävistä muutostöistä tarvikkeineen aiheutuvat kustannukset. Puuttuvien vakuuksien takia Sotkamon tarjous ei ollut tarjouspyynnön vastainen, koska vakuus on tarjouspyynnön mukaan annettava ennakkomaksuerille ja niitä ei sisällynyt Sotkamon tarjoukseen. Seurakunnan olisi täytynyt jättää tarjousvertailun ulkopuolelle myös Sotkamon

tarjous ja aloittaa tarjouskilpailu kokonaan alusta. Seurakunta on siis toiminut julkisista hankinnoista annettujen oikeusohjeiden vastaisesti, kun se ei ole hylännyt tarjouskilpailun voittanutta tarjousta tarjouspyynnön vastaisena.

Koska Pudasjärven seurakunta oli tehnyt hankintasopimuksen Sotkamon kanssa 18.6.2007, niin ainoaksi seuraamukseksi virheellisestä menettelystä tuli oikeudenkäyntikulujen (1500 €) maksaminen Virtaselle. Hyvitysmaksua ei tarvinnut maksaa siitä syystä, että se voidaan määrätä maksettavaksi vain sellaiselle asianosaiselle, jolla olisi ollut todellinen mahdollisuus voittaa virheettömässä menettelyssä. Markkinaoikeus katsoi, ettei hakijalla olisi ollut todellista mahdollisuutta voittaa tarjouskilpailua, koska kaikki tarjoukset olisi pitänyt hylätä ja aloittaa tarjouskilpailu alusta tai käyttää neuvottelumenettelyä. Markkinaoikeuden päätökseen olisi Virtanen voinut halutessaan hakea muutosta korkeimmasta hallinto-oikeudesta.

4 Pohdintaa urkujen hankinnasta

4.1 Urkuhankkeen alkuvaiheen mahdollisia ongelmakohtia

Seurakunnassa suurille hankinnoille, kuten uruille, on saatava kirkkoneuvoston ja valtuuston päätös. Neuvostossa, valtuustossa ja urkuhankintaa varten valitussa urkutoimikunnassa suurin osa jäsenistä voi olla maallikoita, joilla on vain vähän tai ei lainkaan kokemusta kirkkomusiikista. He eivät välttämättä tiedä uruista, niiden ominaisuuksista, eri rakentajista tai siitä, mistä urkujen hinta muodostuu. Ongelmana saattaa olla, miten saada nämä musiikista tietämättömät ihmiset ymmärtämään urkujen hankinnan tarpeellisuus? On toki poikkeuksia, ja joissakin seurakunnissa on hyvin asiaan perehtyneitä ja uruista kiinnostuneita valtuutettuja. Toisaalta maallikoiden tieto voi olla yksipuolista ja sitä laajentamaan tarvitaan ammattitaitoinen asiantuntija. Miten saada päättäjät vakuutettua siitä, että halvin mahdollinen tarjous ei välttämättä ole seurakunnan edun kannalta järkevin ratkaisu? Joskus urkuhanke kaatuukin jo alkumetreillä siihen, ettei hanketta nähdä sen vaatiman hinnan arvoiseksi. Jos hintaa alennetaan, tarkoittaa se yleensä, että urut tehdään vähemmällä työtunneilla. Tämä taas vaikuttaa viimeistelyn tasoon, kuten urkujen ja käytettävien teko-
tapojen suunnitteluun, valittujen materiaalien laatuun, urkujen osiin, ja niiden huolelliseen asentamiseen sekä äänitykseen. Urkujen hintaa voidaan alentaa myös vähentämällä äänikertoja. Tällöin voidaan saada teknisesti yhtä laadukas soitin halvemmalla. Päättäjät eivät välttämättä ymmärrä, että laadukkaista materiaaleista tinkimättömällä ammattitaidolla rakennettu soitin palvelisi seurakuntaa 100 vuotta tai kauemmin. Perusteltuun urkuhankkeeseen kriittisesti ja torjuvasti suhtautuvat päättäjät eivät välttämättä ymmärrä sitäkään, että loppuun soitetuilla, epävarmoilla ja vanhoilla uruilla ei ole mielekästä työskennellä. Kanttorinvirkaan voi olla pahimmillaan vaikeaa saada hakijoita, jos seurakunnassa on huonot urut.

4.2 Tutkimusseurakuntien urkuhankintojen vertailua

Haukiputaan, Iin ja Pudasjärven seurakuntien urkuhankinnat eroavat monelta osin toisistaan, vaikka hankkeen kohde on sama. Urkuhankinnan suunnittelussa ja etenemisessä tulevat esiin eri seurakuntien erot, persoonalliset vaihtelut kanttoreiden, talouspäälliköiden ja kirkkoherrojen kesken sekä myös erot eri urkurakentamoiden välillä. Seurakunnat asettavat hankintansa erilaiseen tärkeysjärjestykseen, ja joskus urkuhankinta voi joutua hankintalis-

tan loppupäähän. Urkuhankinnan toteutumiseen voi vaikuttaa myös, miten vakavasti kanttorin mielipide uusien urkujen tarpeesta otetaan. Luottamushenkilöt voivat suhtautua eri tavoin valmisteltuihin suunnitelmiin – sitä ei tosin ollut havaittavissa negatiivisessa mielessä esimerkkiseurakunnissa. Persoonalliset erot seurakunnan työntekijöiden, urkutoimikunnan jäsenien ja asiantuntijoiden kesken vaikuttavat muun muassa siihen, kuinka paljon yhden henkilön näkemykset asioista merkitsevät urkujen suunnittelussa ja paljonko eri henkilöt ottavat vastuuta urkujen hankinnasta ja vaikuttavat siten sen suuntaan. Urkurakentajien välillä on eroja siinä, minkälainen ammattitaito heillä on erityyppisten urkujen suunnitteluun ja rakentamiseen sekä miten he osaavat antaa tarjouksessa luotettavan ja selkeän kuvan urkurakentamosta ja sen mahdollisuuksista toteuttaa kyseinen urkujen hankinta. Urkurakentamot eroavat myös suhtautumistavassaan, jos heitä ei valita urkurakentajaksi. Rakentamo voi kyseisessä tilanteessa ottaa ehkä jotakin opikseen tai tehdä halutessaan hakemuksen markkinaoikeudelle. Hakemus voidaan tehdä hyvin perustelluista syistä, mutta joskus myös ilman päteviä syitä. Joskus sen sijaan rakentamot eivät kirjoita markkinaoikeudelle, vaikka tarjouskilpailussa olisikin epäoikeudenmukaisia seikkoja.

4.2.1 Mitä eroja seurakuntien, niiden käytäntöjen ja eri henkilöiden välillä voi havaita?

Haukiputaan, Iin ja Pudasjärven välillä edellä mainittuja eroja esiintyy jonkin verran. Esimerkiksi seurakuntien kanttorien roolit urkujen hankinnassa olivat erilaiset. Haukiputaan kanttori oli aktiivinen urkuhankinnan liikkeellepanija, hän toimi urkutoimikunnan sihteerinä ja otti materiaalin perusteella paljon vastuuta hankinnan erivaiheissa. Hän oli yhteydessä urkurakentajaan, selvitti eri asioita ja kävi tutustumassa urkuihin. Hänen näkemyksensä vaikutti luultavasti merkittävästi urkutoimikunnan ratkaisuihin. Iin kanttori oli mukana urkutoimikunnassa, mutta hänen roolinsa ei ollut siinä näkyvä. Iissä urkutoimikunnan sihteerinä oli talouspäällikkö eikä kanttori valmistellut asioita missään vaiheessa yksin tai ottanut asioihin kantaa niin näkyvästi, että se olisi ilmennyt pöytäkirjoista. Pudasjärvellä seurakunnan kanttorit olivat aktiivisesti mukana urkuhankinnassa ja laativat muun muassa itse dispositioehdotuksen. Heillä oli selvästikin vahva näkemys tulevista uruista ja he olivat yhdessä ajamassa asiaa. Kanttoreiden rooli Pudasjärven urkutoimikunnassa oli siitähän syystä vahva, että urkutoimikunta oli kokoonpanoltaan pieni.

Haukiputaan urkutoimikunnassa oli jäseniä viisi ja heistä seurakunnan työntekijöitä ainoastaan kanttori Hannu Niemelä. Iin urkutoimikunnassa oli 10 jäsentä ja seurakunnan työntekijöistä jäsenenä olivat kanttori, kirkkoherra toimikunnan puheenjohtajana ja talous-

päällikkö sihteerinä. Pudasjärven urkutoimikunnassa oli vain neljä jäsentä ja he kaikki olivat seurakunnan työntekijöitä: kaksi kanttoria, kirkkoherra puheenjohtajana ja talouspäällikkö sihteerinä. Urkutoimikunnan kokoonpanolla voi olla suuri merkitys urkuhankinnan etenemiselle. Kirkkoherra toimii yleensä kirkkoneuvoston puheenjohtajana ja hänellä on muutenkin vaikutusvaltaa seurakunnan asioissa. Talouspäällikkö tietää parhaiten seurakunnan taloudellisesta tilanteesta, joten kun hän on urkutoimikunnassa mukana, on hankinnan kyseenalaistaminen tai hankaloituminen hänestä johtuvista syistä epätodennäköisempää. Kirkkoherran ja talouspäällikön ollessa urkutoimikunnassa mukana voidaan hankintaan liittyvistä asioista keskustella jo toimikunnan omissa kokouksissa ja esitysten hyväksyminen voi sen jälkeen olla sujuvaa, eikä niitä tarvitse välttämättä palauttaa uudelleen valmisteltaviksi. Voi kuitenkin olla hyvä, että urkutoimikuntaan kuuluu seurakunnan työntekijöiden lisäksi myös seurakuntalaisia. Urkuhanke on pitkän ajan investointi ja seurakunnan varoja käytetään siihen paljon, eli jos seurakuntalaistenkin annetaan osallistua omalta osaltaan hankinnan suunnitteluun, jälkipuheet voivat olla vähäisempiä. Haukiputaalla, Iissä tai Pudasjärvellä ei ollut kuitenkaan havaittavissa minkäänlaisia ongelmia, riippumatta siitä, kuuluiko urkutoimikuntaan enemmän tai vähemmän seurakuntalaisia.

Seurakuntien väliset erot ilmenivät siten, että Iissä kanttorin näkemystä uusien urkujen tarpeesta ei ollut kuunneltu vuosiin. Seurakunnan työntekijöiden vaihtumiset auttoivat asiassa ja urkuja alettiin lopulta suunnitella. Haukiputaalla ja Pudasjärvellä ei vaikuttanut olevan ongelmia urkujen hankinnan käyntiin saamisessa. Seurakuntien kirkkoneuvostot ja -valtuustot tekivät päätöksiä urkutoimikuntien esitysten mukaisesti ja yhteistyö vaikutti sujuvalta jokaisessa seurakunnassa. Asiantuntijoiden välillä oli havaittavissa eroja siinä, kuinka merkittävästi he vaikuttivat urkujen suunnitteluun, tarjouspyyntöön ja tarjousten vertailuun. Haukiputaan asiantuntija Risto Ainali vaikuttaa pöytäkirjojen perusteella olleen vahvasti Sotkamon kannalla. Urkutoimikunta olikin yhteydessä Sotkamon Urkurakentajiin jo tarjouspyynnön suunnitteluvaiheessa. Tämä ilmenee myös Sotkamon tekemästä tarjouksesta, jossa mainitaan, että tarjous perustuu tarjouspyyntöön ja yhteyden pitoon seurakunnan edustajan kanssa. Iin urkutoimikunnan asiantuntijajäsen Stefan Lönnquist laati urkujen disposition ja vaikutti siten urkujen tyyliin paljon. Lönnquistin vaikutus näkyy mielestäni monista tarjouspyynnön kohdista, dispositiosta ja tarjousten vertailusta. Disposition erikoisuus, superoktaavikoppeli toisella sormiolla, on eittämättä Lönnquistin idea. Oktaavikoppelin rakentaminen mekaanisiin urkuihin on nykyään harvinaista. Sotkamo, Virtanen ja Porthan toteavat vastaselityksessään Iin urkuhankinnasta, että tietävästi vain Sibelius-Akatemian Kuopion osaston harjoitusuruissa on tällainen ratkaisu. Olisiko superoktaavikoppelin lisääminen disposition ollut tarkoituksellinen keino sulkea suomalaiset urkura-

kentajat pois tarjouskilpailusta? Lisäksi tarjouspyynnössä mainitaan, että tarjouksesta pitää ilmetä alihankkijoilla teetettävät työt ja alihankkijoiden nimet. Lönnquist väittää Jakobstads Tidningenin haastattelussa, että suomalaiset urkurakentamot vain kokoavat alihankkijoilta ostamiaan urkujen osia. Ehkä hän kertoi tästä olettamuksestaan Iin urkutoimikunnalle, ja sen takia alihankinta-asia haluttiin varmistaa tarjouspyynnössä. Iin urkutoimikunta vertaili tarjouksia pisteytyksen avulla. Tämän idean arvelen tulleen Kokkolasta, jossa pisteytystä myös käytettiin. Stefan Lönnquist oli urkutoimikunnassa mukana Kokkolassa (Hautamäki jne., 2002). Pudasjärvellä oli asiantuntijana Erkki Tuppurainen, jonka lisäksi tarjouspyyntöön ja tarjousten vertailuun vaikutti Iin urkumateriaalin käyttäminen mallina. Tarjouspyynnössä mainitaan lähes samat asiat kuin Iissä, ja tarjousten vertailu pisteytyksellä lienee tullut myös Iistä.

Seurakunnista saamani tutkimusmateriaalit eroavat siinä mielessä toisistaan, että Haukiputaalla ja Pudasjärvellä materiaalia on Iihin verrattuna paljon vähemmän. Haukiputaalla kokouspöytäkirjoihin on kirjattu tietoja keskusteluista ja päätöksistä hyvin epätarkasti verrattuna Iihin. Pudasjärvellä pöytäkirjoihin on merkitty pääasiassa hyvin tietoja, mutta jotkin asiat jäivät epäselviksi. Pudasjärvellä suunnitelmat urkujen rakentamisesta lähetettiin heti museovirastoon, koska Pudasjärven kirkko on ikänsä puolesta suojeltu kohde ja sen takia ulko- tai sisäasua koskevat olennaiset muutokset täytyy museoviraston, kirkkohallituksen ja opetusministeriön hyväksyä (katso luku 2.1). Edellä mainittujen virastojen hyväksyntä vei urkuhankinnan alussa aikaa jonkin verran enemmän verrattuna siihen, ettei Haukiputaalla ja Iissä vastaavia hyväksyntöjä tarvittu lainkaan.

4.2.2 Tarjouspyyntöjen suunnittelun ja sisältöjen vertailua

Haukiputaalla, Iissä ja Pudasjärvellä urkujen suunnittelussa ja tarjouspyynnön laadinnassa on paljon eroja. Haukiputaalla muiden seurakuntien urkuihin tutustuivat lähinnä kanttori Hannu Niemelä ja asiantuntija Risto Ainali. Urkutoimikunnan tekemä tutustumisretki ja asiantuntijan vierailut kohdistuivat Sotkamon verstaalle ja heidän valmistamiinsa urkuihin. Tutustuminen eri urkurakentamoiden urkuihin ja urkurakentamoiden tiloihin vaikuttaa materiaalin perusteella kovin yksipuoliselta, joten urkutoimikunnan jäsenille ei välttämättä voinut muodostua monipuolista kuvaa eri rakentamoiden valmistamista uruista ja niiden eroista. Tarjouspyynnön valintaperusteen vuoksi olisi voinut olettaa, että eri rakentajien urkuihin olisi tutustuttu tasapuolisemmin.

Iissä tutustumisretkiä tehtiin kolme, joiden aikana tutustuttiin eri rakentamoiden valmistamiin urkuihin sekä kahteen eri urkurakentamoon. Molemmille retkille osallistui koko urkutoimikunta. Iissä on pyritty ilmeisestikin siihen, että urkutoimikunnan kaikki jäsenet voisivat tutustua perusteellisesti erilaisiin urkuihin. On tietenkin epärealistista uskoa, että yhden tai kahden urkuretken aikana pystyisi muodostamaan täysin kattavan kuvan urkujen tekniikasta, rakenteista, soinnista ja äänityksestä, jos ei ole aikaisemmin perehtynyt urkuihin syvällisemmin. Kuitenkin voi havaita, että Iissä eri rakentamoita on tutkittu tasapuolisemmin kuin Haukiputaalla. Pudasjärven urkutoimikunta ei ole pöytäkirjojen perusteella tehnyt tutustumisretkiä kirkkoihin tai urkurakentamoille. Pudasjärven urkutoimikunta oli kokoonpanoltaan pienin ja siihen kuuluivat seurakunnan molemmat kanttorit, joten heidän sekä Erkki Tuppuraisen asiantuntemukseen on oletettavasti luotettu eikä ole nähty tarvetta toimikunnan tutustumisretkiin.

Iin ja Pudasjärven tarjouspyynnöt ovat hyvin samankaltaiset – välillä jopa sanatarkasti – ja niiden samankaltaisuus johtuu selkeästi siitä, että Pudasjärven urkutoimikunta sai Iin urkujen hankintamateriaalin tutkittavaksi tarjouspyynnön suunnitteluvaiheessa. Etenkin tarjouspyynnön ja tarjousten pisteytysvertailun laatimisessa Pudasjärven urkutoimikunta näyttää ottaneen mallia Iistä. Tarjouspyyntöjen yhtäläisyyksiä verratessa ei voi välttyä ajatukselta, pystyttiinkö kaikkia Iin tarjouspyynnössä olleita asioita perustelemaan ja tutkimaan kriittisesti vai kopioitiinko asioita suoraan? Iin tarjouspyynnön alussa esitetty määritelmä urkujen tyylistä on aika epätarkka. Ensin sanotaan, että ei haluta tyyliurkuja, mutta urkuihin halutaan kuitenkin tietty vivahdus pohjoismaista klassista 1800-luvun urkurakentamista. Tietyn vivahduksen kerrotaan tulevan dispositioehdotuksen pohjalta. Asia on esitetty melko tulkinnanvaraisesti. Tämä saattoi jättää tarjoajalle avoimia kysymyksiä siitä, mitä tietyllä vivahduksella oikeastaan tarkoitettiin. Tarjouspyynnön disposition määritelmä on hieman epäselvempi kuin Haukiputaan tarjouspyynnössä. Se näkyi myös saaduissa tarjouksissa siten, että urkuja tarjottiin muokatuilla dispositioilla, mikä ei kuitenkaan ollut urkutoimikunnan tarkoitus. Pudasjärven tarjouspyynnössä tarjoajalle ei anneta vaihtoehtoa disposition suhteen, vaan tarjous täytyy tehdä annetun disposition mukaisesti.

Iissä ja Pudasjärvellä urkuhankinnasta ilmoitettiin EU-laajuisesti. Hankinnoissa noudatettiin muiltakin osin EU-kynnysarvon ylittävien hankintojen menettelytapoja. Haukiputaalla urkuhanke aiottiin alun perin toteuttaa siten, että tarjouspyynnöt olisi lähetetty vain viidelle kotimaiselle rakentamolle³¹. Myöhemmin tarjouspyyntö päätettiin lähettää myös

³¹ Kesällä 2007 voimaantulleen hankintalain mukaan tarjouksesta on tehtävä kansallinen hankintailmoitus, kun kustannusarvio ylittää kansallisen kynnysarvon. Kansallisessa hankinnassa urkujen tilaaja sai ennen hankintalain muutosta päättää, kenelle lähettää tarjouspyynnöt. Suositus oli, että vähintään viidelle oli lähetettävä.

Grönlundin urkurakentamolle Ruotsiin. Tämä urkuhankintojen laajuudellinen ero näkyy mielestäni monessa asiassa hankintojen eri vaiheissa. Iissä ja Pudasjärvellä urkutoimikunnat halusivat ehkä varmistaa seurakunnan edun ja taloudellisen turvan sekä huomioida, että tarjouksia saattoi tulla mistä EU-maasta tahansa. Kotimaisten rakentajien laadusta ja luotettavuudesta voi helpommin ottaa selvää kuin ehkä tuntemattomien ulkomaisten rakentajien. Haukiputaan tarjouspyyntö on vajaan yhden sivun mittainen ja sisällöltään pelkistetty. Siihen on kirjattu urkutoimikunnan toiveet pääpiirteissään, mutta urkurakentajille on annettu myös vapautta suunnitteluun. Tarjouspyynnöstä on nähtävissä luottamus urkurakentajiin ja heidän ammattitaitoonsa. Dispositiosta ei ole ehdotonta vaatimusta, koska se ilmaistaan siten, että oheisten dispositioehdotusten *sijasta* voi tehdä myös oman disposition. Tarjouspyynnössä ei vaadita todisteita tarjoajan taloudellisesta tilanteesta eikä verojen ja työntekijöiden eläkemaksujen hoitamisesta. Siinä ei vaadita myöskään erittelemään tarkasti urkujen valmistusmateriaaleja, pillien mensuureja, äänitystä tai viritystä. Tarjouspyynnössä ei ole mainintaa takuuajasta, vakuuksista, urkujen soveltuvuudesta Pohjois-Suomen ilmastoon tai siitä mitä tarjoushintaan täytyy sisältyä. On mielenkiintoista huomata, että lähes kaikista tarjouksista edellä mainitut asiat kuitenkin löytyvät, vaikkakaan ei ihan niin tarkasti kuin Iin tai Pudasjärven tarjouksista. Ehkä monet pienet yksityiskohdat ovat itsestäänselvyyksiä urkurakentajille ja Haukiputaan urkutoimikunta oletti, että rakentaja osaa valita esimerkiksi mensuurit, materiaalit ja äänityksen ammattitaitonsa perusteella sopiviksi ja tyylinmukaisiksi. Iin ja Pudasjärven tarjouspyynnöt ovat kolmen sivun mittaisia, ja edellä mainitut asiat, jotka Haukiputaan tarjouspyynnöstä puuttuvat, löytyvät molemmista tarjouspyynnöistä.

Tietyt tarjouspyynnöissä mainitut kohdat kummastuttivat. Mietinkin minkä vuoksi joi-takin asioita oli haluttu korostaa. Iin tarjouspyynnössä oli kysymys alihankkijoista. Saa-duissa tarjouksissa urkurakentamoiden alihankkijat oli mainittu, ja hämmästyksekseni huomasin, että Paschenin rakentamo ostaa alihankkijoilta kaikki metalli- ja kielipillit. Port-hanin ja Sotkamon kotimaisuusaste on tarjousten mukaan suurempi kuin Paschenilla. Port-hanin työntekijät valmistavat metallipillit itse, ja Sotkamo valmistaa osan käyttämistään metallipilleistä itse. Hämmästykseni johtui lähinnä siitä, että Lönnquist on moittinut suo-malaisia rakentamoita liiallisesta alihankkijoiden käyttämisestä. Hänen väitteensä ei kui-tenkaan pidä paikkansa, ja Iin tarjouksista sen saattoi konkreettisesti huomata. Lisäksi hämmästytti se, että tarjouspyynnössä erikseen kiellettiin lämpöpuun käyttäminen urkujen rakentamisessa. Suomalaisen rakentamoiden, erityisesti Porthanin, tarjouksissa lämpöpuu-ta ei siten mainittu rakennusmateriaalina, mutta Paschenin tarjouksen mukaan ilmalaatikot, pillien tukit ja urkujen tekniset osat rakennetaan lämpöpuusta. Tähän seikkaan Iin urkutoi-mikunta ei kuitenkaan puuttunut.

Haukiputaalla on havaittavissa selkeä etukäteisajatus kotimaisesta urkurakentajasta, ja Iissä annettiin huomattavan paljon mahdollisuuksia myös ulkomaisille tarjoajille. Iin tarjouspyyntö oli ainoa, josta tehtiin suomenkielisen lisäksi ruotsinkielinen versio. Pudasjärvellä selkeää etukäteisajatus ei voi havaita, mutta siellä ei oltu niin voimakkaasti kiinnostuneita ulkomaisista uruista ja rakentamoista kuin Iissä. Pudasjärven tarjouspyyntöön sisältyi lisäksi kohta, jossa vaaditaan tarjouksien olevan suomenkielisiä, joten Tanskasta tulleet tarjouksetkin oli kirjoitettu suomeksi.

4.2.3 Havaintoja tarjouksista

Urkutarjoukset on tehty pääasiassa selkeästi, mutta niissä on mielenkiintoisia eroja eri tarjoajien välillä. Ulkomaiset rakentamot ovat tehneet pisimmät ja laajimmat tarjoukset, jotka ovat ehkä turhankin yksityiskohtaisia. Ehkä ne haluavat tehdä luotettavan ja turvallisen vaikutelman seurakuntien edustajiin tarkalla esittelyllä. Virtasella on jokaisen tarjouksen alussa todistelu rakentamon toiminnan muuttumisesta sukupolvenvaihdoksen jälkeen sekä maininta tyyliurkujen rakentamisesta viime vuosien aikana. Nämä todistelut hämmästyttävät siinä mielessä, miksi rakentamon aikaisempaa työtä halutaan vähätellä. Onko urkujen rakentaminen voinut muuttua aivan toisenlaiseksi ja paremmaksi niin lyhyessä ajassa? Miksi rakentamon täytyy vakuutella osaamistaan ja toisaalta aliarvioida ennen sukupolvenvaihdosta tehtyjä urkuja? Haukiputaan tarjoukseen tekninen johtaja Heikki Autio on kirjoittanut, että tarkoituksena ei ole rakentaa tyyliurkuja vaan helposti lähestyttävä ja luotettava soitin. Eivätkö heidän rakentamansa tyyliurut sitten ole helposti lähestyttäviä ja luotettavia soittimia? Lisäksi Virtasen tarjouksissa hinta on aina sidottu elinkustannusindeksiin, minkä vuoksi kokonaishintaa on vaikea hahmottaa. Muista rakentamoista vain Porthan on yhdessä tarjouksessa maininnut sitovansa hinnan rakennuskustannusindeksiin. Porthanin suuntautuneisuus barokkiurkujen rakentamiseen ilmenee useasta tarjouksesta, mutta kuitenkin referensseissä on kattavasti esitelty rakentamon ansioita romanttistyylistenkin urkujen rakentamisessa.

Sotkamon tarjouksissa kiinnitti huomiota lämpöpuun moittiminen. Ihmettelen, miksi he kokivat sen tarpeelliseksi. Oliko tarkoituksena huonontaa Porthanin mahdollisuuksia tarjouskilpailussa, koska Suomessa ei mikään muu urkurakentamo käytä lämpöpuuta kuin Porthan? Toisaalta Porthanin tarjousten mukaan rakentamo käyttää lämpöpuun tilalta normaalisti kuivattua suomalaista puuta, jos seurakunta niin haluaa. Sekin tuli mieleen, halut-

tiinko lämpöpuun moittimisella jotenkin korostaa Sotkamon oman puuvalinnan paremmuutta?

Urkutarjousten sisällöt ovat eri rakentamoilla samantyylliset ja tietyt asiat toistuvat lähes säännönmukaisesti eri rakentamoiden tarjouksissa, kuten tarjoushintaan sisällyttämättömät kustannukset. Niistä ovat mielestäni selvästi seurakunnalle kuuluvia urkujen asennuksen aikainen valaistus ja lämmitys kirkossa, kirkkotilan siivous ja urkujen asennuspaikan mahdolliset muutostyöt. Lähes kaikissa tarjouksissa edellä mainituista kustannuksista kuitenkin mainitaan ehkä varmuuden tai totutun tavan vuoksi. Ongelmalliseksi asia tuli Pudasjärven tarjouskilpailussa, jossa pyydettiin tarjoamaan kokonaishintaa ja sen jälkeen vielä mainitsemaan, mitkä kustannukset eivät sisälly tarjoukseen. Täsmälleen sama kohta löytyy myös Iin tarjouspyynnöstä, mutta siellä kyseinen asia ei muodostunut ongelmaksi. Markkinaoikeus puuttui Pudasjärven tarjouspyynnön kohtaan ja seurakunnan tekemiin tulkintoihin saaduista tarjouksista.

Seurakunnat saivat tarjouksia monilta samoilta urkurakentamoilta. Tarjouksista voi havaita, että urkurakentamot käyttävät samoja pohjia tarjousten tekemisessä. Sanatarkasti samoja osia löytyy Sotkamon, Virtasen ja Grönlundin tarjouksista. Kaikissa saaduissa tarjouksissa ovat yhteneväisiä hintaan sisältyvät ja hintaan sisällyttämättömät osat. Ennakkomaksuille myönnettyjen vakuuksien määrä vaihtelee 60 %:sta 100 %:iin, mutta moni rakentamo ei mainitse vakuuksien suuruutta. Takuuajat vaihtelevat 10–15 vuoteen. Yleensä kaikkien tarjouksien takuehtona mainitaan, että työn ja materiaalien virheellisyydestä aiheutuneet viat korjataan takuuseen kuuluvina. Normaalista kulumista, säätöjä ja viritystä ei korvata. Virtasen tarjouksessa on lisäksi ehto, että takuu on voimassa vain, jos urut huoltaa urkurakentamon työntekijä tai heidän hyväksymänsä huoltaja.

4.2.4 Havaintoja tarjousten vertailusta seurakunnissa

Haukiputaan tarjouspyynnössä mainitaan, että saatuja tarjouksia vertaillaan tarjoushinnan, disposition soveltavuuden, tarjoajan aikaisempien näyttöjen, toimitusaikataulun ja urkujen arkkitehtonisen kokonaisuuden perusteella. Saaduista tarjouksista valittiin hinnaltaan halvin. Hinta kuitenkin muuttui lisättyjen äänikertojen ja pintakäsittelyn sekä säädettävän penkin ja avainkytkimen johdosta yhtä kalliiksi kuin Pelto & Pirkkasen tarjous. Pelto & Pirkkasen samanhintainen tarjous, jonka äänikertamäärä on 15+5, sisältää urkukaapin pintakäsittelyn, mutta ei kylläkään avainkytkintä ja säädettävää soittopenkkiä. Sotkamon alkuperäisen tarjouksen dispositiossa on äänikertoja 14+3, joten vain Porthanin tarjouksessa

on vähemmän äänikertoja eli 14+2. Kaikissa muissa tarjouksissa on äänikertoja enemmän, 15+2 – 16+4, joten on luonnollista, että ne ovat jonkin verran kalliimpia verrattuna Sotkamon alkuperäiseen tarjoushintaan. Seurakunta toimi tarjousvertailussa oikein sen hetkisten hintojen perusteella valitessaan halvimmän tarjouksen voittajaksi. Seurakunta toimi kuitenkin hankintalain hengen vastaisesti siinä mielessä, että hankintapäätöksen ja hankintasopimuksen tekemisen jälkeen urkujen äänikertamäärää ja ominaisuuksia muutettiin ja lisättiin. Tästä johtuen hankintahinta nousi paljon korkeammaksi kuin se oli tarjousten vertailuhetkellä. Toiminta ei ollut tasapuolista ja syrjimätöntä muita tarjoajia kohtaan. (Palo 19.3.2008, puhelinkeskustelu.)³²

Iin tarjousten vertailussa kiinnitti huomiota se, että vain Virtasen rakentamolta pyydettiin lisätarjousta superoktaavikoppelista, vaikka se puuttui myös Sotkamon ja Grönlundin tarjouksista. Lopulta kaikkia puutteellisen tarjouksen tehneitä kohdeltiin kuitenkin tasa-arvoisesti, kun kyseisten kolmen rakentamon tarjoukset jätettiin vertailun ulkopuolelle. Tarjousten vertailu Pudasjärven seurakunnan urkuhankinnassa jättää myös joitakin avoimia kysymyksiä. Tarjouspyynnössä on ilmaistu hieman epäselvästi kohta, jossa sanotaan, että ”puumateriaali on valittava niin, että pintakäsittelynä on maalipinta”. Virtanen vaikuttaa ymmärtäneen kohdan siten, että seurakunta haluaa urut toimitettavan maalattuna. Muissa tarjouksissa on sanottu, että pintakäsittely ei sisälly tarjottuun kokonaishintaan. Pintakäsittelyn sisältyminen tarjoukseen vaikuttaa kuitenkin tarjoushintaan ja sen johdosta sitten tarjousten vertailukelpoisuuteen.

Haukiputaan tarjouspyynnöissä esitetyt tarjousten vertailuperusteet poikkeavat paljon Iin ja Pudasjärven tarjouspyynnöissä esitetyistä vertailuperusteista, vaikka yhteistäkin niistä löytyy. Kaikissa on vertailuperiaatteena kokonaistaloudellinen edullisuus. Haukiputaalla on ensimmäisenä mainittu tarjoushinta, Iissä ja Pudasjärvellä sen sijaan hinta–laatusuhde. Iin ja Pudasjärven vertailuperusteissa pelkkä hinta on neljänneksi tärkeimpänä perusteena. Haukiputaan tarjouspyynnössä toisena vertailuperusteena on disposition soveltuvuus. Tämä on haluttu laittaa vertailuperusteeksi ehkä siitä syystä, että tarjouspyynnössä annettiin mahdollisuus oman disposition suunnitteluun ehdotettujen sijasta. Iissä ja Pudasjärvellä toiseksi vertailuperusteeksi on laitettu urkujen soveltuvuus Pohjois-Suomen olosuhteisiin, mutta tästä ei Haukiputaan tarjouspyynnössä mainita mitään, vaikka paikkakunnilla ei ole sijainnillisesti kuin vain 20 kilometrin välimatka. Ehkä tähänkin vertailuperusteeseen on vaikuttanut se, että Haukiputaalla on tiedetty, keneltä tarjoukset tulevat ja sitä kautta luotettu tarjoajien rakennustapaan ja materiaaleihin. Haukiputaan vertailuperusteissa kolmantena on tarjoajan aikaisempien näyttöjen tutkiminen vastaavista projekteista. Urkutoimikunta on

³² Sirpa Palo toimii lakimiehenä Julkisten hankintojen neuvontayksikössä.

oletettavasti vertailut aikaisempia näyttöjä tarjousten mukana lähetetyistä opusluetteloista, rakentamoiden esitevihkoista ja aikaisemmin rakennettujen urkujen tarkastuslausunnoista. Muusta aikaisempien näyttöjen tutkimisesta tarjousvertailussa ei mainita. Edellä mainittuja tietoja ja referenssejä lähettivät Pelto & Pirkkänen (ainoastaan luettelo aiemmin rakennetuista uruista), Virtanen, Porthan ja Sotkamo. Olisi voinut olettaa, että urkutoimikunta olisi tutkinut kaikkien rakentamoiden aikaisempia näyttöjä tarkemminkin, kuten tutustumalla eri kirkoissa oleviin eri rakentajien soittimiin ja eri urkurakentamoihin, koska se mainittiin yhtenä valintakriteerinä. Vastaavasti Iin ja Pudasjärven vertailuperusteissa hinta-laatusuhteen kohdalla kerrotaan, että sitä tutkitaan aikaisempien töiden teknillisen ja soinnillisen vakuuttavuuden perusteella. Iissä hinta-laatusuhdetta on arvioitu urkutoimikunnan tutustumismatkalla tekemien arvioiden sekä toimikunnan jäsenien aikaisempien havaintojen perusteella. Urkutoimikunnan tutustumismatkan arvioihin on voinut vaikuttaa paljon esimerkiksi asiantuntija Stefan Lönnquist mielipiteillään. Toisaalta laadun arvioinnissa seurakunnalla on vapaus painottaa haluamiaan ja arvostamiaan seikkoja. Tarjoajien aikaisemmat näytöt ja hinta-laatusuhde ovat hyvin samansisältöisiä vertailuperusteita sillä erotuksella, että Haukiputaalla aikaisempien näyttöjen vertailuun ja tutkimiseen ei liitetä tarjoushintaa.

Toimitusaika löytyy kaikkien seurakuntien vertailuperusteista. Iissä ja Pudasjärvellä on viimeisenä myöhempi takuuta ja huoltoa koskeva yhteistyö, mutta tästä ei Haukiputaan tarjouspyynnössä esitetä mitään toivomusta. Kenties tämänkin perusteen kohdalla on Iissä ja Pudasjärvellä mietitty sitä, että jos tarjous saadaan Keski-Euroopasta tai muualta, takuun ja huollon toimivuus ei välttämättä ole itsestäänselvyys. Haukiputaan vertailuperusteista viimeisenä on urkujen arkkitehtoninen kokonaisuus. Saatujen tarjousten piirustuksia, sijoitusvaihtoehtoja ja dispositioita on ehkä vertailtu, mutta vertailusta ei ole mainittu pöytäkirjoissa mitään. Iissä tai Pudasjärvellä ei kummassakaan kiinnitetty pöytäkirjojen mukaan erityistä huomiota pyydettyihin todistuksiin taloudellisesta tilanteesta. Sekään ei käynyt ilmi, olivatko kaikki tarjoajat antaneet pyydettyjä todistuksia.

Iissä ja Pudasjärvellä on molemmissa laadittu pisteytystaulukko tarjousten vertailua varten. Pisteytyksen käytöstä ei ole mainintaa kummankaan seurakunnan tarjouspyynnössä. Sen puuttumista Porthan, Sotkamo ja Virtanen kritisoivat hakemuksessaan Iin tarjouskilpailusta markkinaoikeuteen. Pudasjärvellä pisteytystä ei tosin käytetty, sillä vain yksi tarjous todettiin tarjouspyynnön mukaiseksi. Molempiin taulukoihin valintakriteerit on otettu suoraan tarjouspyynnöstä, joten niiden sisältö ja järjestys ovat lähes samat, mutta maksimipistemäärissä on eroja. Maksimipisteet yhteensä ovat Iissä 100 ja Pudasjärvellä 150. Tuotteen soveltuvuutta Pohjois-Suomen ankariin olosuhteisiin verrattaessa ei ole huomioi-

tu, että pääasiassa Suomen olosuhteisiin urkuja rakentaneella Porthanilla on oletettavasti vankempi kokemus ja tietämys kuinka urut täällä kestävät. Etelä- ja Keski-Suomen olosuhteet ovat kuitenkin paremmin vertailtavissa Pohjois-Suomen, kuin esimerkiksi Saksan olosuhteisiin. Urkutoimikunta on nähnyt rakentamoiden ansiot samanarvoisina ja antanut saman verran pisteitä kummallekin. Korkeamman tarjoushinnan vuoksi Porthan on menettänyt 10 pistettä ja lyhyemmän takuuajan vuoksi viisi pistettä. Valintakriteerien ja pistevertailun viimeisenä kohtana on myöhempi takuuta ja huoltoa koskeva yhteistyö. Takuuajan muutamalle vuodelle on laitettu suuri painoarvo siihen nähden, että todennäköisesti urut kestävät 10+5 vuotta, jos ne kestävät 10+2 vuottakin. Valintakriteerien pisteyttäminen on tulkinnanvaraista, ja sen avulla voi halutessaan asettaa tarjoukset hyvin pitkälti haluamaansa järjestykseen. Tarjousten vertailusta on kirjoitettu samaan tapaan Iissä ja Pudasjärvellä ja tarjousten huomioimatta jättäminen on perusteltu hankintalailla. Iissä ja Pudasjärvellä valitun tarjouksen valintaperusteet on esitelty todella yksityiskohtaisesti kaikille tarjouskilpailuun osallistuneille hankintapäätöksen mukana lähetetyissä liitteissä. Haukiputaalla on todettu vain, että tarjouksia on käsitelty tarjouspyynnössä mainittujen kriteerien perusteella.

4.3 Miksi Iissä ja Pudasjärvellä jouduttiin markkinaoikeuteen?

Iin ja Pudasjärven urkuhankinnoista tehdyt hakemukset markkinaoikeuteen eroavat sisällöltään ja syiltään toisistaan. Iissä hakijoina olivat kolme kotimaista urkurakentamo, Porthan, Sotkamo ja Virtanen, kun taas Pudasjärvellä hakemuksen teki Virtasen rakentamo yksin. Iin tarjouskilpailusta tehtyyn hakemukseen markkinaoikeudelle sisältyy joitakin heikosti perusteltuja asioita, mutta myös tärkeitä ja huomattavia perusteluja. Hakemuksessa moititaan tarjouspyynnön disposition määritelmää epäselväksi. Disposition määritelmää lukiessa voi todeta, että selvemmin ja ymmärrettävämmiin asiaan olisi kyllä voinut ilmaista. Lisäksi tarjoajien tulkinta disposition karsimisesta muun muassa superoktaavipillien ja koneiston osalta on siinä mielessä ymmärrettävä, että tarjouspyynnössä esitettiin toive pääasiassa kirkollisiin toimituksiin soveltuvasta soittimesta ja tarjousvertailun pääperiaatteeksi kokonaistaloudellinen edullisuus. Seurakunnan oikeutta määritellä oman hankintansa ominaisuuksia eivät hakemuksen tehneet urkurakentamot ehkä kuitenkaan ymmärtäneet. Lisäksi tarjoajat olivat tehneet pitkälle meneviä tulkintoja seurakunnan toiveista, ilman että olisivat pitäytyneet tarjouspyynnön vaatimuksissa. Sanamuotoja analysoidaan hakemuksessa monta kertaa, vaikka tarjouspyynnön eri kohdat ovat selkeästi sitovaan muotoon kir-

joitettuja. Samoin hakemukseen on liitetty asioita, jotka eivät ole sinänsä välttämättä reilusti laadittuja, mutta joilla ei maalaisjärjen mukaan voi olla oikeudellista merkitystä asian ratkaisussa.

Stefan Lönnquistin asiantuntemusta urkuasiantuntijana epäillään urkurakentajien hakemuksessa. Vaikka asia olisi tottakin, niin tarjoajien ei kuulu siitä valittaa markkinaoikeudelle, eikä markkinaoikeus voi lähteä arvioimaan eri asiantuntijoiden pätevyyttä tehtäväänsä. Lisäksi, vaikka hakemuksessa mainittu superoktaavien lisääminen dispoitioon saattoi olla tarkoitushakuista ja kummallistakin, sillä ei näytä olevan oikeudellista merkitystä asian ratkaisussa. Varmasti monissa hakemuksen kohdissa on todellista aihettakin epäillä seurakunnan toiminnan lainmukaisuutta, mutta sitä ei pystytä pätevästi osoittamaan. Seurakunnan ja hakemuksen tekijöiden kirjoituksissa esiintyy muutamia selkeitä ristiriitaisuuksia. Alkuperäisessä hakemuksessa Sotkamo, Porthan ja Virtanen ovat sitä mieltä, että hinnalle annettiin liikaa painoarvoa Iin saamien tarjousten käsittelyssä, koska kyseessä oli kokonaistaloudellisesti edullisimman tarjouksen valitseminen. Vastaselityksessä taas sanotaan, että hinnalle annettiin aivan liian vähän painoarvoa, etenkin kun hankinnassa käytettiin Kirkon keskusrahaston avustusta.³³ Seurakunta on puolestaan omassa vastineessaan kirjoittanut, että halvimman tarjouksen hyväksymisellä ei välttämättä päästäisi parhaaseen lopputulokseen. Kuitenkin nimenomaan Porthanin tarjouksen kalliimpi hinta on osaltaan ratkaissut tarjousvertailun Paschenin hyväksi. Hakemuksessa kritisoidaan myös pisteytyksen käyttöä ja epäillään, että painotukset on määritelty tarjousten saamisen jälkeen. Seurakunta ei maininnut ajankohtaa, milloin painoarvot oli määritelty, joten avoimeksi jää, olivatko ne todella määritelty tarjousten avaamisen jälkeen.

Iin tarjouskilpailu toteutettiin muodollisesti hyvin. Siitä saa näennäisen tasapuolisen vaikutelman, ja urkutoimikunnan vakuuttelua tasapuolisesta ja syrjimättömästä kohtelusta on vaikea todistaa paikkansa pitämättömäksi. Tarjouspyyntö on tehty yksityiskohtaisesti ja asiallisesti, mutta jotkin sen kohdat jättävät kuitenkin kysymyksiä lukijalle. Miksi urkuihin haluttiin välttämättä superoktaavikoppeli, joka on nykyään harvinainen ratkaisu ja ilmeisesti mekaanisissa uruissa hankala toteuttaa? Miksi pillien mensuureja ja tinaprosentteja määritellään tarkasti ja ne pyydetään tarjouksessa ilmoittamaan, vaikka kyseessä ei olekaan tyyliurkujen rakentaminen? Miksi tiettyä vivahdusta urkujen tyylistä ei selitetä tarkemmin? Pistevertailussa urkutoimikunnan arvionvarainen laatuvertailu, jota on vaikea perustella faktoilla, on saanut eniten painoarvoa. Hinta on saanut myös paljon painoarvoa, vaikka toisaalta on selitetty, ettei halvin hinta ole seurakunnan kannalta välttämättä paras ratkaisu.

³³ Seurakunta ei saanut avustusta.

Pudasjärven urkuhankinnasta tehty hakemus vaikuttaa vähäisin perustein tehdyttä, vaikka lopulta seurakunnan toiminnasta löytyikin moitittavaa. Virtasen tekemän hakemuksen mukaan elinkustannusindeksiin sidottua hintatarjousta olisi pitänyt pitää kokonaishintatarjouksena, koska heidän käsityksensä mukaan elinkustannusindeksin muutokset olivat olleet viimeaikoina maltillisia. Tarjoukseen lipsahtaneella virheellisellä voimassaoloajalla ei olisi saanut olla merkitystä, koska tarjoukset oli käsitelty voimassaoloajan puitteissa. Näitä perusteluja markkinaoikeus ei pitänyt aiheellisina ja seurakunnan katsottiin menetelleen oikein jättäessään tarjouksen tarjousvertailun ulkopuolelle niiden takia. Perustelu Sotkamon kokonaishintatarjouksen puutteellisuudesta oli kuitenkin markkinaoikeuden mielestä aiheellinen. Päätöksen mukaan on ristiriitaista pyytää ensin kokonaishintaa ja sen jälkeen pyytää vielä ilmoittamaan hintaan kuulumattomia kustannuksia. Jokainen tarjoaja mainitsee Pudasjärven tarjouksissaan sekä kokonaishinnan että hintaan kuulumattomat kustannukset. Seurakunta hylkäsi kokonaishinnan puutteellisuuden vuoksi Porthanin ja Virtasen tarjoukset, mutta urkurakentajaksi valitun Sotkamon tarjous olisi kuulunut myös hylätä hintaan sisällyttämättömien kustannusten vuoksi. Asian ratkaisussa on mielestäni sellainen pieni ristiriita, että Porthanin tarjouksen kokonaishinnasta puuttuneiden asentajien majoituskulujen nimenomaan edellytettiin tarjouspyynnössä kuuluvan kokonaishintatarjoukseen. Siltä osin Porthanin tarjous ei ollut tarjouspyynnön mukainen. Muiden rakentamoiden tarjouksissa kokonaishintaan sisältyivät vaaditut kulut, paitsi että Virtasen tarjouksen kokonaishinnan hahmottaminen ei onnistunut indeksiehdon vuoksi.

Markkinaoikeuden päätös Sotkamon tarjouksen hylkäämisestä on vähän yllättävä. Markkinaoikeudessa asiaa on tietenkin käsitelty vain juridiselta näkökulmalta, mutta tutkimieni seurakuntien tarjousten perusteella vaikuttaa siltä, että tietyt hintaan sisällyttämättömät osat mainitaan lähes aina ja se näyttää kuuluvan urkujen tarjouskulttuuriin. Asia on ehkä epäselvä sekä urkurakentamoille että seurakuntien edustajille ja vaikuttaa siltä, että yhtenäistä ja kaikille osapuolille selvää menettelytapaa joudutaan vielä hakemaan. Rakentamoille on turvallista luetella ne asiat, jotka hintaan eivät sisälly, jotta seurakunnan kanssa ei tule myöhemmässä vaiheessa erimielisyyttä kustannuksista. Vertailukelpoisten tarjoustensa saamiseksi on siis ymmärrettävää, että seurakunta nimeää asiat, jotka tarjoushintaan täytyy sisältyä. Urkurakentamo voisi mainita sen lisäksi muita hintaan sisällyttämättömiä kustannuksia, joilla ei kuitenkaan olisi merkitystä tarjoustensa vertailussa.

Urkuhankintoihin liittyy sellaisia asioita, joita urkujen rakennuskulttuuria tuntemattoman markkinaoikeuden voi olla vaikea ymmärtää. Oikeudessa käsitellään asioita juridisesta näkökulmasta, mikä on tärkeää, mutta aivan kaikki asiat eivät tule välttämättä huomioituiksi. Urkurakentamot esittivätkin Pentti Peltoa todistajaksi markkinaoikeuden käsitte-

lyyn Iin tarjouskilpailusta, mutta sitä ei kuitenkaan nähty tarpeelliseksi asian ratkaisun kannalta. Toivottavasti Iin ja Pudasjärven markkinaoikeuskäsittelyt ovat hyödyksi muille urkuja suunnitteleville seurakunnille ja urkurakentamoille, ettei samoja virheitä tarvitsisi tehdä uudestaan.

5 Lopuksi

Tarjouskilpailujen tutkiminen valotti käsitystäni urkujen hankinnan todellisuudesta nykyään. Monista asioista, joista luin muun muassa Kirkkomusiikki- ja Organum-lehdistä ennen työni aloittamista, sain omakohtaisen käsityksen urkuhankintoja tutkiessani. Ymmärrän nyt, miten asiantuntija vaikuttaa urkujen hankinnan etenemiseen, kuinka haastavaa tarjouspyyntöjen laatiminen on ja mistä syistä hankintoja voidaan tutkia markkinaoikeudessa.

Urkujen hankinnassa vaikuttaa olevan jonkinlainen käymistila menossa. Hankintalain tulkintaa ja sovellutusta käytäntöön etsitään sekä seurakunnissa että urkurakentamoissa. Esimerkiksi hinnan sitominen elinkustannusindeksiin on ollut aiemmin yleistä. Nyt markkinaoikeuden linjauksen mukaan hintaa ei voi sitoa indeksiin kokonaishintatarjousta pyydettyäessä. Toinen epäselvyyttä aiheuttanut asia oli kokonaishintatarjouksen pyytäminen: mitä hintaan sisältyy ja mitä ei? Mitä voi mainita ja mistä ei kannata mainita? Tähän asiaan markkinaoikeus otti kantaa Pudasjärven tarjouskilpailun käsittelyssä. Vaikuttaa siltä, että ongelmia aiheutuu eniten tarjouspyynnöissä olevien epäselvien ilmausten takia, jollaisia ovat Pudasjärven tarjouspyynnön pintakäsittelyä koskeva kohta ja Iin urkujen disposition määrittely. Toisaalta ongelmia syntyy myös seurakunnalle ja urkurakentamoille epäselvien hankintalain tulkintojen sekä asiantuntijan toiminnan takia.

Miten ongelmia voisi ehkäistä? Lähtökohtana pitäisi mielestäni ehdottomasti olla reilun ja tasapuolisen tarjouskilpailun järjestäminen. Tämän pitäisi toteutua, ei pelkästään sanotuna tai kirjoitettuna fraasina, vaan myös tekojen tasolla. Jos rakentamo valitaan jo etukäteen, mutta tarjouspyyntö ja tarjousten vertailu suunnitellaan etukäteisvalinnan toteutumisen varmistamiseksi, on toiminta kaukana tasapuolisesta ja reilusta.

Tutkimissani urkuhankinnoissa hankaluudet johtuivat lähinnä siitä, etteivät seurakunnat saaneet tarjouspyyntöä vastaavia tarjouksia. Syynä tähän olivat epäselvyydet tarjouspyynnössä ja toisaalta urkurakentamoiden huolimattomuus tai ymmärtämättömyys. Iin ja Pudasjärven urkuhankintojen ongelmia käsiteltiin markkinaoikeudessa. Seurakuntien luottamuselinten, arkkitehtien, museoviraston tai muiden tahojen kanssa ei vaikuttanut olevan hankaluuksia. Urkuhankinnan käsittely markkinaoikeudessa on harmillista seurakunnan ja urkurakentajan kannalta, koska se voi venyttää hankintaa ajallisesti jopa vuodella. Tällöin urkurakentamon on vaikea suunnitella töitä tuleville vuosille ja seurakunta joutuu odottelamaan urkujen rakentamisen aloittamista. Oikeuskäsittely on myös kallista. Maksajaksi joutuu joko valittaja eli hakemuksen tekijä tai seurakunta. Oikeuskäsittely antaa myös negatiivista julkisuutta, mikä muokkaa mielikuvaa seurakunnan toiminnasta, uruista ja urkutaiteesta.

Hakemusten ja markkinaoikeuden käsittelyjen perusteella tarjouspyynnön huolellisen laatimisen tärkeys korostuu. Yhtä tärkeää tarjouspyynnön laatimisen ohella on tarjousten oikeudenmukainen ja ilmoitettujen vertailuperusteiden mukainen käsittely sekä riittävän selkeä valinnan perustelu kaikille tarjoajille. Olisi voinut kuvitella, että yhtäläillä kuin Iissä ja Pudasjärvellä, myös Haukiputaan tarjouskilpailusta olisi löytynyt aihetta hakemukseen markkinaoikeudelle. Haukiputaalle tarjonneet rakentamot saivat kuitenkin verraten vähän tietoa tarjousten vertailusta ja siitä, miksi eri tarjoukset eivät tulleet valituiksi. Tarjousten vertailua olisi mielestäni voitu perustella enemmän ja asioita kirjata tarkemmin pöytäkirjoihin ja hankintapäätökseen. Lisäksi tarjoajien tasapuolinen kohtelu tarjouspyynnössä mainittujen vertailuperusteiden valossa jättää avoimia kysymyksiä.

Ovatko urkumarkkinat kriisissä, ja valitetaanko urkuhankkeista liikaa? Haetaanko urkujen hankintaan pelisääntöjä markkinaoikeuden kautta? Markkinaoikeuden sivuja selatessa voi havaita, että käsittelyistä vain hyvin pieni osa koskee urkuhankintoja. Toisaalta pelkkiä maamme urkuhankintoja tarkasteltaessa oikeuteen menneiden hankintojen prosentuaalinen osuus on luultavasti paljon isompi. Nykyiseen urkujen hankinnan tilanteeseen vaikuttaa varmasti edelleen Suomen liittyminen Euroopan Unioniin. Urkuhankintoja tehdään harvoin, ja seurakunnat ja niiden urkutoimikunnat ovat yleensä ensikertalaisina mukana hankkeessa. Voisiko selkeitä toimintatapoja seurakuntien ja urkurakentajien välille tulla helpommalla ja halvemmalla tavalla?

Mielestäni Pentti Peltto ei ole turhaan peräänkuuluttanut asiantuntijana toimivien koulutusta. Heidän osuutensa ja merkityksensä hankinnan etenemiselle on kuitenkin huomattavan suuri. Urkutoimikunnat luottavat asiantuntijoiden tietämykseen ja mielipiteisiin, joten niiden pitäisi pohjautua faktoihin ja jatkuvaan urkujen rakennuksen seuraamiseen. Lisäksi seurakunnat kaipaisivat nykyistä selkeämpää ohjeistusta, jotta kaikkien ei tarvitsisi oppia kantapään kautta urkujen hankinnan kiemuroita. Oman ohjeistuksensa soisi myös urkurakentajille, että he olisivat huolellisia tarjousten tekemisessä, tarjoaisivat sitä mitä pyydetään ja lopettaisivat mitättömin perustein tehdyt hakemukset. Hakemuksista ja myös tarjouksista heijastuu monilta osin urkumarkkinoiden nykytilanne – todella kova kilpailu ja keskinäinen vertailu. Urkurakentajien keskinäisen kateellisuuden aiheuttamat ongelmat eivät saisi johtaa seurakuntien kiinnostuksen hiipumiseen uusia urkuja kohtaan. Toivoisin, että tulevaisuudessa urkurakentajat voisivat panostaa enemmän yhteistyöhön kilpailun sijaan. Yhteistyön avulla ammattitaito ja laatu voisivat parantua, mistä olisi hyötyä sekä seurakunnille, urkurakentajille että urkutaiteelle.

Lähdeluettelo

Arkistolähteet

Haukiputaan seurakunnan urkujenhankintamateriaali vuosilta 2003–2007

Iin seurakunnan urkujenhankintamateriaali vuosilta 1998–2008

Kuopion seurakuntayhtymän yhteisen kirkkoneuvoston taloudellisen jaoston pöytäkirjat 1982.

Pudasjärven seurakunnan urkujenhankintamateriaali vuosilta 2003–2008

Kirjalliset lähteet

Julkaistut lähteet

Andtbacka, Pia 2001 *Inhemska orgelbyggare förbigås*, artikkelissa Stefan Lönnquistin haastattelu, Jakobstads Tidning 23.1.2001

Hautamäki, Esko – Johansson, Eeva – Lönnquist, Stefan – Tiainen, Esa 2002 *Urkuiloa*, Art-Print Oy, Kokkola

Hämäläinen, Kati toim. 1998 *Kotkan urkukirja*, Kotkan seurakunta – Sibelius-Akatemian kirkkomusiikin osasto, Helsinki

Lehtola, Jan 1998 *Martti Porthan kulkee mestarien jalanjäljissä*, Musiikkilehti Rondo 9/1998, Helsinki

Paarlahti, Teemu toim. 2003 *Monin kerroin äänessä*, Mänttäläinen urkukirja, Mäntän seurakunta, Saarijärvi

Pelto, Pentti 1990 *Urkujen käyttäjän käsikirja*, Helsinki, Sibelius-Akatemia, Kirkkomusiikin osaston julkaisuja 1

Pelto, Pentti toim. 2000 *Vähänkyrön urkujen kirja*, Vähänkyrön seurakunta

Pelto, Pentti 2001 *Urkujen hankinta*, Kirkkomusiikki lehti 2/2001

Pelto, Pentti 2002a *Vuoden 2001 urkutapahtumia*, Kirkkomusiikki lehti 2/2002

Pelto, Pentti 2002b *Urkujen hankinta monimutkaistunut*, Kirkkomusiikki lehti 2/2002

Pelto, Pentti 2003 *Suomalaisen urkujenrakennuskulttuurin tulevaisuus*, Kirkkomusiikki lehti 2/2003

Pelto, Pentti 2004 *Vuoden 2003 urkutapahtumia*, Kirkkomusiikki lehti 2/2004

Rautioaho, Asko 1991 *Urut kirkkotilan osana*, Kirkkohallitus – Kirkon urkutoimikunta, Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto

Rautioaho, Asko 1992 *Vuoden 1991 urkutapahtumat*, Kirkkomusiikkilehti 1/1992

Urponen, Ville 2006 *Uusia urkuja vuonna 2005*, Kirkkomusiikkilehti 2/2006

Wikman, Håkan 1998 *Complete Organ Works (CD) Håkan Wikman plays the two organs in the Finnish church in Stockholm* (CD:n esittelylehtinen), Alba Records, Tampere

Julkaisemattomat lähteet

Autio, Hanna 2003 *Urkujenrakennuksen suuntaviivoja Suomessa vuosina 1970–2000*
Kirkkomusiikki-lehden kirjoitusten valossa, kirjallinen työ, Sibelius-Akatemia, kirkkomusiikin koulutusohjelma

Kraft, Anne-Mari 2005 *Kalajoen kirkon urut 1903–2000*, kirjallinen työ, Sibelius-Akatemia, kirkkomusiikin koulutusohjelma

Verkkolähteet

<http://apostoli2.evl.fi/julkaisuut.nsf> (Kirkkohallituksen julkaisuja.)

→ Luokittain aakkosjärjestyksessä → esinekulttuuriperintö → ohjeet historiallisesti arvokkaiden urkujen suojelusta

www.evl.fi (Suomen evankelis-luterilaisen kirkon internetsivut.)

<http://www.evl.fi/index.shtml?avain/lait.html>

→ Ajantasainen kirkollinen lainsäädäntö → Kirkkolaki → III osa, Seurakunnan hallinto → 14. luku Kirkko, seurakunnan kiinteistöt ja rakennussuojelu → 5 § Kirkollisten rakennusten suojelu (23.11.2007)

→ Ajantasainen kirkollinen lainsäädäntö → Kirkkolaki → III osa, Seurakunnan hallinto → 14. luku Kirkko, seurakunnan kiinteistöt ja rakennussuojelu → 2 § Kirkolliset rakennukset (16.3.2008)

→ Ajantasainen kirkollinen lainsäädäntö → Kirkkolaki → III osa, Seurakunnan hallinto → 9. luku Kirkkovaltuusto ja 10. luku Kirkkoneuvosto (18.9.2008)

<http://kappeli.evl.fi/KKHAsha.nsf>

→ Neuvottelukunnat → Laajenna → Kirkon urkuasiain neuvottelukunta 28.11.2007

→ Neuvottelukunnat → Laajenna → Kirkon rakennusasiain neuvottelukunta 15.1.2008

<http://europa.eu> (Euroopan unionin portaali, tietoja EU:sta.)

http://europa.eu/publicprocurement/info/index_fi.htm 25.10.2007

<http://europa.eu/scadplus/leg/fi/lvb/l22008.htm> 8.4.2008

www.finlex.fi (Valtion säädöstietopankin internetsivut.)

<http://www.finlex.fi/fi/> → Lainsäädäntö → Sädökset alkuperäisinä → 2007 → 350–301
→ 348/2007 Laki julkisista hankinnoista 26.3.2008

www.fmi.fi (Ilmatieteen laitoksen internetsivut.)

<http://www.fmi.fi> 30.11.2007 → Kysymyksiä ja vastauksia → Lämpötilat ja kosteus →
Mitä tarkoittavat absoluuttinen kosteus, suhteellinen kosteus ja kastepiste?

www.hankinnat.fi (Julkisten hankintojen neuvontayksikkö internetissä.)

<http://www.hankinnat.fi> → Hankinnasta ilmoittaminen → Ennakko- ja jälki-ilmoitus
20.11.2007

<http://www.hankinnat.fi> → Tietopankki → hankintasanastoa 20.11.2007

<http://www.hankinnat.fi> → Hankintaprosessi 20.11.2007

<http://www.hankinnat.fi> → Muutoksen haku

<http://www.hankinnat.fi> → Tarjousten käsittely → tarjousten käsittely 19.3.2008

<http://www.hankinnat.fi> → Tarjouspyynnön laatiminen → Tarjouspyynnön sisältö
20.11.2007

<http://www.hankinnat.fi> → Tarjouksen tekeminen 20.11.2007

www.aino.info/haku1/ (Avoin hankehaku) → Julkiset hankinnat 20.11.2007 (Julkisten
hankintojen hankintaprosessi, Tarja Aarla, Kauppa ja teollisuusministeriö, 30.9.2003.)

www.hankintailmoitukset.fi (HILMA eli työ- ja elinkeinoministeriön ylläpitämä maksu-
ton, sähköinen ilmoituskanava.)

<http://www.hankintailmoitukset.fi/fi/notice/view/2007-016926/> 19.11.2007 (Ristijärven
seurakunnan urkuhankinnan hankintailmoitus)

<http://www.ktm.fi> → Markkinat ja kuluttajat → Julkiset hankinnat 8.11.2007

www.nba.fi/fi/kirkkojen_suojelu 8.11.2007 (Museoviraston internetsivut)

<http://personal.fimnet.fi/koti/erkki.tuppurainen/index.htm> 31.3.2008 (Erkki Tuppuraisen kotisivut.)

www.puuproffa.fi (Pro puu ry:n internetsivut.)

<http://www.puuproffa.fi/arkisto/kuivaus.php> 3.12.2007

www.swm-wood.com (SWM-WOOD on suomalainen lämpökäsiteltyä puuta valmistava yritys.)

http://www.swm-wood.com/fi/lampokasitelty_puu/index.shtml 4.1.2008

www.tem.fi (Työ- ja elinkeinoministeriön sivut.)

<http://www.tem.fi> → Julkiset hankinnat → Kynnysarvot 9.1.2008

<http://www.tem.fi> → Julkiset hankinnat → Julkisiin hankintoihin liittyvä lainsäädäntö → WTO 9.1.2008

<http://www.tem.fi> → Julkiset hankinnat → Hankintojen ilmoittaminen → HILMA 9.1.2008

www.tritonia.fi (Internetsivuilla on tietoa mm. vanhoista kynnysarvoista.)

<http://www.tritonia.fi/vanha/ov/eutieto/11.html> 20.11.2007

Haastattelut ja sähköpostiviestit

Autio, Heikki, Urkurakentamo Veikko Virtanen Oy:n tekninen johtaja, puhelinhaastattelu 4.1.2008

Kirkinen, Seppo, Kallaveden seurakunnan kanttori, keskustelu 14.3.2008

Määttä, Kalevi, Sotkamon Urkurakentajat Oy, puhelinhaastattelu 4.1.2008

Palo, Sirpa, Julkisten hankintojen neuvontayksikön lakimies, puhelinkeskustelu 19.3.2008

Pelto, Pentti, musiikin tohtori, puhelinhaastattelu 10.1.2008

Porthan, Martti, Urkurakentamo Martti Porthan Oy:n toimitusjohtaja, puhelinhaastattelu 20.12.2007

Suikkanen, Pekka, diplomiurkuri, Kirkon urkuasiain neuvottelukunnan puheenjohtaja, puhelinhaastattelu 15.1.2008

Tuovinen, Ulla, Kirkon Urkuasiain neuvottelukunnan sihteeri, sähköpostiviesti 6.5.2008